

417034

A MAGYAR
NEMZETI MÚZEUM.

(1802 – 1895.)

BUDAPEST

NYOMATOTT A M. KIR. TUD.-EGYETEMI KÖNYVNYOMDÁBAN.

1896.

A MAGYAR

NEMZETI MÚZEUM.

(1802-1895)

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A MAGYAR
NEMZETI MÚZEUM.

(1802—1895.)

BUDAPEST

NYOMATOTT A M. KIR. TUD.-EGYETEMI KÖNYVNYOMDÁBAN.

1896.

szűp
140 K

Báró
RÉVAY FERENC
könyvtára

OSZK

Országos Széchenyi Könyvtár

117.034

R
1965

R
2

M.N. MŰZEUM KÖNYVTÁRA
II. Nyomt. Növendéknapló
1916. évf. 131. sz.

TARTALOM.

	Lap
I. A Magyar Nemzeti Múzeum alapítása és fejlődése	5
II. A Magyar Nemzeti Múzeum osztályai:	
A) A Széchenyi országos könyvtár	15
B) Érem- és régiségtár	32
C) Képtár	40
D) Néprajzi osztály	43
E) Állattár	50
F) Növénytár	60
G) Ásvány-öslénytár	64
III. A magyar ornithologiai központ	70
IV. A Nemzeti Múzeum tisztviselői	75

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

ELŐTÖRTÉNET

I.

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM ALAPÍTÁSA ÉS FEJLŐDÉSE.

A magyar nemzeti szellem újraébredése korszakának egyik hervadhatatlan érdemű előhírnöke volt gróf Széchenyi Ferencz m. kir. főkamarászmester, ki 1802-ik évi nov. hó 25-én kelt alapítólevelével mintegy 17.000 kötetből álló könyvtárát és ezzel kapcsolatos földabrosz-, kép-, és éremgyűjteményét egy magyar nemzeti múzeum létesítésére nemzetének felajánlotta, ezzel vetve meg alapját ama tudományos és közművelődési intézetnek, a mely akkoron, a midőn az alapító nagynevű fia, gr. Széchenyi István által 34 évvel utóbb alapított m. tud. akadémia még nem létezett, hivatva volt a magyar szellemi életnek, a tudományos és irodalmi világ érdeklődésének középpontjává alakulni.

A nemz. múzeum
alapítása.

A legfelsőbb jóváhagyással ellátott ez alapítást törvénybe iktatták (1807. évi XXIV. törv.-cikk), a nagy emlékű József főherczeg nádor pedig a nemzeti múzeumot szervezeti szabályzattal látta el, a melynek értelmében az intézet közvetlen vezetése a nádort illeti meg. Így rendelte ezt el az 1808. évi VIII. t.-cikk is, mely emellett egy nemzeti múzeum létesítésére szükséges gyűjtésekről is intézkedik s becikkelyezi Grassalkovics hg. ajándékát, mely szerint az egyetemi fűvészkerttel elcserélt s a hatvani kapu előtt fekvő kertjéért kapott hatvani-utczai telkét a nemzeti múzeumnak ajándékozta. Ez a telek, miután 1813-ban a nemzeti múzeum mostani telke gr. Batthyány Antaltól és magánbirtokosoktól összesen 263.850 váltóforinton megvétellett, u. a. év okt. 11-én 94.670 frt 35²/₃ kron nyilvános árverés útján eladatott. Az intézetet a nádor vette atyai gondoskodása alá, közvetlenül magának tartva fenn, az alapítólevél és a most idézett törvénycikk értelmében, ügyeinek hivatalos intézését, 1847-ben bekövetkezett halála napjáig folytonos és a legmelegebb gondoskodással gyarapítva azt különféle gyűjtemény-tárgyakkal.

Az 1808. VIII. t.-cz. nem maradt a pusztában elhangzott szó, mert azontúl a közfigyelem valóban a nemzeti múzeum felé fordúlt; hatóságok, főnemesség és a nemesség vetekedtek egy nemzeti múzeumi alap létesítése ügyében, melyre 553.523 frt 40 kr. gyűlt össze s e mellett a múzeumnak gyűjteménytárgyakkal való gazdagítása is folyt, a hogy ezekről 1827. évi XXXV., továbbá az 1832/6. évi XXXVIII. törv.-czikkek tanúskodnak; az 1832/6. évi XXXVII. t.-czikk erejével pedig egy múzeumi épület emelésére 500 ezer forintot, a Jankovich-féle gyűjtemény megszerzésére 125 ezer forintot ajánlott meg a törvényhozás, mely ezenkívül még azt is elrendelte, hogy az intézet szükségeinek fedezésére és nevezetesebb gyűjteményeinek gyarapítására a nemesi felkelési alap fölös jövedelmei ideiglenesen a nemzeti múzeum jövedelmeihez kapcsolassanak.

Szükség is volt ezekre az intézkedésekre, mert a nemzeti múzeum akkorig csak ideiglenesen nyert elhelyezést, és pedig először a mai központi papnöveldeben, majd a tud. egyetem régi központi épületében, utóbb 1813-ban a mostani múzeumi telken állott régi épületekben, s egy része Jankovich Miklósnak a barátok terén levő házában. Közben sok viszontagságon mentek át a múzeum gyűjteményei, — így az 1805-ben kiütött francia háború idején a múzeum legféltettebb kincseit ládába csomagolva Temesvárra kellett vinni, honnét 1806-ban visszakerültek ugyan, de 1809-ben, ismét a francziák elől, Nagyváradra vitték, hol a megyeházán becsomagolva nyolcz hónapig voltak elrejtve, a míg ismét visszakerültek. Az 1838-iki pesti nagy árvíz alkalmával pedig, a múzeumi telken levő épületek s a Jankovich-ház oly veszedelemnek voltak kitéve, hogy a nemzeti múzeum kincseit a Ludovika-akadémiában, a budai kamarai épületben, s részben az egyetemi épületben kellett ideiglenesen biztonságba helyezni. E helyeken, továbbá Jankovich Miklósnak a Ferenchiek terén levő s az árvíz után időközben ismét helyreállított házában voltak azok raktározva 1846-ig, a midőn végre mostani helyükre, a nemzeti múzeum épületébe, kerültek.

Ily viszontagságos körülmények között természetesen nem is fejthetett ki az intézet rendszeres tudományos működést, csakis a nemzet áldozatkész hazafiságának s a nádor atyai gondoskodásának köszönjük, hogy a nemzeti múzeum pénzalapjának tekintélyes része az akkori nehéz idők mellett is egybegyűlt, gyűjteményei gyarapodtak s mostani épülete létesült.

Mennyi ügyszeretet, mennyi lelkesedés kellett a nemzeti múzeumnak hozott aránylag nagy pénzáldozatokra akkor, a midőn, az általán uralkodó pénzsűke mellett, olyan csapások látogatták az országot, a mi-

lyenek voltak az évszázad elején a francia háborúk, az 1811. évi állami bankrott, s az 1838-ik évi árvíz!

A magyar nemzeti múzeumnak ez első korszakában igazgatója Miller Jakab Ferdinand volt, kit a főherczeg nádor 1803-ban a könyvtár őrévé, 1812 márczius 1-én pedig a nemzeti múzeum igazgatójává nevezett ki. Miller ezen állását 1823 nov. 22-én bekövetkezett halála napjáig viselte; utána 20 évi ideiglenes állapot következett, a midőn is 1823 nov. 23-tól 1837 június 22-ig Haliczky Antal régiségtári őr, 1837 június 28-tól 1843 ápril 7-ig pedig Horvát István könyvtári őr mint helyettes-igazgatók vezették az intézetet.

1836-ban vették munkába a nemzeti múzeum mostani épületét Pollák Mihálynak a főherczeg nádor által jóváhagyott tervei szerint. Az építkezés tíz évig tartott. Midőn a főherczeg nádor az építkezési munkák befejezését közeledni látta, múzeumi igazgatóvá 1843 ápril 8-án Kubinyi Ágostont nevezte ki. 1846-ban és 1847-ben végre mostani épületébe költözve, a múzeumi gyűjtemények a közönségnek is hozzáférhető módon voltak felállíthatók, s az osztályoknak vétel és adomány útján való rendszeres gyarapítása megindulhatott.

Végleges épületének elfoglalásával nyílik meg a nemzeti múzeum második korszaka; de az intézetre nézve gyászszal kezdődik e korszak, mert 1847 január 13-án legnagyobb jótevőjét, József főherczeg nádort a halál kiragadta az élők sorából.

Az 1848/9-es mozgalmas évekre következett az abszolút korszak. — A nemzeti múzeum személyzeti létszáma már ebben az időben sem állott arányban az intézet gyarapodásával, minek folytán a gyűjteménytárgyak lajstromozása s rendszeres felállítása úgyszólván teljesen elmaradt; a múzeum rosszúl fizetett s elégtelen számú tisztviselői kara nem fejtett ki tudományos tevékenységet, a múzeumi alap vagyoni helyzete zilált volt; főleg ezeknek a hiányoknak orvoslására irányult tehát ezentúl a figyelem. A vagyoni helyzet javítására a múzeum költségvetését 1853 óta az orsz. alapból évi 7.350 forinttal pótolták, 1854-ben ugyanebből az alapból 80.000 pengőforintot utalványoztak, Ő Felsege pedig 1857-iki körútja alkalmából a budai kir. várépítési alapból 50.000 pengőforintot engedélyezett. A múzeum egyéb bajainak orvoslása czéljából 1854-ben Tandler cs. kir. helytt. tanácsos elnöklete alatt bizottság létesült, melynek kétrendbeli munkálata alapján 1855-ben a gyűjtemények lajstromozását s rendszeres felállítását rendelték el; 1859-ben a személyzeti ügyeket is rendezni kezdték, nevezetesen ebben az évben adta ki Albrecht főherczeg kormányzó az első szolgálati szabályzatot, a mely a nádori szervezetben foglalt rövid s a kor igényeinek már meg nem felelő utasítás helyébe lépett. Ez újabb

A múzeum
palotájának
építése.

Az abszolút
korszak.

szervezés idején a nemzeti múzeumnak 9 tisztviselője s ugyanily számú szolgaszemélyzete volt.

De a közönség sem vonta meg az intézettől támogatását. Ugyancsak 1859-ben a magyar hölgyek 26 ezer forintos adományukkal a nemzeti múzeum Széchenyi-könyvtárának dísztermét és két más termét bútorozták be.

Az 1861. diki országgyűlés a nemzeti múzeum ügyeinek rendezését határozatilag mondván ki, gróf Pálffy Móríczt helytartó e célból 1862-ben Demeczky Lajos helytartótanácsost küldötte ki jelentés- és javaslattétel végett.

Időközben azonban Ő Felsége 1862 október 14-én kelt legfelsőbb elhatározásával ama legkegyelmesebb szándékát nyilvánította, hogy a míg a nemzeti színház és a nemzeti múzeum iránt a törvényhozás gondoskodik, tudomást kíván szerezni magának ez intézetek állapotáról, hiányairól és szükségleteiről s ama módokról, miképen lehetne ezen intézeteket oly állapotba hozni, hogy céljoknak megfelelően, a haza díszére váljanak.

Bizottság kiküldése 1862-ben, az intézet szervezésének és pénzügyeinek rendezésére.

Ennek folytán gróf Pálffy Móríczt, Magyarország helytartója, 1862 nov. 22-én gróf Andrássy György országbíró elnöklete alatt egy 12 tagú bizottságot küldött ki, melynek jegyzője dr. Rómer Flóris volt; ez a bizottság 1863 márczius 23-án tette meg 12 pontba foglalt jelentését, melyben kiterjeszkedett a nemzeti múzeumi osztályok szervezésére, a múzeumi alap pénzügyeinek rendezésére, a személyzeti létszám és illetményeinek emelésére, az épület jó karba hozására s a gyűjteménytárak bebútorozására és rendszeres költségvetéssel való ellátására, végül a múzeum ügyeinek vezetésében mutatkozó szellemre való tekintettel egy állandó bizottság kirendelését javasolja.

A helytartótanács Ő Felségéhez 1863 május 24-én tett előterjesztésében, az újabb szervezet ügyében az országgyűlés határozatának nem kívánva elébe vágni, egyelőre az eddigi szervezetet fentartandónak javasolta; e célból a személyzetet csak segéderőkkel vélte kiegészítendőnek, csupán az intézet pénzügyi helyzetét jelölve meg olyannak, a melyen haladéktalanul kell segíteni; javaslata tehát oda terjedt, hogy az épület helyreállítására s a gyűjtemények rendezésére egyszer s mindenkor segélyképen 121.000 forint, továbbá rendes évi javadalom czímén a múzeumi alap jövedelmének kiegészítésére az orsz. alaphól 1853 óta adott évi 7.350 forint helyett ezentúl évi 18.000 forint engedélyeztessék, és pedig 14.000 forint a felkelési s 4.000 forint a regnicolaris alap terhére.

A múzeumi állandó bizottság eszméjét oly módon vélte megvalósítandónak, hogy a múzeumi igazgatói állást teljesen meg kell szüntetni, csupán az örök egyike legyen az ügyvitel vezetésére igazgató-örre, s az

igazgatói állás tiszteleti hivatallá átváltoztatva, a nemzeti múzeum igazgatója a magyar főnemesség köréből vétessék és egyszersmind az állandó muzeumi bizottság elnöke is ő legyen.

A nemzeti múzeum szellemi életének emelésére, vagyoni helyzetének s gyűjteménytárainak rendezésére irányuló emez intézkedések és törekvések között ért véget a második korszak, a midőn az alkotmányos kormány hivatalba lépésével a nemzeti múzeum virágzási korszaka kezdődik. Ekkor az intézet ügyeit három oly férfiú kezébe tették, a kik a tudomány, a modern európai műveltség és a hazaszeretet terén valóban mintaképek. Ezek voltak: báró Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszter, Pulszky Ferencz a nemzeti múzeum igazgatója és dr. Hegedüs Candid Lajos miniszteri osztálytanácsos, mint a muzeumi ügyek referense.

Báró Eötvös József már 1868-ban, tehát az első alkotmányos budget keretében, a nemzeti muzeumi könyvtár rendezésére 10.000 forintot, a rákövetkező évben a muzeumi szükségletre 25.000 forintot vett fel az állami költségvetésbe az országos alap jövedelmein túl.

Az első alkotmányos budget.

Kubinyi Ágoston 1869 márczius 4-én nyugalomba vonúlván, egyidejűleg Pulszky Ferencz neveztetett ki igazgatóvá. Ezzel az évvel nyílt meg a nemzeti múzeum harmadik: a tudományos munkásság és a nagymérvű fejlődés korszaka.

Már 1870-ben beállíttatott a nemzeti múzeum első rendszeres költségvetése, 67.757 forinttal, az állami költségvetésbe, melyhez a nemzeti muzeumi alap jövedelmei 26.690 forinttal járulnak; a rendes szükséglet czímén ez évben az állami hozzájárulás 41.067 forintot tett ki; ezenkívül a kelet-ázsiai expedíció költségeire, gipszöntvényekre, egyéb vételekre képtár és könyvtár rendezésre és bútorozásokra ugyanezen évben rendkívüli szükséglet czímén még 43.400 forint vétetett fel.

Az alkotmányos kormány első teendőjének a könyvtár rendezését tekintette, a mely még 1868-ban indult meg. Gyors egymásutánban következett erre a nemzeti múzeum bútorozásának pótlása s külön osztályok létesítése.

A természetiek tára ekkor már annyira fejlődött, hogy az állattártól 1870-ben, mint különvált osztályokat, az ásvány-öslénytári osztályt, majd a növénytári osztályt önállósítani kellett. Majd 1871-ben a kelet-ázsiai expedíció által hozott ethnografiai tárgyakból egy külön néprajzi osztály létesült; míg a „kézműves gyűjtemény“ czímén a természetiek tárával kapcsolatban állott és hazai ipartermékeket magában foglalt alosztály tárgyai, iparunk és iparoktatásunk fejlődésével, örök letétképen az ipar-egyesület, a József-műegyetem technológiai osztálya, továbbá a technológiai iparmúzeum gyűjteményeibe tétettek át.

A nemz. múze-
um fölös anya-
gából más köz-
művelődési szer-
vezetek alaku-
lása.

Ezenkívül a helyszűke, de újabb közművelődési intézetek létesítése is alkalmat nyújtottak a nemzeti múzeumnak arra, hogy újabb múzeumok létesítésére, mint anyaintézet, gyűjteményének egyes csoportjaival segédkezet nyújtson. Ilyen volt az országos képtár, melynek 1875-ben a magyar nemzeti múzeum képtárából az összes régi képeket, nevezetesen a Pyrker-féle hagyományt, s a kamarai hivatalokból 1848-ban bekebelezett festményeket adta át, viszont az országos képtárbeli új képeket a múzeumi képtár vette át.

Az 1873-ik évi bécsi világkiállítás alkalmából létesült iparművészeti múzeumba pedig a régiségtár fa- és agyagipar gyűjteménytárgyait, az összes nem hazai eredetű és nem hazai vonatkozású régiségeket, továbbá a néprajzi osztály iparművészeti tárgyainak jó részét helyezték át. Az 1885-ben Trefort Ágoston miniszter által alkotott magyar történelmi képesárnok alapját is a nemzeti múzeum képtárából kivont arczképsorozat, továbbá a múzeumi könyvtártól átvett metszet-gyűjtemény (városok képei) vetette meg.

Legújabban a múzeum tudományos tevékenységének előmozdítására a nemzeti múzeum egy vegytani, egy állattári és egy fényképészeti laboratóriummal szereltetett fel. Végül 1894-ben önálló igazgatással ugyan, de a nemzeti múzeum keretében létesült a madártani megfigyelésekre rendelt „magyar ornithologiai központ” is.

A múzeumi
szakkönyvtárak
önállósítása.

Az 1869-ben megnyílt virágzási korszaknak tudományos szempontból nagy jelentőségű újítása volt a múzeumi szakkönyvtárak önállósítása s külön javadalommal ellátása, mely célból már 1871-ben a múzeumi igazgatónak 7.500 forint bocsáttatott rendelkezésére. Közművelődési intézeteink ebben az időben önként érthetőleg ismét fokozottabb mértékben vonták magukra a törvényhozás figyelmét; már 1871-ben országgyűlési határozat mondta ki egy országos bizottság kiküldetésének szükségét, az országban létező könyvtárak és gyűjtemények érdekében.

Országos
bizottság kiküldése 1872-ben.

Dr. Pauler Tivadar vallás- és közoktatásügyi miniszter ennek folytán az 1872-ik év őszén egy 11 tagú bizottságot küldött ki, melynek elnöke gróf Mikó Imre, alelnöke Csengery Antal, jegyzője P. Szathmáry Károly volt; a bizottság jelentését, melyben az ország nevezetesebb gyűjteményeire kiterjeszkedik, 1874-ben tette meg, jelentésében két alapelvből indulva ki, tudniillik: 1. hogy az országos gyűjtemények minden károk ellen lehetőleg biztosíttassanak, kiegészíttessenek s tudományosan használható állapotba helyeztessenek; 2. hogy az ország kedvezőtlen pénzügyi helyzetére való tekintettel, a gyűjtemények egymást kiegészítőleg gyarapíttassanak.

Különösen a nemzeti múzeumot illetőleg, fontos a fűtésre vonatkozó javaslata; ennek eredménye az 1875-ben 32.244 forint költséggel létesí-

tett vízfűtési intézmény volt, a melyet 1871-ben a 11.157 forint költséggel létesített vízvezetéki munkák előztek meg; 1875-ig ugyanis a múzeumi gyűjteménytárak fűthetők nem lévén, évenként november 25-től márczius 15-ig zárva voltak.

Ugyane bizottság javaslatának eredménye volt a régi festményeknek 1875-ben az országos képtárba való áthelyezése is, a miről fönnebb történt említés.

E bizottság javaslata alapján azóta is érvényben van az az intézkedés, hogy „az országos gyűjtemények egyetlen őrének sem szabad, a kezelése alatti gyűjteménnyel egyféle magán-gyűjteményének lenni“. A bizottság javaslatai folytán életbeléptetett reformok már mind a múzeum tudományos fejlesztésében nagy érdemeket szerzett Trefort Ágoston miniszteriségének idejére esnek.

De az épület külső díszítésére is kiterjeszkedett e bizottság javaslataiban, midőn főleg a múzeumi attika művészi kiképzését ajánlotta. A kormány már ezt megelőzőleg fogamatba vette a múzeum főlépcsőházának művészi kiképzését, a midőn azt 28.000 forintot meghaladó költség árán freskókkal, stucco-márványozással és festett üvegablakokkal látta el. Sajnos, sem az előcsarnokra, sem a külső díszítésre nem kerülhetett azóta a sor, noha a múzeum épületének külső nemes alakjával annak építési anyaga nem áll arányban; az egyszerűen vakolt falak nemcsak hogy az épület classicus görög stíljének meg nem felelnek, de sőt folytonos tetemes javítást igényelnek; így már 1878-ban az épület tatarozása 58.000 forintba, 1891-ben pedig újabb 15.000 forintba került.

A múzeum javadalmazása a gyűjteménytárgyak gyors szaporodásával s az intézet tudományos tevékenységének folytonos emelkedésével az ország kedvezőtlen pénzügyi helyzete miatt kellő irányban nem emelkedhetett; ez, és a személyzeti létszám elégtelensége napról-napra érezhetőbbé vált; úgy magából a múzeumból, mint az intézetért első sorban érdeklődő körökből mind sűrűbben hangzottak fel a panaszok; melyek elől a törvényhozás sem zárkozhatott el s a nemzeti múzeum ügyeinek megvizsgálására a képviselőház 1880-ban 9 tagú bizottságot küldött ki. E bizottság elnöke Jókai Mór, jegyzője br. Radvánszky Béla volt. A bizottság azonban meggyőződve arról, hogy a múzeumi hiányokat bizottsági ülésekben elintézni alig lehet, jegyzőjét bizta meg a nemzeti múzeum újjászervezésére vonatkozó javaslat kidolgozásával.

Báró Radvánszky terjedelmes javaslata első sorban a múzeumi tisztviselő- és szolgaszemélyzet multhatatlan szaporítására s illetményeik rendezésére irányúl, kiterjed a gyűjteménytárak bútorzásának és javadalmaik emelésének szükségességére, s ez alapon részletes költségelőirányzatot mutat be.

Orsz. bizottság
kiküldése 1880-
ban a múzeum
ügyeinek meg-
vizsgálására.

A helyszükét, a melyről legelőször az 1872-iki bizottság az állattárnál emlékezik meg, most már a könyvtárnál is fölemlítendőnek tartja.

Egyik igen fontos javaslata, a mely tényleg életbe is lépett, a könyvtárnak kezelési szempontból könyvtári és kéziratári osztályokra való különválasztása volt; sajnálatos, hogy másik javaslata, a mely a talált kincseknél a fiscust illető $\frac{1}{3}$ -rész eltörlésére irányult, régiség-leleteink érdekében meg nem valósult, — a kérdés megoldása az ingó műemlékek ügyében teendő törvényhozási intézkedésnek van fentartva. — Egy új természetrajzi múzeum épületének emelésére czélzó javaslata mai napig is napirenden van s a múzeumban uralkodó általános helyszükére való tekintettel gyökeres megoldása mindinkább elodázhatatlanná válik.

A személyzeti létszám e javaslat alapján 1882. évben már tetemesen emeltetett is, míg a tisztviselők és szolgák illetményeinek rendezése az 1893. évi IV. t.-cz. rendelkezéseinek volt fentartva.

Orsz. bizottság
kiküldése 1887-
ben, a képviselők-
házban és a sajtó-
ban felmerült
vádak megvizs-
gálására.

A nemzeti múzeum ellen 1887-ben a sajtóban s a képviselőházban emelt, de alaptalannak bizonyult vád következtében *Berzeviczy Albert* akkori vallás- és közoktatásügyi államtitkár elnöklété alatt kiküldött 6 rendes tagból és a jegyzőn s az interpelláló országgyűlési képviselőn kívül 3 meghívott szakértőből álló vizsgáló-bizottság e feladatának első részét az 1888. év tavaszán, a megtámadottaknak teljes fölmentésével, befejezván, a nemzeti múzeum és országos képtár ügyeit felkaroló bizottsággá alakult át, s több szakértő taggal, úgyszintén a nemzeti múzeumi és országos képtári igazgatókkal, továbbá a múzeumi örökkel kiegészítve, új alapra fektetett működését ugyancsak 1888 tavaszán megkezdette. A bizottság többszöri hosszabb megszakításokkal az 1894. évi júniusig működött, a midőn is elnökének *Berzeviczy Albert*nek, az akkori kormányváltás alkalmából történt leköszönésével a bizottság működése is véget ért.

E bizottság 1889-ben terjedelmes emlékiratot nyújtott be a múzeumi gyűjtemények elhelyezése, nevezetesen a múzeumi képtárnak egy művészet-történeti múzeumma kifejlesztése és külön elhelyezése, s a természetiek tárainak szintén egy külön e czélra emelendő épületben elhelyezése iránt; 1891 november hó 27-én tartott üléséből pedig kimerítő javaslatot tett a nemzeti múzeum homlokzatainak és porticusának, úgyszintén előcsarnokának monumentális jellegű anyaggal bevonása és művészi diszítése, úgyszintén a római köemlékek csarnokának a millenium alkalmából leendő elkészítése és a természetrajzi múzeumi épület emelése ügyében. Mindezen munkák azonban, a melyek közül részletes számítás szerint a természetrajzi múzeumi épület költségei telekvásárlással együtt 1,841.600 frttal voltak előirányozva, míg a múzeum külső diszítése és helyreállítása 525.807 frtot igényelt volna, fedezet hiánya miatt egyelőre meg nem valósúlhattak.

Az említett bizottság alkotása az a múzeumi (szervezeti és szol- Szervezeti sza-
gálati) szabályzat, melyet az 1889. év tavaszán Csáky Albin gróf vallás- bályzat.
és közoktatásügyi miniszter léptetett életbe.

Eközben a tudományos szellem, melynek hiányát az 1862-iki bizottság Tudományos
még oly sajnosan panaszkolta, meghonosult a nemzeti múzeum falai szellem.
között: Pulszky Ferencz vezetése alatt a gyűjteménytárak a modern
muzeologia követelményei szerinti rendszeres tudományos gyűjteményekké
alakultak át és mindegyikének vezetését és kezelését oly szakképzettségű
férfiak vették át, kik az intézetnek ebben az irányban továbbfejlődését és
újabb tudós generációk nevelését mindenkorra biztosítják.

Nemcsak a múzeum falai között, de a közéletben is egyre érez-
hetőbbé vált a nemzeti múzeum tudományos és izlést nemesítő működése:
a tudományos társulatok életében, azok felolvasásain a múzeum tisztikara
tevékeny részt vett, gyűjteménytárgyainak egyes sorozatait számos bel- és
külföldi kiállításra küldötte, így mozdítva elő hazánk művelődését s ismer-
tetését, sőt egyes szakkiállítások létesítésében és eredményeinek tudományos
feldolgozásában is nagy része volt, ilyenek voltak az 1882-iki könyvé-
szeti kiállítás, a nemz. múzeum képtári helyiségében 1884-ben rendezett
ötvösmű-kiállítás, a Budavár visszavételének 200 éves emlékére 1886-ban
rendezett kiállítás, és ilyen az 1896. évi ezredéves orsz. kiállítás történelmi
főcsoportja.

Negyedszázadot meghaladó, és a nemzeti múzeum belső életében
korszakos haladást jelző igazgatói tevékenysége után Pulszky Ferencz
az 1894. év végén, agg korára való tekintettel, nyugdíjaztatását kérte.

Hivatalában utódja Szalay Imre vallás- és közoktatásügyi m. kir.
miniszteri tanácsos, a múzeumi ügyeknek 1884. év óta referense lett,
Trefort Ágoston és Csáky Albin gróf miniszterek tudományos és közművelő-
dési törekvéseinek munkatársa, ki báró Eötvös Loránd akkori miniszter elő-
terjesztésére ő Felsége által 1894 december 26-án a magyar nemzeti múzeum
igazgatójává kineveztetvén, hivatalát ugyanazon hó 31. napján foglalta el.

Áttekintést nyújtanak a nemzeti múzeum közel 100 éves fejlődésé- Statisztikai át-
ről a következő statisztikai számadatok: tekintés.

A nemzeti múzeum alapját 1802-ben gróf Széchenyi Ferencz mint-
egy 15.000 kötet könyvvel, 1.152 kézirattal, egy jelentékeny térkép-
gyűjteménynyel, és 2.623 darabból álló numizmatikai gyűjteményével
vetette meg; ennek az alapítványnak gondozására akkoriban egy ör,
egy őrök és egy szolga volt rendelve.

A nemzeti múzeum állaga az 1895. év végével pedig a következő:

1. Könyv- és levéltár	660.000 darab
2. Érem- és régiségtár	223.386 „

3. Állattár	300.000	darab.
4. Ásvány-öslénytár	79.894	„
5. Képtár	555	„
6. Növénytár	400.000	„
7. Néprajziak tára	11.060	„

együttesen 4,376.000 forint leltári értékben.

Személyzetének létszáma: 34 tisztviselő és 26 szolgál.

A javadalmazást illetőleg az alkotmányos korszak 1868. évi első budgetje a mintegy 39.000 frtnyi múzeumi és orsz. alapelbeli jövedelmen túl 10.000 forint állami hozzájárulást mutat; míg az 1895. évi állami költségvetésben rendes kiadások czímén 146.498 forintot, rendkívüliek czímén pedig 35.000 forintot szavazott meg a törvényhozás.

A mi a látogatók számát illeti, erről a legelső adatunk 1869-ből való, a midőn az intézet látogatóinak száma 64.625 volt, míg 1895-ben 440.817-et tett ki.

* * *

A magyar nemzeti múzeum egyes osztályainak, valamint a múzeum keretében létesített „magyar ornithologiai központnak“ multját és jelenét a következő adatok beszélik el. Minden múzeumi osztály történelmi fejlődésének elmondása után a legutolsó tizenhat havi időszak (1894 szeptember 1-étől 1895 december 31-éig) szerzeményeiről, munkáiról és nevezetesebb eseményeiről számolunk be részletesen. Alkosson magának e száraznak látszó adatokból véleményt az elfogulatlan, hogy tudományos intézetünk, századunk egyik legnagyobb férfának alkotása, iparkodik-e megoldani azon nagy feladatokat és megközelíteni azon magasztos czélokat, melyeknek elérését a nemzeti tudományosság és közművelődés a Magyar Nemzeti Múzeumtól elvárja.

Függelékül közöljük — a folyó 1896. év legutolsó kinevezéseit is befoglalva — mindazok névsorát, kik a múzeum megalapításától kezdve a mai napig az intézetnek szentelték munkásságukat.

II.

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM OSZTÁLYAI.

A) A Széchenyi országos könyvtár.

A nagyczenki könyvtár, melyet gróf Széchenyi Ferencz 1802 november 25-én kelt, és a következő napon Ferencz királytól jóváhagyott alapítólevelével nemzetének ajándékozott, „Bibliotheca Hungarica Széchenyiana Regnicolaris“ hivatalos czímen lett a Magyar Nemzeti Múzeumnak alapvetőjévé s egyszersmind egyik osztályává.

A könyvtár története 1802-től 1895-ig.

A könyvtár 11.884 nyomtatott műből (mintegy 15.000 kötetben), 1.152 kéziratból (mintegy 2.000 kötetben) és jelentékeny térkép-gyűjteményből állott. A képek és érmek — régi könyvtárak szokásaként — a könyvgyűjtemény kiegészítő részei voltak. A könyvtár úgyszólván kizárólag hungaricákból állott. Ez a körülmény, valamint az alapítónak határozottan kifejezett óhajta szabta meg a könyvtár gyarapodásának és fejlődésének későbbi irányát. A könyvtár célja, melynek elérésére kezdettől fogva törekedett, felkutatni, egybegyűjteni, a tudomány és a közhasználat számára hozzáférhetővé tenni mindazon nyomtatványokat, kéziratokat és okleveleket, melyek Magyarországot és társországait akár írójuk, akár tárgyuk, akár megjelenésük vagy iratásuk helye és egyéb körülményei miatt a legtávolabbról is érdeklik. E tekintetben, mint egyetlen hungarikum-könyvtár, páratlanul áll. A külföldi nagy nemzeti könyvtárak, mint például a párisi, londoni, müncheni, nemzeti jellegük mellett általános érdekűek is; még legjobban megközelíti a múzeum könyvtárának nemzeti céljait a firenzei Bibliotheca nazionale; azonban ennél sincs meg a mi könyvtárunk két specialitása: a levéltár (a letétbe helyezett családi levéltárakkal), és a nemzeti hírlapkönyvtár.

Az alapítványi könyvtár teljes rendben, nyomtatott katalogussal került a nemzet birtokába. A nemes gróf gondoskodott arról is, hogy a könyvtár későbbi beszerzései (kivált az általa tovább is folytatott

könyvgyűjtés eredményei) nyomtatott jegyzékekben lássanak napvilágot. Így jött létre az a tíz kötetes katalogus (1799—1815), mely a magyar nemzeti múzeum könyv- és kéziratállományának alapját kitűnő feldolgozásban ismerteti meg.

A Széchenyi-könyvtár őrének, irnokának és szolgájának kijelölését az alapító magának és családjának tartotta fenn, az intézet kormányzását pedig a nemzeti múzeum későbbi legnagyobb jótevőjére, József főherczeg-nádorra, a nádori méltóság üresedése esetén pedig a helytartótanácsra bízta. A nádor nevezte ki az alapító ajánlatára a könyvtár első őrévé Miller Jakab nagyváradi lyceumi tanárt, irnokává pedig Petrovics Ignác volt nevelőt.

A könyvtár számára alkalmas helyül a pálosok zárdájának (a mai központi papnevelő intézetnek) nagy terme kínálkozott; itt nyílt meg ünnepélyesen a nagy közönség számára 1803 december 10-én, hétköznaponként a délelőtt és délután folyamában összesen hat óra hosszat állván az olvasók rendelkezésére.

Az 1805. és 1809. évi francia háborúk, majd az 1838. évi pesti árvíz folytán kiállott viszontagságok, folytonos ide-oda költözések után, a könyvtár csak 1846-ban foglalhatta el a 10 évig épült palotában hosszú időkip azután is bútorozatlanul maradt mai helyiségét, melyek három zárt folyosóból és 14 nagy teremből állanak.

Az első hivatalos gyarapodást a könyvtár a hazai sajtótermékek kötelező beküldésének köszönheti. Már 1804-ben kötelezővé tette ugyanis egy helytartótanácsi rendelet a nyomdatulajdonosoknak, hogy nyomtatványaikból egy-egy példányt a könyvtárnak beküldjenek. De megjegyzendő, hogy sem e rendeletnek, sem a rendelet 1813. évi ismétlésének, sem pedig azon 1827. évi országgyűlési határozatnak, mely hasonlóképen minden nyomdatermék beküldését rendelte el, nem volt a kellő fogantatja. Az 1848. évi XVIII. t.-cz.-nek rendelkezése, mely azonban sem az ellenőrzést, sem a mulasztások megtorlását lehetővé nem teszi, az egyetlen maig érvényben lévő intézkedés, melynek a könyvtár sokat köszönhet. Sajnos, hogy a később bekövetkezett szomorú idők alatt részben ez az intézkedés is hatályát veszti. Br. Geringer Károly cs. k. teljhatalmú biztos ugyan 1849. évi nov. 10-iki rendeletében e törvény intenczióinak megfelelőleg intézkedett, de egy 1855-ik évi cs. k. helytartósági rendelet megvonta a köteles példányokat a nemz. múzeumtól és a tud. akadémia számára rendelte; csekély kárpótlást csak az u. n. cenzúrai próbanyomtatványokból álló küldemények nyújtottak a múzeumnak, melyek különben igen hézagosan érkeztek a könyvtárba. Csak az 1867-ben beköszöntött alkotmányos korszak állította újra vissza az 1848-iki törvényt teljes erejében.

E törvénynek hiányos intézkedéseit van hivatva jobbakkal pótolni az a törvényjavaslat, melynek elkészítését még Csáky Albin gróf minster rendelte el, s mely most már a törvényhozási tárgyalást várja.

A köteles példányok beküldésénél úgy szám, mint különösen belső érték tekintetében sokkal nagyobb mértékben gazdagodott a könyvtár egyes nagy gyűjtemények megszerzése, ajándékozása és letétbe helyezése által. Nem lévén eleintén rendes évi javadalma, esetről-esetre engedélyezett nagyobb összegeken, továbbá a múzeumi alaphoz reá eső csekély jövedelmén kívül leginkább hazafias ajándékokra volt utalva. A nemzet áldozatkészségébe vetett bizalomnak eredménye fényes volt. A legnevezetesebb gyarapodások feltüntetésére álljon itt e sorozat:

1808-ban Éder József kézirat- és oklevél-gyűjteményét (herbariumával együtt) a múzeumi alaphoz 4.500 frton vásárolták meg.

Nevezetesebb
szerzemények.

1809-ben József nádor 12.000 frton vette meg Kovachich Márton György kézirat-gyűjteményét s azt saját könyvtárának több becses darabjával együtt a könyvtárnak ajándékozta.

1810-ben Szirmay Antal kéziratái kerültek 3.000 frtért a könyvtár tulajdonába.

1812-ben a nádor megvette a könyvtár számára a „Capitula concordiae” című ritka ősnymtatványt, annak minden levelét egy egy arannyal fizetvén meg. Ez évben kapta a könyvtár a pozsonyi káptalan hazafias ajándékából legnagyobb kincsét, a „halotti beszédet” tartalmazó u. n. Pray-codexet, melyet a káptalan sok más becses kézirattal egyetemben engedett át.

1814-ben a nádor személyesen hozta a könyvtárba Frankfurt városának nagybecsű ajándékát, Sz. István legendájának XII. századi codexét (az u. n. Hartvik-féle legendát).

1818-ban az alapító gróf átengedte soproni könyvtárát, mely legnagyobb részt klasszikusok munkáiból és általában külföldi érdekű művekből állott. Az alapító célja ezzel az adománnyal az volt, hogy a tisztán magyar érdekű múzeumi könyvtárban egy segédkönyvtár és létesüljön, mely az általános tudományosság igényeit is kielégítse. Az átadási lajstrom szerint e könyvtár 5.086 műből állott 9.206 kötetben, és értékben 25.000 frtot képviselt. A hozzátartozó 6.000 drb rézmetszet és földabrosz értéke 9.000 frt volt.

1824-ben Vuchetich Mátyás tanár végrendeletileg 61 kéziratból és 1.264 kötet nyomtatványból álló jogi könyvtárával gazdagította a könyvtárat.

1825-ben a nádor 5.000 frton vette meg és adta át a múzeumnak Kéler Gottfriednek 1.492, jobbára díszkiadású kötetből álló könyvtárát.

1827-ben az alapító fia, gr. Széchenyi Lajos, 10.000 frtnyi alapítványt tett a magyar könyvtár gyarapítására. Az alapítvány kamataiból

maig is $\frac{4}{5}$ rész e czélra, $\frac{1}{5}$ rész pedig a Széchenyi orsz. könyvtár örök-jutalmazására szolgál.

1832-ben országgyűlési határozat következtében rohamos gyarapodásban részesült a könyvtár. A rendek határozatából országos költségen 125.000 ezüst frtnyi vételárért a Jankovich Miklós-féle világhírű könyv-és régiség-gyűjtemény a nemz. múzeumé lett. Ez volt a legbecsesebb gyarapodás, mely a könyvtárat alapítása óta érte. A mintegy 30.000 nagybecsű darabból (közte két Corvin-codexből) és több ezer oklevélből álló gyarapodás azonban hely és munkaerő hiánya miatt csak 1840-ben volt tényleg átvehető. A Jankovich-gyűjteménynek másik csekélyebb része, mely 1.448 oklevélből, kéziratokból és könyvekből állott, 1851-ben vétetett meg a múzeum alapjából 8.016 frton.

1835-ben gr. Illésházy István, családjának utolsó sarja, gazdag könyv-, kézirat- és térképgyűjteményét a könyvtárnak ajándékozta. E könyvek közt volt a dubniczi magyar krónika, és Galeotti Marzio-nak újabban — sajnos — eltűnt codexe. E gyűjteményt is helyszűke miatt 1847-ig ládába csomagolva őrizték a Ludovika-akadémiában.

1843-ban került a magyarországi első nyomtatvány, egy bécsi árverésen 100 ezüst frton megvett 1473-iki budai krónika, a könyvtár tulajdonába.

1845-ben a nádor egy nyilvános árverésen 400 frton Thúróczy krónikájának 1488-ban Augsburgban hártýára nyomtatott példányát vette meg a könyvtár számára.

1846-ban Horvát István volt könyvtári örök 30.000 darabnál többre menő könyv-, kézirat- és oklevélgyűjteménye került a könyvtárba. A Jankovich-féle gyűjteménnyel értékben vetekedő gyűjteményt a könyvtár évekig mint letétet zár alatt őrizte, s annak megvétele 60.000 frton br. Geringer Károly cs. kir. biztos által foganatosítottván, az csak 1851-ben jutott a múzeum tulajdonába.

1851-ben Bacsányi János végrendeletileg a múzeumnak hagyta 1.121 kötetnyi könyvtárát.

1852-ben a feloszlott magyar kereskedelmi társaság könyveit és levelezését a könyvtárnak adta át, és azok gondozására 200 frtnyi alapítványt tett.

1858-ban gr. Karácsonyi Guidó a könyvtár könyveinek kötésére 2.000 frtnyi alapítványt tett, melynek kamatai azóta a kijelölt czélra fordíttatnak.

1866-ban gr. Sándor Móricz budai könyvtárából, és Kölcsey Ferencz hagyatékából, összesen 17 kézirat és 2.935 könyv került a múzeumba.

Az alkotmányos korszak beálltával a könyvtár gyarapodása rohamos

léptekkel haladt előre. Az 50—60-as évek pangását egyszerre pezsgő élet, a könyvtár újjászervezése, folytonos fejlődés váltja fel. Erre a korszakra esik a nagy könyvtári rendezés, új meg új, némi önállósággal működő osztályok szervezése, ennek következtében fokozódó használat, új meg új tisztviselői állások rendszeresítése, de mindenekfelett becsesnél becsesebb szerzemények hosszú sorozata, melyekből csakis a legfontosabbak felemlítésére szorítkozunk.

Ezek sorát a király ö Felségének nagyszerű ajándéka nyitja meg, ki 1869-ben a török császártól kapott négy Corvin-codexszel gazdagította a könyvtárat.

Ugyanez évben a felosztatott m. kir. helytartótanács 1.208 kötetnyi könyvtára, és 3.000 frtnyi vételárért Jászay Pál kéziratgyűjteménye jutott a könyvtár tulajdonába.

1873-ban vétel útján Losonczi Farkas Lajosnak nagybecsű könyvtára, mely 1.386 ritka nyomtatványt és 223 kötet kéziratot (köztük egy Corvin-codexet is) foglalt magában.

1874-ben a vallás- és közoktatásügyi ministerium Vörös Antalnak, Kossuth Lajos titkárának könyvtárát és kézirati hagyatékát 3.000 frton megvette a múzeum számára. E gyűjtemény az 1848/9. évi magyar kormány hivatalos irataiból igen nagy részt foglalván magában, kiváló történelmi érdekű. Ekkor vétetett meg 2.000 frtnyi vételáron Tugonyi Józsefnek Erdély történetére nagy fontosságú gyűjteménye, mely 2.315 darab irományt és 2.084 erdélyi hivatalos fontos nyomtatványt foglal magában. 200 darab aranyért ekkor szerezte meg a könyvtár az első magyar nyelvtannak, Sylvester (Erdősi) János „Grammatica ungarolatina” című művének 1539-iki egyetlen ismert példányát.

1875-ben ismét egy régi magyar nyomtatvány egyetlen példányával a Puerilia colloquia 1531. évi krakói kiadásával gyarapodott a könyvtár; a nagybecsű nyomtatvány vételára 100 frt volt. Ugyanekkor vette meg 7.500 frtéért Nagy István nagyhirű kéziratgyűjteményét, mely 4.500 drb XIII—XVIII. századi oklevélből és 92 kéziratból állt.

1876-ban nevezetes gyarapodása volt a könyvtárnak az által, hogy az orsz. levéltár, a számvevőszék és a m. kir. kúria régi könyveit, az utóbbi a Martinovics-féle összeesküvés alkalmával lefoglalt iratokat is, számszerint 1.000 darabnál többet, a múzeumnak engedték át.

Ebben az évben indult meg a családi levéltáraknak örök időkre való letéteményezése a Kállay család dúsgazdag levéltárával, melyet még ez évben a br. Jeszenák és a Hanvay családok követtek. E három családi levéltár nem kevesebb mint 6.343 darab, mohácsi vész (1526) előtti oklevéllel gazdagította a könyvtár anyagát. A példát csakhamar több

család is követte, és ennek köszönhető a levéltár oly rohamos gyarapodása, mely hasonló gyűjtemények történetében páratlan. 1877-ben a Dancs, a gr. Berényi (és vele kapcsolatosan br. Hellenbach), gr. Esterházy Dániel és Kisfaludy; 1879-ben a Soós; 1880-ban a Békássy és Máriássy; 1881-ben a gr. Forgách; 1882-ben a gr. Rhédey; 1886-ban az Ibrányi; 1887-ben a gr. Bethlen és Motesiczky; 1888-ban a Dobos és Justh; 1889-ben a Görgey, Beniczky és Kapy; 1890-ben a Péchy, br. Mednyánszky és Bónis; 1891-ben a Fejérpataky; 1892-ben a Becsky; 1893-ban a Szent-Ivány; 1894-ben a Döry, Sombory, Ivánka; 1895-ben a br. Balassa családok gazdag levéltárai kerültek örök letéteményképen a könyvtárba. Összesen *harmincz* családi levéltár, melyeknek anyaga több mint százezerre menő XVI–XIX. századi irat mellett, 17.139 darab mohácsi vész előtti oklevelet és ezek között 222 darab Árpádkorit tartalmaz. Oly gazdagság, melyről 1876 előtt a könyvtár nem is álmodhatott, és melyet Magyarországon csakis az országos levéltár múlt fölül.

1877/8. években a figyelem kiválóan a régi magyar nyomtatványok felé irányulván, ezek közül a könyvtár számos becses darabot szerzett meg. Fraknoi Vilmos akkori könyvtárőr a könyvtár régi kötési tábláit is vizsgálat alá vetette; ezek kifejtéséből 45 oly magyar régi nyomtatvány került elő, melyek addig teljesen ismeretlenek voltak. Ugyanekkor került a könyvtárba Horváth Mihály nagybecsű irodalmi hagyatéka: úgyszintén Bajza és Fáy András levelezései.

Az 1882-ben létesített orsz. könyvkiállításon a könyvtár tevékeny részt vett. E kiállításon bemutatott nevezetes kéziratokról és könyvekről felvett 960 fényképmásolat 2.000 frton a könyvtár számára megszerzettetett.

1884-ben nevezetes lépés történt, a magyar hirlap-könyvtár létesítése által. A budapesti nagy könyvtárakban lévő hirlapok a múzeumban egyesítettettek; ez vetette meg a ma oly virágzó és annyira használt hirlap-könyvtár alapját.

1886-ban egy Attavantes-festette Corvin-codexet vett a könyvtár 6.500 frankért, mely Trotti örgróf könyvtárából Ulrico Hoepli milanói könyv-áruhoz került.

1889-ben, vétel útján, gr. Széchenyi Istvánnak titkárához, Tasner Antalhoz írott 587 levele jutott a könyvtár birtokába.

1891-ben a király ő Főlsége ismét két Corvin-codexszel gazdagította a könyvtárat; az egyik Attavantes, a másik Francesco Chierico remek műve. E két kézirattal a könyvtárban őrzött Corvin-codexek száma *tízre* rúg.

1892-ben gróf Apponyi Lajos ajándékából Janus Pannonius verseinek XV. századi codexét, Istvánffy történeti munkájának eredeti kéz-

iratát és Bethlen Farkas historiájának egykorú kézirattal bővített nyomtatott példányát kapta meg a könyvtár.

1893-ban Wenzel Gusztáv több ezer oklevélre és száznál több kéziratra menő hagyatéka került vétel útján a könyvtár tulajdonába.

1894-ben ajándékba kapta a könyvtár néhai Kossuth Lajosnak 4.303 kötetnyi könyvtárát; a kéziratár Walther Lászlónak irodalmi becsű hagyatékát; a levéltár részére pedig, vétel útján, gr. Kreith Bélának a szabadságharcz történetére vonatkozó 489 drb iratból és 1.404 drb nyomtatványból álló gyűjteménye szereztetett meg. Legnagyobb gyarapodása ez évben Kossuth Lajos iratainak és levelezésének megvétele által történt. A gyűjtemény vételára 100.000 frt volt.

1895-ben a kormány gondoskodása szerezte meg a könyvtár számára az 1848/9-iki erekllye-múzeumnak kézirateit és proklamációit, úgyszintén Lanfranconi Eneának 4.759 kötetnyi beces hungaricumokban igen gazdag könyvtárát. Egy müncheni árverésen, több beces nyomtatvánnyal egyetemben, egy 1494-ben, magyar területen, Zenggben nyomtatott misekönyv egyetlen teljes példánya jutott 1.505 márkáért a könyvtár tulajdonába. A Münchenben lévő Hunyadi-levéltár megszerzése érdekében folytatott tárgyalások sikeres megoldásához a könyvtár a maga csereanyagával szintén hozzájárulván, nagybecsű kézirati és okleveles anyagot kapott az országos levéltártól kárpótlásul, közte egy 1109. évi eredeti oklevelet, mely jelenleg legrégibb eredeti oklevele.

A könyvtár állományának újabkori rohamos szaporodását legjobban feltünteti az összehasonlítás a tíz évvel ezelőtti állapottal.

1885-ben az országos statisztikai hivatal részére, mely egy külön kiadványban áttekintést nyújtott Magyarország köz- és magánkönyvtáiról, kimutatás készült. E kimutatás, kétségtelenül igen alacsony számítással, a könyvtár rendezett állományát 202.494 kötetre tette, mihez még 865 incunabulum (1500. évig), 40.000 apró nyomtatvány, 12.000 alkalmi vers és beszéd, 20.000 egyleveles nyomtatvány és 15.000 metszet járúl. Minthogy ez utóbbiak 1886-ban az országos képtárnak adattak át, a nyomtatványok száma e kimutatás szerint is megközelíti a 300.000 darabot, sőt e számot, tekintve, hogy az összeszámítás a szakrepertoriumok alapján történt, hol a munkák kötetszámai gyakran nincsenek feltüntetve, felül is haladja.

Ugyanezen kimutatás szerint kézirat volt 16.460, oklevél pedig 80.000 darab (valósággal azonban 120.000 drb). A hirlaposztályban volt 1.151 különböző hirlap, 6.630 kötetben.

Az azóta lefolyt tíz év gyarapodását a következő táblázat mutatja:

Év	Nyomtatvány	Kézirat	Oklevél	Hírlap
1885—86	4.293	58	2.826	630 évfolyam
1886—87	4.110	130	8.262	556 „
1887—88	5.158	63	10.886	561 „
1888—89	3.421	46	8.168	591 „
1889—90	3.820	142	9.408	668 „
1890—91	3.798	312	4.101	659 „
1891—92	4.147	177	4.354	700 „
1892—93	5.607	162	4.268	778 „
1893—94	12.252	143	5.119	909 „
1894—95	16.203	266	50.000	1.046 „
Összesen	62.809	1.499	107.392	7.098 évfolyam.

A mai állapot

E szerint a nyomtatványi osztály állománya, beszámítva az apró nyomtatványokat és röpíveket, kerekszámítással 400.000 darabra tehető. A legrégibb nyomtatvány Cicero „De oratore“ 1465-ik évi subiacoi kiadása; a legrégibb magyarországi nyomtatvány pedig az 1473. évi budai krónika, a második az 1494-ben Zenggben nyomtatott glagol missale. Az incunabulumok száma 1895 február havában, a rólok közrebocsátott részletes jegyzék szerint, 896 volt. E számhoz az év folyamán 111 drb járult; úgy hogy jelenleg 1007 darab, 1500. év előtt nyomtatott könyv van a múzeum birtokában. A régi magyar könyvtár (1711-ig magyar nyelven nyomtatott munkák) száma 1129 mű; legrégibb ezek között (leszámítva egy év nélküli töredéket) Heyden Sebald „Puerilia colloquia“ 1531-iki krakói kiadása. A gyűjteményben háromezernél több egyetlenny példányban ismeretes magyar mű van.

A kézirattár állománya a szaporodással szemben apadást mutat, az által, hogy 1000-nél több kézirat, mint a levéltárba tartozó anyag, 1878/9. években és azóta is a levéltárba osztatott. Állománya jelenleg a 16.000-et meghaladja. Ezek között van 397 középkori kézirat; a legrégibbek a X. századból valók. Magyar nyelvemlék van 17; legrégibbje a Pray-codexben foglalt Halotti Beszéd, a XIII. század huszas éveiből. Kétségtelen Corvin-codex van *tíz*; ezek közül *hat* királyunk ő Felségének nagylelkű ajándéka.

A levéltár mai állománya kerekszámmal 230.000 drb. oklevél. A múzeum tulajdonát képező gazdag anyagon kívül 30 családi levéltár iratait is őrzi. Ezekben együtt véve 23.672 drb. mohácsi vész (1526) előtti eredeti oklevél van, melyekből az Árpádok korára 527 darab esik. A legrégibb eredeti oklevél 1109-ik évből való, a legrégibb festett címeres levél kelte 1405. Feltűnően gazdag az 1848/49. évi eseményekre vonatkozó rész.

A hirlapkönyvtár jelenleg közel 14.000 kötet hirlapot foglal magában. Kiváló becsűek benne a XVIII-ik századi és az 1848/49-es hirlapoknak csaknem teljes folyamai.

Az itt részletezett anyag hozzávetőleges értéke, a bútorozáson és felszerelésen kívül, 2,326.000 frtot képvisel.

* * *

A könyvtár nagymérvű gyarapodásával nem tartott lépést annak rendezése. Ennek legfőbb oka a személyzet hiánya volt, a mi lehetetlenné tette, hogy a rohamosan gyarapodó könyvtár, melynek az első évtizedekben sok viszontagságot kellett leküzdenie, a járulékokat fel is dolgozhassa.

A Széchenyi-alapítványi könyvtár 1803-ban két tisztviselővel és egy szolgálóval kezdte meg működését; ez a létszám 1871-ig csak egy irtokkal és egy tisztviselővel szaporodott.

A Széchenyi-könyvtár rendszere, melyet korának kiváló szakférfia, Denis Mihály a bécsi udvari könyvtár igazgatója állapított meg, a bibliographia és könyvtártan folytonos haladásának nem volt megfelelő. Növelte a bajt, hogy e magában véve is ki nem elégítő rendszer — munkaerő hiányában — csak a törzskönyvtárra és annak a Széchenyi-alapból való kiegészítésére nézve volt keresztülvihető. A többi nagy gyűjteményeket, melyeknek a múzeum részint országos vásárlás, részint ajándék útján jutott birtokába, a nagyrészt bútorozatlan könyvtári termekben, hol ládákba csomagolva, hol ideiglenes állványokon felállítva ugyan, de teljesen rendezetlenül, a Széchenyi-könyvtártól elkülönítve kezelték.

Az állapot tarthatatlanná vált. Br. Eötvös József miniszter felismerte a könyvtár rendezésének és használhatóvá-tételének nagy kulturális és nemzeti missióját s e czímen az 1868. évi állami költségvetésbe 10.000 frtot állított be, felhíván a múzeum igazgatóságát, hogy e tekintélyes összegnek felhasználására nézve javaslatot tegyen. Mátray Gábor könyvtárőr nem látta lehetőnek az addig követett rendezési terv megváltoztatását; ez az oka, hogy mellőzésével, a könyvtár más tisztviselőjét, Barna Ferdinándot bizta meg egy 1868. évi október 21-ikén kelt miniszteri leirat a kérdés tanulmányozásával. Az eredmény az lett, hogy mintául, némi okszerű változtatással, a müncheni állami és udvari könyvtár rendszerét választották a rendezés alapjául, azt a rendszert, melyet Mátray Gábor már 1848/49-iki terjedelmes memorandumában követendő például állított fel.

A nagy munka az elfogadott terv szerint Vilecz Kamill miniszteri titkár, mint miniszteri biztos felügyelete alatt, Barna Ferdinánd őr és mellé e czélra rendelt 10 díjnok által 1869. elején megkezdődött. A rendezés közel hét évi munka után 1875-ben befejeztetvén, a magyar nemzeti

múzeum könyvtára, mint hazánkban a legelső tudományos alapon rendezett könyvtár, a tudomány és a könyvtártan mai igényeinek megfelelő állapotban újra megnyílt a közönség használatára. A rendezés folyamán a különböző könyvtárak és szerzemények egyesítése által tekintélyes mennyiségű (18.414 kötetnyi) munka került ki mint többes példányokban meglévő anyag; ezeknek jegyzékei kinyomattatván, azok részint a hazai könyvtárak kiegészítésére fordítottak, de nagyrészt a könyvtár javára áruba bocsájtattak.

A végrehajtott nagy rendezés új korszakot nyitott meg a könyvtár történetében; megvetette a további fejlődésnek és mostani virágzásának alapját. Ezáltal vált a könyvtár valóban használhatóvá, kulturális céljának megfelelővé; de ép ez által bizonyult be, hogy a tisztviselők és a szolgai személyzet száma a további fejlődés lehetőségére elégtelen. Már a rendezés folyamán mutatkozott szükség az addig négyből álló tisztviselői létszámot egygyel szaporítani (1871-ben). A gyarapodás nagy mértéke, a könyvtárhoz a tudomány és a nagy közönség részéről fűzött igények egyre újabb és újabb, némi önállóbb működéssel bíró osztályok létesítését s azok kezelésére új tisztviselői állások szervezését tették szükségessé.

1882-ben történt, hogy az óriási mértékben növekedő és kivált a családi levéltárak letéteményezése által 1876 óta a legszebb fejlődéssel kecsegtető levéltárhoz külön levéltárnoki állás rendszeresítettett. Ugyanez évben a nyomtatványi osztály személyzete is bővült egy új tisztviselővel.

A hirdalaposztály 1884-ben a fővárosi könyvtárak anyagával bővülván és teljesen újra rendeztetvén, belőle a könyvtár egyik leghasználtabb, teljesség szempontjából legkiválóbb osztálya lett. A gyűjtemény Szinnyei József egyetemi könyvtári őr által szakszerűen rendeztetvén, természet-szerű következmény volt, hogy az annak létrehozásában legtöbbet fáradó tisztviselő, valamint segédje, a könyvtári tisztviselők sorába lépjen át. Ez az 1887. év folyamán meg is történt s így a tisztviselői létszám kettővel gyarapodott.

A folytonos gyarapodás és a közönség fokozódó kiszolgálása 1895 végéig még kétszer kívánt személyzet-szaporítást, 1889-ben a levéltárnál és 1893-ban a kéziratnálnál; és ezzel a könyvtári tisztviselői kar elérte mai létszámát. A tizenegy tisztviselőt munkájában három napidíjas gyakornok és öt szolga segíti. E szám azonban, a folytonos szükségletnek megfelelőleg, már az 1896-ik évben két tisztviselővel és egy szolgálival fog bővülni.

A könyvtár jelenlegi szervezetét, mely különböző kezelésű osztályai jellegének megfelel, a vallás- és közoktatásügyi miniszterium 1893 július

7-én 31.401. szám alatt kelt rendelete állapította meg. E szerint az összes könyvtár tudományos és adminisztratív ügyeit a miniszter által kinevezett igazgató-őr vezeti. A könyvtár pedig feloszlik három osztályra, úgymint: *a)* a nyomtatványok osztályára, élén egy múzeumi őrrrel, kit gr. Széchenyi Ferencz alapítólevele értelmében a jogutód ajánlására a miniszter nevez ki, *b)* a kézirat- és levéltári osztályra, és *c)* a hirlapkönyvtárra. Mindegyik osztály külön vezeti növedéknaplóját (1876-ig e napló egységesen vezettetett), az igazgató-őr ellenőrzése mellett.

A könyvtár rendes évi dotációja jelenleg 6.000 forint, mihez még a Széchenyi-alap 420 frtja járul. A könyvek kötésére évenként 1.500 frttal (és a Karácsonyi-alapítvány 88 frtjával) rendelkezik. Ezeken kívül arányosan és a szükséghez mérten részesül a múzeumi igazgató rendelkezésére álló 5.500 frtnyi, gyűjtemények megvásárlására szolgáló összegből.

A könyvtárnak 1876 óta külön szakfolyóirata van, a Magyar Könyvszemle. A Fraknoi Vilmos könyvtárőr által létesített bibliografiai folyóirat, mely e szaktudomány egyedüli organuma, húsz éves fennállása alatt nagy szolgálatot tett a bibliografiának és a könyvtárnak is az által, hogy szerzeményeit ismertette, anyagának használatát megkönnyítette és számos külföldi hungarikum megszerzésére hívta föl a figyelmet. A folyóirat kiadása 1893. évben új alapokra fektettetvén, a múzeummal és különösen a könyvtárral a legszorosabb kapcsolatba lépett s így kitűzött céljának még inkább megfelellhet.

A könyvtár élén alapítása óta a következők állottak: 1. Miller Jakab Ferdinand könyvtárőr, ki 1803 február 6-án tette le a hivatali esküjét; 1812. évi márczius 1-én a magyar nemzeti muzeum igazgatója lett. 2. Horvát István könyvtárőr, 1812-től 1846. évi június 13-án bekövetkezett haláláig. 3. Mátray Gábor könyvtárőr, 1846. évi június 26-tól 1875. évi márczius 3-án bekövetkezett nyugdíjaztatásáig. 4. Fraknoi Vilmos könyvtárőr, 1875. évi április 2-ától 1879. évi május 23-ig, a M. T. Akadémia főtitkárává történt megválasztásáig. 5. Majláth Béla könyvtárőr, 1879. évi október 1-től 1893. évi január 26-ig. 6. Szinnyi József helyettes könyvtárőr, 1893. évi január 26-tól 1894. évi január 4-ig. 7. Fejérpataky László igazgató-őr, ki 1894. évi január 4-én foglalta el hivatalát s 1895. évi június 29-én ny. r. egyetemi tanárrá neveztetvén ki, Ő Felségének 1895. évi augusztus 19-én kelt legfelsőbb elhatározása alapján továbbra is megbízott az igazgató-őr teendőinek ellátásával és hatáskörével.

A könyvtári személyzet elégtelen arra, hogy a szerzeményeknek évről-évre való óriási gyarapodását könyvtári czélokra teljesen feldolgozza. Az 1893/94. év nyomtatványi gyarapodása 12.252 darab volt (az apró nyomtatványokon kívül); e számból csak 4.239 műről készült

Az 1894/95. év
története.

czímlap és 1.361 mű osztályoztatott. Az 1894/95. év gyarapodása (a Lanfranconi-féle könyvgyűjteményt és az apró nyomtatványokat bele nem értve) 9.444 darab; ezzel szemben áll 4.509 czímlap és 5.422 osztályozott mű. E számokból világosan kiderül, hogy a nyomtatványi osztály személyzete, a folyton növekvő használat miatt nem képes az évi gyarapodást feldolgozni és hogy a hátralékok száma évről-évre szaporodik. Még kedvezőtlenebb az arány a levéltári osztályban, hol a csekély számú (2 tisztviselő, 1 napidíjas) személyzet az évi 12.000 darabot megközelítő átlagos gyarapodást csak pusztán csoportokba osztani, évrőndben felállítani képes, de már nem tud egyúttal róluk repertoriumot és indexeket is készíteni.

Pedig a könyvtári belterjes működésen kívül a könyvtár személyzete első sorban hivatott arra, hogy azt a gazdag és minden tekintetben tanulságos anyagot, melyet a könyvtár őriz, mennél szélesebb körben ismeretessé, hozzáférhetővé tegye. E szükségnek óhajt megfelelni a könyvtár hivatalos folyóirata, a Magyar Könyvszemle, mely a lefolyt évben, dr. Schönherr Gyula levéltárnok szerkesztésében pontosan megjelenvén, iparkodott híven beszámolni a könyvtár életében előforduló minden nevezetesebb mozzanatról és ismertetni, hozzáférhetővé tenni annak anyagát. Ez ismertetéseknek egyik eredménye a könyvtárnak a lefolyt évben megjelent első nyomtatott katalogusa, mely Horváth Ignác segédőr szerkesztésében az akkor 896 számból álló ősnymtatvány-gyűjtemény szakszerű leírását foglalja magában. Ez első katalogust rövid idő multán a könyvtár egy másik csoportjának ismertetése fogja követni. Ez úton reményli a könyvtár előkészíthetni a törzs-katalogus kiadását, melyre azonban ez időszert az említett személyzet-hiány miatt nem is gondolhat.

A személyzet hiánya mellett a helyiségeknek hiánya is megakasztja a könyvtárat működése és fejlődése menetében. A könyvek kezelésére szükséges helyiségek elégtelenségén kívül, különösen a hirlapkönyvtárban és levéltárban érezhető leginkább a hely szűke. Az első a könyvtárban a legrohamosabb növekedésnek kitett osztály, mely úgyszólván saját magától, a nyomdai köteles példányok beküldése által, óriási mértékben gyarapszik, és évről-évre nagyobb helyet követel. Jelenleg a hazánkban megjelenő és beküldött hirlapok száma megközelíti a 900-at; ezeknek számonként való rendbentartása, és az évenként 1.000 kötetnél többet kitevő gyarapodás elhelyezése a hirlapkönyvtár részére szolgáló helyiségben, mely zsúfolásig tele van, nagy gondot okoz. Rövid idő multán, minthogy a hirlaposztálynak jelenlegi helyén terjeszkednie lehetetlen, egyelőre külön alkalmas helyiségnek kibérlése által kell majd e bajon segíteni. Hasonló nagy a hely hiánya a levéltári helyiségben, hol a családi levéltárak elhelyezésére

szolgáló terem, mely 1889-ben rendeztetett be e célra, az azóta érkezett családi levéltárakkal egészen megtelt. A helyiség 1889-ben az addig beérkezett 17 családi levéltár elhelyezésére volt szánva; azóta e szám 30-ra emelkedett, s ezek között vannak oly nagy terjedelmű levéltárak, mint a Sombory, Szent-Ivány, br. Balassa családoké. A helyiség hiánya okozza, hogy a családi levéltárak letétbe helyezése érdekében a könyvtár nem fejthet ki nagyobb mozgalmat; pedig a mostani idő volna a legalkalmasabb arra, hogy e tekintetben — úgyszólván minden nagyobb költség nélkül — a múzeum levéltárát a leggazdagabb levéltárak egyikévé tehessük.

A nyomdai köteles példányok beküldéséről szóló 1848. XVIII. tvczikk hiányossága már hosszabb idő óta szükségessé tette, hogy e köteles példányok ügye új törvény által rendeztessék. Ha az alkotandó új törvény biztosítani fogja is az egykorúlag megjelenendő irodalmi termékek beküldését, de nem juttat a korábbiaknak, a hiányos törvény ideje alatt megjelenteknek birtokába. Úgy ezeknek pótló beszerzése, mint a régi hungaricumok gyűjteményének az újabban felszínre kerülőkkel való kiegészítése, tekintve különösen azoknak évről-évre rohamosan emelkedő árát, továbbá a külföldön megjelenő és hazánkat közvetve vagy közvetlenül érdeklő irodalmi termékeknek megszerzése, melyeknek száma szintén évről-évre növekedik, nem is említve egyes rendkívüli alkalmakat, melyek ritkaságok megvételére nyujtanak kilátást (minő a jelen évben a müncheni könyvárverés volt), sokkalta nagyobb összeget kívánnának, mint a mennyi a könyvtár rendelkezésére áll, ha ez tudományos célját és kulturális rendeltetését, mint egyetlen hungarikum-könyvtár, el akarja érni.

A könyvtár egyes osztályainak állapotát a következő adatok tüntetik föl.

a) *A nyomtatványi osztály 1894/95. évi gyarapodása:*

köteles példányokban	5.870 darab nyomtatvány,
ajándék útján	1.539 „ „
vétel útján	2.034 „ „
csere útján	1 „ „

összesen . . 9.444 darab nyomtatvány.

A nyomtatványok osztályának 1894/95. évi gyarapodása.

Ehhez számítandó még 2.000-nél jóval több darab apró nyomtatvány; továbbá a Lanfranchi-féle könyvtár 4.759 darabja. Ez utóbbiból azonban a múzeumi könyvtárban meglévő darabok, továbbá a tárgyuknál fogva nem bele tartozók, más nyilvános könyvtárak közt lévén annak idején szétsz tandók: a múzeumi könyvtárnak e nembeli gyarapodása még véglegesen meg nem állapítható.

Könyvek vásárlására a múzeum javadalmából 6.361 frt 16 kr. fordítatott; míg a Lanfranconi-könyvtára az egész Lanfranconi-féle gyűjtemény 26.000 frtnyi teljes vételárából mintegy 15.000 frt esett. Ez összeg azonban külön, rendkívüli hitelből fedeztetett.

A szerzemények közt, úgy érték, mint mennyiség tekintetében, a most említett Lanfranconi-könyvtár áll első helyen. Ritkaságokban gazdag gyűjtemény, melyben Thúróczi krónikájának brünni kiadása (1488), Berlinghieri Geografiája (1472 körül), Ptolemaeus (1486) stb. megvannak, különösen két szempontból rendkívül becses. Ritka teljességben bírja a Dunára vonatkozó régi és új irodalmat, továbbá igen értékes a benne foglalt atlasz-gyűjtemény. A belőle kiválasztandó művek száma több mint 2.000 nagybecsű darabbal fogja a múzeumi könyvtárt gyarapítani.

A könyvtár másik nevezetes gyarapodását a Nostiz grófok lobrisi könyvtárának müncheni árverésén történt vásárlásokból nyerte. Ez alkalommal 30 drb ritka történelmi értékkel bíró XVI—XVII. századi nyomtatványnak jutott birtokába, köztük egy igen nagy ritkaságnak. Ez egy 1494-ben, Zenggben, glagol betűkkel nyomtatott misekönyv; az ó-szláv-egyházi irodalomnak ezen eddig egyetlen, teljesnek mondható példányban létező terméke, a korra nézve harmadik nyomtatvány, mely Magyarország területén látott napvilágot, 1.505 márkányi összegért került a könyvtár tulajdonába.

Egyéb nevezetes szerzemények: Reichenthaler Concilienbuch-ja, Augsburg 1483 (810.50 márkáért); egy 101 kötetből álló ősnymtatvány-gyűjtemény (295 frt 95 krért); Ortelius egy 1620. évi kiadása (30 frtért); Buda, Érsekújvár, Sziget megvételére vonatkozó hét darab XVII. száz. német és latin nyomtatvány (72 márkáért); az Archivio Storico teljes négy serie (310 liráért); a Gothaischer Hofkalender hét ritka kötete (120 márkáért); Petőfi „Helység kalapácsa,“ „Cziprus-lombok,“ „Versek“ „Szerelem gyöngyei,“ „János vitéz“ cz. műveinek első kiadásai az eredeti címlapokkal (30 frtért); Dávid Ferencz több ritka munkája a XVI. századból; a Corpus Scriptorum historiae Byzantinae (bonni kiadás) teljes példány (190 frtért) stb.

Ájándékaikkal a mondott időben 186-an járultak a könyvtár gazdagításához.

Az év alatt a könyvtár helyiségeiben 14.131 egyén 30.096 kötet nyomtatványt használt; kölcsönzés útján pedig 1868 egyén 2.847 kötetet.

A nyomtatványi anyag feldolgozását a következő számok tüntetik föl: 4.509 munkáról készült címlap és 5.422 munka repertorizáltatott. Hogy mily tekintélyes ez utóbbi szám, kitűnik abból, hogy a megelőző évi eredményt több mint 4.000-rel fölülmulja. Ez eredmény csak úgy volt elérhető, hogy az 1894. év utolsó-, és az 1895. év első negyedében

a címlapok írását a könyvtár egyéb osztályainak tisztviselői végezték, s így a nyomtatványi osztály tisztviselői minden idejüket a szakosztályozásra fordíthatták. Azonban, miként előbb már említettem, még ez a rendkívüli segítség sem jutatta oda a nyomtatványi osztályt, hogy az 1894. évi növekedésnek legalább felét feldolgozhatta volna; s e hátralékhoz járúl az idei szaporodás; e számok kétségtelenné teszik, hogy az osztály személyzete, melyet a közönség kiszolgálása, felvilágosítások adása, vételre felajánlott művek és könyvjegyzékek átnézése és konstataciója is igénybe vesz, megfeszített munkája mellett sem elégséges a könyvtári anyag rendszeres feldolgozására.

A folyóiratok hiányzó számainak reklamálása is sok időt vett igénybe. A legtöbb nyomdánál a reklamálás eredménytelen lévén, a szerkesztők és kiadóhivatalok voltak újból és újból felszólítandók.

Kötés alá 549 mű adatott 597 kötetben; a múzeumi szabályzat értelmében pedig revideáltattak a következő szakok:

1. L. eleg. m., 2. Epist., 3. P. o. rel., 4. Artes, 5. Cat.

Meg kell még említeni azt, hogy június hónapban a könyvtár összes munkaerejét a Lanfranchi-gyűjteményből megvásárolt könyvekről és térképekről készült czédulák megírása vette igénybe. Így készült 4.759 drb könyvről és térképről összesen 1.980 czédula.

b) *A kéziratár* gyarapodása: 266 darab kézirat és 6 hasonmás; ezek közül 27 kézirat és 3 hasonmás ajándék.

A kéziratár
gyarapodása
1894/95-ben.

Nevezetesebb szerzemények: Magyarországi Mihály (Michael de Hungaria) Sermones tredecim című munkájának XV. századi kézírata, melyet Angolországban írtak; — a Lanfranchi-gyűjteményből egy XV. századi velencei krónika; — Istvánffi Miklós történeti apparatusából 3 kötet kézirat; — Vörösmarty „Vén cigány“-ának eredeti fogalmazványa (Tomory Anasztáz hagyatékából); — Nagy Imre és Rómer Flóris irodalmi hagyatéka, kiemelendők különösen az utóbbinak jegyzetei a Corvina bibliographiájához; — Thaly Kálmán nagybecsű ajándéka: az Actio Curiosa, a Diarium Trenchiniense, Szathmári Király Ádám naplója; — Pesty Frigyes levelezése; — Justh Zsigmond hagyatéka; — br. Podmaniczky Frigyes naplójegyzetei tíz kötetben, stb.

A Hunyadi-levéltárra vonatkozó csere-ügyletből kapott kéziratári anyagban van többek közt egy a XVI. század elejéről való egyházi jogi tractatus a győri püspöknek ajánlva, 38 kötetnyi hitelesített másolat a királyi könyvekből, Rajcsányi Ádám kézírataiból 54 kötet, a pozsonyi Szent-Háromság-congregatio könyvei 7 kötetben, a Martinovics-féle összeküvésben részes Őz Pál és Szolarcsik Sándor lefoglalt iratai stb.

A lefolyt időben 309 kutató 746 kéziratot használt.

A végzett munkákat illetőleg kiemelendő, hogy az újabb szerzemények kivétel nélkül czéduláztattak, úgy, hogy e tekintetben hátralék nincs. A régi növedéknapló folytatólagos kiegészítése befejezéséhez közeleg. Hosszabb ideig foglalkoztatta a kéziratár személyzetét a Hunyadi-levéltár csereanyagának egybeállítása és hozzá többszörös jegyzékek készítése, úgyszintén a Gyurikovits-, Mellétei Barna-, Nagy Imre- és Rómer-féle nagy gyűjtemények, valamint az ismeretlen eredetű régi szerzemények rendezése és felvétele. Az ily módon rendezett kéziratári anyagról 669 czédula készült.

c) *A levéltár* vétel útján 3.253, ajándék útján 234, csere útján 509, örök letét útján 7.616 darabbal, összesen tehát 11.612 darabbal gyarapodott. Ez összegbe azonban beleszámítva nincsenek a Kossuth Lajos örököseitől megvásárolt iratok, melyek a vételi szerződés értelmében 1896. év végeig zár alatt tartandók, sem a Kossuth Lajoshoz intézett feliratok és díszoklevelek gyűjteménye, melynek kicsomagolását a helyi viszonyok mindeddig lehetetlenné tették, sem pedig a br. Balassa-család örökletétképen elhelyezett levéltára, melynek 15 ládát betöltő anyaga most van rendezés alatt. Mindezeket a nagy gyűjteményeket beszámítva, a levéltár ez idei szaporodása megközelíti az 50.000 darabot.

A szerzemények között első helyen Kossuth Lajos iratairól kell megemlékezni. E kiváló történelmi becsesel bíró gyűjteményt kiegészítik a Kossuthhoz intézett feliratok és díszoklevelek, melyeknek száma meghaladja a 400-at. Az 1848/49-iki szabadságharcra és az emigrációra vonatkozó iratok csoportja ezenkívül két érdekes gyűjtemény megszerzése által gyarapodott. Ezek egyike a gr. Kreith Bélától megvásárolt gyűjtemény, mely 469 iratot, 116 kiáltványt és egyéb apró nyomtatványt és 18 térképet foglal magában; a másik néhai Tanárky Gyula hagyatéka, melynek az emigrációra vonatkozó iratai 78 darabra rúgnak.

Nagybecsű továbbá a néhai Nagy Imre, akadémiai r. tag örököseitől megvett 1.666 darabból álló okirat-gyűjtemény, melynek csaknem harmada a mohácsi vést megelőző időkből való.

A Hunyadi-oklevelek megszerzése érdekében felajánlott 266 darab külföldi iratért a levéltár kárpótlásul 366 darab mohácsi vész előtti oklevelet, 55 másolatot és 88 újabbkori iratot, összesen 509 darabot kapott, a melyeknek történelmi és diplomatikai becse az átadott külföldi okiratok értékét sokszorta fölmúlja.

Ezek között a legrégibb Kálmán király 1109. évi görög-latin oklevele a veszprémvölgyi apácák számára, diplomatikánk legbecsesebb darabjainak egyike, melynek megszerzésével középkori okleveleink csoportjának évszámát (eddig legrégibb eredeti oklevelünk 1198-ban kelt) csaknem egy századdal korábbra vittük föl.

Az ajándék és vétel útján szerzett okiratok a középkori oklevelek számát 715 eredeti darabbal, 112 másolattal, a nemesi iratok csoportját 24 darabbal, az 1848/9-iki szabadságharczra és az emigrációra vonatkozókat 695 irattal és 116 nyomtatvánnyal gyarapították.

Ez újabbkori iratok közt kiváló érdekűek a gr. Széchenyi Istvánhoz nejétől és másoktól az 1829—1836. évekből intézett levelek, számszerint 93 darab.

Letétképen a levéltár megszerezte a Jobaházi Döry, a Draskóczi és Jordánföldi Ivánka s a Gyarmati és Kékkői báró Balassa családok levéltárait, melyekkel a magyar nemzeti múzeumban letéteményezett családi levéltárak száma 30-ra emelkedett.

A levéltárat a lefolyt évben 123 kutató vette igénybe, kik 20.838 iratot használtak.

A levéltárban a folyó munkák végzésén és az évi szaporulat elhelyezésén kívül befejeztetett a Sombory, Döry, Ivánka, Szent-Ivány családok levéltárainak és br. Mednyánszky Dénes letéteményének rendezése, mely gyűjtemények 17.367 iratot foglalnak magukban. Ezekhez az elmúlt évi, minden hátralék nélkül rendezett szaporulatot s a régi, 15 év előtti hátralékok egy részének rendezését hozzászámítva, az összes rendezett iratok száma 21.865 darabot tesz ki.

Folyamatban van a báró Balassa család levéltárának, a missilis leveleknek, az 1848/9-iki iratok csoportjának s a pecsétnyomatoknak revideálása, illetőleg teljesen új rendezése.

A fönt részletezett gyarapodás nagy mértéke érthetővé teszi, hogy a levéltári személyzet jelenlegi csekély számával a sok időt igénylő regesztázásra és indexek készítésére nem gondolhat.

d) A *hirlapkönyvtár* gyarapodása 1046 évfolyam ujság (77.974 hirlap-A hirlapkönyvtár 1894/95. évi gyarapodása. számmal). Ebből köteles példány 995 évfolyam (70.325 számmal), ajándék 21 évfolyam (5.307 számmal) és vétel 30 évfolyam (2.342 számmal).

E nagy mennyiség legjobban feltűnteti azt a helybeli szükségletet, mely annak rendezésére és elhelyezésére kívántatik.

A hirlapkönyvtárat 1.884 olvasó látogatta, kik 5.540 kötet hirlapot használtak.

A végzett munkákat illetőleg felemlítendő, hogy átvizsgáltatott 2.273 évfolyam 45.020 száma, reklamáltatott 545 levél útján 3.572 hirlapszám, melyekből beérkezett 1.476 szám és kötés alá készítettet 939 kötetnyi hirlap.

A könyvtár gyarapodásáról és a végzett munkákról beszámolva, megemlítendő még, hogy az érkezett és elintézett hivatalos ügydarabok száma 764-re rugott.

B) Érem- és régiségtár.

Az osztály története 1802-től 1895-ig.

Az a néhány régiség és kuriózum, mely 1802 óta a nemzet birtokába jutott Széchenyi Ferencz-féle könyvgyűjteményhez jószívű adakozók adományaképen járult, képezte volt a régiség-osztály alapját. Csak 1806-ban indult meg a régiségek tervszerű gyűjtése, midőn ugyanis a nádor a Széchenyi-könyvtárnak múzeumma fejlesztését határozta el. Gróf Széchenyinek 2.623 darabból álló éremgyűjteménye volt az a törzs, mely a nádor és magánosok adományaival megbővítve, csakhamar tekintélyes római és magyar éremtárrá nőtte ki magát, úgy, hogy 1809 elején a nádor már a régiségek és érmek kezelését a többi gyűjteményekétől különválasztotta, és már 1810-ben megnyitották e gyűjteményeket a közönség előtt. Gróf Széchenyi Ferencz és a nagynevű nádor gondoskodtak a szükséges kiállítási szekrényekről.

Nagy befolyással volt a régiség-gyűjtemény fejlődésére 1812 óta azon kormányrendelet, hogy a hazában előforduló kincsleletekből a nemzeti múzeum is vásárolhatott példányokat, és a kincseket, mint eddig, nem küldték többé Bécsbe.

A gyűjtemények fölszaporodása folytán 1814-ben már külön őr kinevezése vált szükségessé. 1814 nov. 25-én nevezték ki őrré Halitzky Antalt.

1818-ban már kilencz szekrény tele volt antik és magyar régiségekkel; nyolcz szekrény kellett a fegyverek, tizenkilencz az érmek részére, s már a pecsét-gyűjtemény és antik kőemlékek tára is tekintélyes volt; nem számítva a hely szűke miatt zárt ládákban tartott sok régiségtárgyat.

A huszas évek elején a múzeum antik emlékesoportja Lovász Imre és Farkas László gyűjteményével szaporodott, melyeket a nádor közköltészen szerzett meg, és Halitzky Antal buzgalmából már 1821-ben elkészült latin nyelven az összes régiség-gyűjtemények kimerítő lajstroma, mely utóbb Kubinyi Péter nagylelkűségéből 1825-ben meg is jelent.

Miller Ferdinandnak elhunytá után Halitzky Antal lőn 1823-ban az egész intézet vezetője, mint idősb őr, a ki ezután 1837-ig vitte az érem- és régiségtár ügyeit is.

E tizenhárom év alatt nagy lendületet vett az osztály, mert sűrűn érkező egyes ajándékokon kívül két tetemesebb vétel által gyarapodtak sorozatai. 1828-ban vette meg herczeg Batthyány Fülöp Petrődy Károly sabariai érmeit és régiségeit, és még fontosabb volt az intézetre az 1832/36-ik országgyűlés ama határozata, melynek alapján Jankovich Miklós éremtára, fegyverei és ékszergyűjteménye jutottak a nemzet tulajdonába. Jelentékenyebb szerzemény volt még ez időben Gyimóthy Simon táblabíró ajándéka, ki régiség-gyűjteményét a múzeumnak adta.

Halitzky halálával († 1837 június 27.) és az 1838-ik évi árvízzel szomorú évek következtek. Sietve és kellő óvatosság nélkül, rögtönözve rakták ládába a múzeum régiségeit és míg egyrészt a Ludoviceumban ideiglenesen felállították, túlnyomó részük ládába zártan 1847-ig rak-tárakban vesztegelt.

De ebben a szomorú időben is, mikor a régiség-osztálynak sem illő helye, sem hozzáértő öre nem volt, atyailag gondoskodott róla a nádor és megvett számára két gyűjteményt. 1840-ben Weszerle tanár jelenté-keny római és magyar éremgyűjteményét, 1843-ban pedig Kiss Ferencz egyetemi tanár régiség-gyűjteményét szerezte meg a múzeum számára, az előbbi 20.000, az utóbbit 12.000 ezüst frton; és ugyancsak József nádornak köszönhetette az intézet, hogy 1845-ben a fölötté becses, szeg-zárdi kora-keresztény sírlelet a múzeumba jutott. Végre 1846 márczius 16-án Érdy (Luczenbacher) János akadémiai tag személyében ismét szak-avatott őr kapott az osztály, a ki azután 14 esztendőn át egyesegyedül, egy szolgálval látta el a napról-napra mindinkább szaporodó teendőket. Ez időtájt a nemzet áldozatkészségéből épült új múzeumi palota is elkészült, melyben nyolcz díszes terem jutott az érem- és régiségtárnak. Az épületről gondoskodott ugyan a nemzet, de évtizedekig tartott, míg magánosok áldozatkészségéből egyik-másik terem számára az őr a szük-séges bútorokat össze tudta kéregetni.

1860-tól Érdy oldala mellett Pósfay Bertalan működött mint őrsegéd.

Érdy 1869 július 1-ig viselte gondját a reá bízott osztálynak. Ő volt az első, ki az intézet gyarapítása érdekében tudományos ásatásokat rendezt, s a ki tehetsége szerint az irodalomban is értékesítette a múzeum tudományos kincseit. Nagy érdemeket szerzett ez időben Kubinyi Ferencz, a ki ásatásaiból származó régiségeit, híres losonczi múzeumának marad-ványait a nemzeti múzeumnak ajándékozta. A múzeum jóakarói között látjuk ez időszakban Albrecht főherceget, ki jahrendorfi érmekeket és pom-peji régiségeket ajándékozott. Kegyelettel említendőek fel: Petrovits Mária, ki Apafi Mihály száz aranyát adta, br. Prokesch-Osten, ki keleti érmekeket és egyiptomi régiségekkel gazdagítá az intézetet, gr. Keglevich Gyula fegyver-gyűjteményét, Kunszt József érsek a bakodi lelet tárgyait, az erdélyi Eszterházy grófok az abrudbányai bronzkerekeket, Drasche Henrik a budai antik sírleletet, br. Vécsey József az anarcsi arany karpereczeket, Pulszky Ferencz a tulajdonában volt érdekes pecsétlőket és egyiptomi régiségeket, Thurzó Ignác a törteli nagy rézüstöt ajándékozták.

Az utóbbi évtizedek adakozói között József főherceg és kir. herceg mellett gr. Erdődy Ferencz, br. Beust Ferencz, Ipolyi Arnold, hg. Esterházy Miklós, gr. Apponyi Sándor, Haynald Lajos érsek, gr. Eszterházy Antal,

gr. Zichy Nepomuk, br. Bésán József, br. Vécsey József, Bitnicz Lajos cz. püspök, gr. Zichy Edmund, gr. Zichy Jenő és gr. Széchenyi Béla örökítették meg nevüket. E főurakkal nemes versenyre szállottak König Mórícz kanonok, Prileszky Antal, Niertit Vilmos, Marossy János, Fáy Elek, Redl Károly. Bölöni Sándor, dr. Kammerer Ernő, Lehóczky Tivadar, és még az adakozók egész légiója.

Külön említést érdemel meg br. Révay Ferencz, ki a főuri adakozókhoz fejedelmi adománynyal sorakozott, midőn a 80-as években nagybecsű kincs- és fegyvertárát a nemzeti múzeumnak ajándékozta.

1869 július 1-én, a hajlott korú Erdy János ör visszavonulta után. Rómer Flóris jutott az érem- és régiségosztálynak élére; s őt követte 1877-ben az osztály jelenlegi vezetője, Hampel József, ki 1892 február 28-án ny. r. egyetemi tanárrá neveztetvén ki, azóta legfelsőbb megbízás alapján látja el az igazgató-őri hatáskört.

Rómer nemcsak fáradhatatlan volt a múzeumi gyűjtemények gyarapításában és a tudomány népszerűsítésében, de az emlékek fölállításaiba is szigorúbb tudományos rendet hozott és páratlan buzgalommal minden újabb szerzeményt az irodalomban ismertetett.

A főlzaporodott ügykör teendői újabb erőket kívántak, a segéd-tisztviselők száma gyarapodott, lassan a vételekre szánt javadalom is emelkedett, az intézet az ország budgetjében rendes tételt kapott, tisztviselői állami tisztviselőkkel váltak és bár javadalmuk nem volt soha arányban a reájuk nehezülő felelősség és munkakörrel, mégis az új korszak némileg javította anyagi helyzetüket.

Rómer „Képes Kalauza“ fontos eszköznek bizonyult a nép oktatására, és hogy mennyire megfelelt e könyvecske a nép kívánságának, tanúsodik arról a tíz kiadás, mely 25 év alatt szükségessé vált.

Két nagy jelentőségű mozzanat járult hozzá, hogy Rómer tízéves működése emlékezetes maradt. 1873-ban az általa oly jelentékenyen gyarapított római föliratos emléktárról Desjardins francia epigraphussal tett közzé a kormány költségén egy monumentális munkát és 1876-ban Rómer indítványára gyülekezett össze a nemzeti múzeumban a nemzetközi ősrégészeti közgyűlés, melynek mozgó lelke ő volt. Ő nemcsak előkészítette a gyűlést, de egy országos ősrégészeti kiállítás páratlan gazdag sorozatait is ő gyűjtötte egybe.

Azóta évről-évre fölkeresik a múzeumot a tudomány képviselői, mert köztudomássá lett, hogy vannak ott olyan emlék-csoportok, melyeknek ismerete az archaeologia és műtörténet európai szakirodalma körében nem nélkülözhető. Őskori tárlata, különösen bronz- és aranyrégiségekben egyike a leggazdagabbaknak Európában; a népvándorlási korszakból való sír-

leletei és kincsei a legelső rangú gyűjtemények mellé sorakoznak; a római föliratos emlékek tára az Alpesen innen a legbecsesebbek közé tartozik, magyar fegyverekben és érmeiben versenytárs nélkül áll, és ötvösműveinek kincsestára is méltán örvend nagy hírnek.

A gyűjtemények számaránya a rendszeres kutatások és ásatások megindítása óta oly tetemesen gyarapodik, hogy az osztály termei elégtelenek az újabb növedék fölállítására. E növedékek tetemes voltát néhány szám mutatja:

	a régiségtár összes állománya	az éremtár összes állománya
1872-ben	17.756 darab	60.000 darab
1880-ban	47.711 „	87.336 „
1890-ben	79.263 „	106.161 „
1895 végén	110.594 „	112.792 „

Az osztály gyűjtemény-csoportjai a lefolyt évben is tetemesen gyara-
podtak és pedig nemcsak a számarány jelentékeny, miként az itt látható
táblákból kitűnik, de a szerzemények közt vannak olyanok is, melyek
külön említést érdemelnek, mert a gyűjteménytár tudományos értékét
tetemesen növelték.

Az osztály állománya 1894/5-ben.

Az őskori gyűjteményen kezdván a sort, a gyűjteménytár a Gyorokon és Szentesen rendezett ásatásai révén a kőkorból való számos lelettel gyarapodott, és az országos régészeti társulat tardi és szabolcsi ásatásai-
ból juttatott az osztálynak jelentékeny emléktárgyakat, másokat meg
hivatalos úton Zalamegyéből Szent-Györgyvölgyről, és vétel vagy ajándék
útján az ország különféle vidékeiről szerzett az osztály.

Őskori rézszerszámokhoz jutott az osztály a Lanfranchi-féle gyűj-
teményből és a b. Rudics-féle hagyatékból, de némely becses bronzkori
emlék is ugyane gyűjteményekből származik. Azonkívül három jelenté-
kenyebb őskori bronzleletre tett szert: egyikét, a kurdit (Tolnam.)
dr. Kammerer Ernő országgyűlési képviselő ajándékozta, másika az aranyosi,
(Borsodm.) hivatalos úton jutott ide, a harmadikat pedig, a sárbogárdit
(Tolnam.) kereskedő útján szerezte az osztály. Az e korbéli agyagtár-
gyakat leginkább Szentes és Szalk-Szent-Márton vidékéről származó
magángyűjteményekből lehetett kiegészíteni. Őskori aranytárgy csak négy
került a múzeumba: három karika Szilágy-Somlyóról, és egy szívalakú
ékszer Szkujáról (Krassó-Szőrénymegye).

A magyarhoni vaskor elejéről való temetőket nyitott meg a múzeum
Hatvanban, Szirákon és Szent-Gróton, és e temetők becses leletein kívül
Szentes vidékéről és Bajról (Komáromm.) szerzett érdekes vaskori emlé-
keket. Kiemelendő még a békésmegyei Endrődről hivatalos úton érkezett
gazdag edénygyűjtemény, a szintén hivatalos úton érkezett gyermelyi

aranytekercs, egy Nagyvárad vidékéről való aranykarika, és az ó-szőnyi skytha-idomú bronzüst.

Az antik emlékcsoport is szépen gazdagodott. E korból a legtöbb szerzemény Bregetioról (Ó-Szőny) való. Sok a bronz-szobrocska, bronz- és aranyékszer és mindenféle háztartási régiség. Elvétele Pannonia egyéb vidékei is szolgáltatottak egyes arany-, ezüst- és bronzrégiségeket, melyek között megemlítendő egy óbudai sírlelet, melyet az odaváló pipagyártársulat ajándékba küldött, és egy kőből durván faragott állatszobor a vasmegyei Csajtháról, melyet báró Lipthay Frigyes ajándékozott, továbbá szintén pannoniai eredete miatt került a gyűjteménybe két kőszobor a Lanfranconi Enea gyűjteményéből. Daciából két ezüst ékszerkincset és egy bronzból való római tripost szerzett az osztály, és a daciai Tibiscum tájáról származó római feliratos oltárt és sírládát kapott ajándékba. A két provincia között elterült vidék, a magyar alföld római kori emlékeit érdekesen egészítették ki a vizesdai, lovrini és szerb-szent-miklósi (Torontál megye) sírleletek, az alsó-dabasi sír (Pestmegye), valamint a hivatalos úton az államvasutak részéről beküldött apai (Szatmármegye) sírlelet.

Jelentékenyen szaporodott a népvándorlási kort képviselő gyűjtemény is; a sziráki (Nógrádmegye) és regölyi (Tolnamegye) temetők több mint kétszáz sírlelettel gyarapították az osztály sorozatait, és ugyancsak e korszakból kisebb leletek származnak Szegvár és Pusztamonostor tájáról, és (állítólag) Debreczenből.

Hazai pogánykorunk időszakából két jeles sírleletre tettünk szert, egyik Tarczalon (Zemplénmegye), a másik Törtelen (Pestmegye) került elé, és mindkettőt hivatalos kiküldetés útján ajándékba kaptuk.

Az Árpádházi kor sírjai is növelték az e korszakbeli tárlat becsét oly tárgyakkal, minők a szentesi, budapesti szerecsen-utczai, lopassói, zala-szent-gróti és egyéb ásatásokból és leletekből való jellemző haj-, kar- és nyakgyűrűk s egyéb apró tárgyak. E korból jelentékenyebb emlékre tett szert az osztály egy állítólag Erdélyből származó aquamaniléval, mely felkantározott lovat ábrázol. Ugyane korból való néhány román izlésű zománczos rézlap, bronzcsüngő és két bronzfeszület.

Az egyházi szerek gyarapodása közül külön kiemelendő egy trébelt domborművekkel gazdagon ékített erdélyi kehely a XVI. század végéről, melyhez korrendben négy más, kevésbé díszes, de hazai eredetű kehely csatlakozik.

A pecsétlők száma harminczczal, az ipartörténeti egyéb emlékek száma 229 darabbal, a fegyverek tára pedig 454 darabbal gyarapodott.

Különösen a hadtörténelmi gyűjtemény növedéke az, mely messze túlhaladja szám és érték tekintetében az előző évi gyarapodást, mert ezúttal nemcsak egy külföldi és egy belföldi árverésen való vásárlás, de

három hazai magángyűjtemény megvétele és több esetben a kereskedés is nyújtott becses szerzeményekre alkalmat. A szerzemények közül 70 darab a középkorra vonatkozik, 113 darab a XVI. és XVII. századokra és 271 darab a közelebb eső korszakot képviseli, ez utóbbiakból legtöbb (236 darab) a volt gr. Kreith-féle szabadságharcz-múzeum megszerzéséből származik.

Az éremtár a lefolyt évben 1.774 darab forgalmi éremmel, emlék-éremmel, bárczával és papírpénzzel gyarapodott, ezek között van 97 darab arany, 956 darab ezüst.

Magánosok- és hatóságoktól 73 ajándékot nyert az osztály, melyeknek darabszáma összesen 753 s melyek 161 frt 49 kr. értéket képviselnek.

Az osztály 25 éremleletet dolgozott föl s ezekből gyűjteményeinek gyarapítására 779 darabot választott ki s váltott be, 313 frt 80 kr. értékben. Ezeken kívül 57 vásárlást tett kereskedők és magánosoknál 242 darab arany, ezüst s egyéb érem erejéig, melyeknek összes ára 1.469 frt 67 kr., a leletek beváltásával együtt pedig 1.783 frt 47 kr. rúgott,

Egészben költött még: régiségekre 4.006 frt 67 krt, a hadtörténelmi gyűjteményre 1.147 frt 7 krt, a szakkönyvtárra 2.270 frt 99 krt, fényképekre 217 frt 35 krt, könyvkötésre 127 frt 60 krt, ásatásokra 802 frt 20 krt, hivatalos kiküldetésekre 32 frt 96 krt, vegyes kiadásokra 1.268 frt 38 krt.

Az osztály személyzetében az a változás állott be, hogy a segédi állásnak megürülése következtében Gohl Ödön szabadkai főgymnasiumi rendes tanár muzeumi segéddé neveztetett ki.

A tisztviselők folyamatos működéséről a naplók és jegyzőkönyvek adnak számot.

A hivatalos levelezések száma 755, az utalványi napló tételszáma 451.

Kül- és belföldi intézetekkel és szakférfiakkal sűrű érintkezésben volt az osztály, a belföldi szakirodalom pedig folytonos tápot nyert a nemzeti múzeumban összegyűlt tudományos kincsekből, mire tanúság az Archaeologiai Értesítő minden füzeté. Ebben a folyóiratban az érdekelt hazai szakközönség az újabban szerzett gyarapodásokról rövid időközökben azonnal hirt nyer. Az elmúlt évben az osztály tisztviselői közül ketten nyertek az intézet részéről külföldi szaktanulmányi útra támogatást.

A szakkönyvtár gyarapítása érdekében 20 kül- és belföldi intézettel és társulattal állott fönn csereviszony; a szakkönyvtárból 35 kutató 183 művet 283 kötetben használt.

A nagy közönség érdeklődéséről tanúskodik, hogy 164 nyitás alkalmával 150.934-en látogatták az osztályt ingyen, pénzért pedig 583-an

Az érem- és régiség-osztály gyarapodásának táblázatos kimutatása itt következik:

A magyar nemzeti múzeum régiség-osztályának gyarapodása

1894 szeptember 1-től 1895 december 31-ig.

		Arany		Ezüst		Réz		Bronz		Vas		Vegyes fém		Kő		Agyag		Üveg		Csont		Vegyes		Összegezés		
		Ajándék	Vétel	Ajándék	Vétel	Ajándék	Vétel	Ajándék	Vétel	Ajándék	Vétel	Ajándék	Vétel	Ajándék	Vétel	Ajándék	Vétel	Ajándék	Vétel	Ajándék	Vétel	Ajándék	Vétel	Ajándék	Vétel	Össze- sen
I.	Őskori tárgyak	.	20	.	4	2	12	188	248	65	11	.	.	169	30	362	88	10	.	73	8	219	18	1.088	439	1.527
II.	Antik tárgyak	8	7	64	25	.	.	106	199	41	.	.	.	8	11	49	22	583	289	5	46	57	7	921	606	1.527
III.	Népvándorlás- kori tárgyak	21	39	9	56	.	.	11	927	8	1.347	.	.	4	5	2	106	70	877	.	43	.	6	125	3.406	3.531
IV.	Ékszettár	1	1	.	22	1	23	4	4	6	50	56
V.	Pecsét- gyűjtemény	.	1	.	.	2	22	2	3	4	26	30
VI.	Ipartörténeti segédtárgyak	.	.	5	38	2	1	18	3	19	7	.	.	6	.	28	13	.	.	2	.	14	73	94	135	229
	Összegezés	30	67	78	168	6	37	329	1.389	133	1.365	.	.	187	46	441	229	663	1.166	80	97	290	104	2.237	4.668	6.905

Azaz ajándék és vétel útján szerzett az osztály 6.905 darabot, hivatalos küldeményekből 1.001 darabot, hivatalos ásatásokból 1.730 darabot, hivatalos kiküldetésből 65 darabot, örök letétképen 171 darabot. A szerzemények összege 9.872 darab. — Ezekhez járul még 454 darab fegyver (71 ajándék, 371 vétel, 12 hivatalos küldemény). Összesen 10.326 darab.

Az éremtár gyarapodása

1894 szeptember 1-től 1895 december 31-ig.

Korszak és osztály	Csoport	Arany	Ezüst	Réz, bronz, őn, vas	Papír	Összesen
I. Ó-kor	görög és autonóm	—	12	—	—	12
	barbár	—	4	2	—	6
	római	8	25	66	—	99
	bizanci	8	1	2	—	11
II. Közép- és újkor	magyar és erdélyi	42	231	121	—	394
	osztrák és külföldi	34	666	43	—	743
III. Emlékérmek	hazaiak és külföldiek	5	17	52	—	74
IV. Papírpénzek	hazaiak és külföldiek	—	—	—	418	418
V. Bárczák	hazaiak és külföldiek	—	—	17	—	17
Összegezés . . .		97	956	303	418	1774

A magyar nemzeti múzeum érem- és régiségosztályi könyvtárának növekedése

1894. évi szeptember hó 1-től 1895. évi december hó 31-ig.

Beszerzés módja	Mű				Kötet (darab)			
	Új mű	Folytatás	Folyóirat	Összesen	Új mű	Folytatás	Folyóirat	Összesen
Vétel	73	34	31	138	81	43	224	348
Csere	1	2	18	21	1	2	113	116
Ajándék	85	2	14	51	41	2	56	99
Hivatalos példány	6	—	—	6	7	—	—	7
Összesen	115	38	63	216	130	47	393	570

Ehhez járul még: 172 darab fénykép, 47 darab üveg-negativkép, 1 tétel pacsolatok, 1 tétel kézirat. Összesen 221 darab. Összegezés tehát 791 darab.

C) Képtár.

Az osztály tör-
ténete 1802-től
1895-ig.

Midőn Széchenyi Ferencz gróf nagybecsű könyvtárával 1802-ben megvette a nemzeti múzeum alapját, e könyvtárral néhány olajfestmény is jutott a múzeumba, de számuk oly lassan növekedett, hogy az ország képtára még 14 év múlva is csak tizenhat arczképből állott. Az első jelentősebb képvásárlás 1825-ben történt, midőn Svetics Jakabnak, a kőszegi kerületi tábla ülnökének buzgólkodása folytán, egy Zrinyi Miklós kirohanását ábrázoló nagyméretű festmény Krafft Péter bécsi festőnél aláírás útján megrendeltetett. Ez a kép, s az I. Ferencz császárnak magyar királylá koronázását ábrázoló, szintén Krafft által festett nagyméretű festmény, szolgált okúl arra, hogy midőn a karok és rendek a nemzeti múzeum céljaira fél millió forintot ajánlottak fel, a jelenlegi múzeumépület tervezésekor képtári helyiségről is gondoskodtak. Képgyűjteményről azonban szó sem lehet 1836-ig, a midőn végre Pyrker János László egri érsek nemzetének ajándékozta 190 darabból álló képtárát, melyet velencei patriarka korában gyűjtött össze. E képek többnyire a régi olasz iskolák művei, köztük néhány Markó Károly-féle képpel. — Ezzel az első nyilvános képtár megalakult, de megnyitása csak a múzeumi épület elkészülte után, 1846. évi márczius hó 19-én, a nádor nevenapján történt. Minthogy azonban a képtár csaknem kivétel nélkül idegen műveket tartalmazott, társadalmi mozgalom indult meg a gyűjteménynek nemzeti irányban fejlesztésére s illetve a még gyermek-korát élő magyar képzőművészet föllendítésére. A múzeum főpártfogója, József főherczeg, nádorságának 50-dik évfordulójához közeledvén, ezt az országos ünnepet a múzeumban is emlékezetessé akarták tenni, s Kubinyi Ágoston akkori igazgató indítványára bizottság alakult, oly czéllal, hogy aláírások útján hazai képzőművészeti alkotásokból „nemzeti képcsarnokot“ rendezzen be. A bizottság elnökévé Teleki Sámuel grófot, helyettes elnökökké Kubinyi Ágostont és Fáy Andrást, s titkárrá Mátray Gábort választották. E bizottság gyűjtőíveket bocsátván ki, a nádor arczképének megfestésével Barabás Miklóst bízta meg. Összesen 12.000 pengő forint gyűlt össze, mely összegből — beleszámítva néhány képadományt is — magyar művészekből 52 olajfestményt szereztek, közöttük az akkor nagy hírben álló Markó Károlytól öt darabot. A „nemzeti képcsarnok-egylet“, mint a hogyan magát a lelkes műbarátok e társasága nevezte, 1852-ben ismét aláírási íveket bocsátott ki, s elhatározta, hogy megfesteti Ő Felségének, s Albrecht főherczegnek, Magyarország kormányzójának arczképét. Egy év alatt ismét 12.000 frt gyűlt össze, és a két arczkép megfestésével Barabás Miklós bizatván meg, a neki biztosított tiszteletdíjon fölül még 9.000 frtja

maradt az egyesületnek. Ez az összeg további gyűjtésekkel növekedvén, az egyesület az 1860-ban elhunyt id. Markó Károly hátrahagyott műveiből nyolczat, s fiától, ifj. Markó Károlytól egy festményt vásárolt meg a múzeumnak 15.370 frankért. Az 1848/49-iki kormány is ajándékozott a múzeumnak 76 festményt, s a pesti műegylet is a múzeumnak adta a műlapjaihoz készült eredeti festményeket. De egyesek is kezdtek nagyobb becsű műveket ajándékozni, ú. m. gróf Teleki Miksa a Madarász Viktor által festett „Zrinyi és Frangepán“-t, Sina Simon báró a lánczhid alapkövének letételét ábrázoló festményt Barabástól, Fuchs Gusztáv a „Mohácsi csatá“-t Székely Bertalantól, több egri nő pedig „Eger hősies védelmé“-t ugyan-csak Székelytől, stb. A képcsarnok-egyesületnek köszönheti a múzeumi képtár a „Hunyadi László bucsúja“-t Benczúr Gyulától, a „Zrinyi Ilona Munkács várában“ cz. festményt Madarásztól, a Than Mór „Déliab“-ját, stb. A képcsarnok-egyesület 1875-ben egybeolvadt a vele rokonzélú magyar képzőművészeti társulattal s 29.078 frt pénzalapját egyebek közt oly feltétellel engedte át a társulatnak, hogy évenként 1.000 frtot fog a múzeumi képtárnak magyar művekkel gyarapítására fordítani, s hogy beváltja az egyesületnek Munkácsy Mihálylyal szemben tett amaz ígéretét, hogy egy festendő képét 10.000 frankon meg fogja vásárolni a múzeum számára. Munkácsy Mihály választás végett két képet küldött a képzőművészeti társulathoz, a műcsarnok megnyitása alkalmából: a saját műtermét ábrázoló festményt, és az „Újonczozás“-t. A jury az „Újonczozást“ választotta a múzeumi képtár részére.

1876-ban a múzeumi képtárban levő régi festmények, szám szerint 102 darab, az Országos (Esterházy-) képtárba helyeztetek át, az Országos képtárból pedig 60 újabbkori mű a nemz. múzeumi képtárba került. Ez alkalommal a múzeumi képtár újra rendeztetett. Egy másik általános rendezés 1884-ben történt, mikor 101 festményt, nagyobbbrészt arczképeket, a Trefort miniszter által alapított magyar történelmi képcsarnok számára válogattak ki anyagából. Ekkor a képtárban maradt: 301 festmény, 30 márványszobormű, 12 főszöntvény, 4 ércz- és 3 terracotta-szobor.

A múzeumi képtár első őre Kiss Bálint festőművész volt (kineveztetett 1847 október 20-án, meghalt 1868 január 19-én.) Utóda 1868 ápril 7-én Ligeti Antal festőművész lett, kinek 1890 január 5-én bekövetkezett halála után ugyanez évi január 20-án a ma is működő Than Mór festőművész neveztetett ki képtári őrré.

A múzeumi képtár részére 1868-ban megindult a külföldi művészek alkotásainak rendszeres vásárlása is. A m. nemz. múzeum költségvetési javadalmában a képtár gyarapítására évenként előirányzott 5.000 frt ugyanis azóta állandóan arra szolgál, hogy a képzőművészeti társulat

tárlatára küldött külföldi művek közül a legjelesebbek a múzeumi képtár részére megvásároltassanak. Magyar művészeti tárgyakat is a képzőművészeti társulat tárlatain vásárol a kormány évenként 5—8.000 forint erejéig, de a tárlatokon kívül is több ízben tett már, kínálgató alkalomkor, nagyobb beszerzéseket. Így megvásárolta Zichy Mihálytól az „Ember tragédiájá”-hoz készített illusztrációk eredetijét 10.000 frton, Engel Józsefnek két márványszobor művét stb. A képzőművészeti társulat is pontosan felel meg évről-évre a képtár gyarapítására nézve a képcsarnok-egylettől vállalt kötelezettségének.

A képtár jelenlegi állománya: hat teremben elhelyezett 466 festmény és 89 szobormű.

A gondozására rendelt személyzet áll egy őrből, egy laboránsból és egy szolgából.

Az 1894/95. év
története.

A most lefolyt évben az újabb beszerzések felszaporodása folytán ismét szükségessé vált a képtár újrarendezése. — A lefolyt évben a gyűjtemény 32 művel gyarapodott, és pedig vétel útján a következőkkel: „Vége”, olajfestmény, Jendrassik Jenőtől (1.200 frt); „Krumpli-szüret”, Pataky Lászlótól (2.800 frt); „Ki a legény a csordában?” Vastagh Gézától (2.800 frt); „Az első napsugarak” Zügel Henriktől (3.500 frt); „Via Flaminia” Joris Piotól (1.000 frt). E művek a képzőművészeti társulat 1894/95. évi téli tárlatán vásároltattak a rendes költségvetési javadalomból. A „Vége” című festmény vételárához a képzőművészeti társulat többször említett kötelezettsége fejében 1.000 frttal járult. A képtár belépti díjainak jövedelméből pedig megvételre „Üres már a kancsó” Kacziány Ödöntől (100 frt), s a „Tehenek” című kép Constanz Troyon-tól (200 frt).

A Konek Ida „Csendélet”-e a művésznőnek 600 frt külföldi ösztöndíjáért vállalt kötelezettsége fejében került a képtárba. Ajándékoztak: Lechner Gyula „Nagynéne kötéssel” című olajfestményt, saját magától; egy magát megnevezni nem akaró „Emese álma” című olajfestményt, Paczka Ferencztől; Engel József saját szoborműveinek 5 darab eredeti főszmintáját. Hagyományok: Krompachi Gundelfinger Gyula festőművész-től 2 olajfestmény, 8 vízfestmény és 6 tanulmány, s Tomori Anasztáztól egy régi bronzöntvénye a belvederi Apollónak, mely a múzeum kertjében állíttatott fel.

A képtár látogatóinak száma a lefolyt évben 174.072 volt.

Az iparosok részére a képtárban október elejétől márczius végeig 6 előadás tartatott.

D) Néprajzi osztály.

A magyar nemz. múzeum már hetven év óta állt fenn, és néprajzi osztálya még egyáltalán nem volt. 1869 előtt a múzeumban csakis a Kaes-féle technológiai gyűjtemény tartalmazott néhány ethnografiai jelleggel bíró tárgyat, de ez a gyűjtemény sehogysem lévén beilleszthető a múzeum kereteibe, szétszattatott a gazdasági-, az iparegyesület és a műgyetem között, a mi pedig ezeknek nem kellett, számos más egyesületeknek adták.

Az osztály
keletkezése.

A múzeumban volt még a Reguly-féle, igen becses, de magában véve mégis nagyon kicsiny gyűjtemény, a nyelvileg velünk rokon finn-, vogul-, osztják- és cseremisz-népek tárgyaiból, melyet a nemz. múzeumnak a m. tud. akadémia ajándékozott. E kis gyűjteményt egymagában nem lehetvén kellőleg kiállítani és gondozni, a szörmés tárgyakat a férgek és molyok elpusztították, mire a megrongált tárgyakat el kellett égetni és a leltárból ki kellett törölni. A mi megmaradt, néhány épület és eszköz gyönyörű modell-je, egyéb apró tárgyak és ősi himzések, a néprajzi osztályban máig is megvannak.

Voltak továbbá apró gyűjtemények és egyes tárgyak, így a Xántus János által Amerikából, Senger Ede dr. és Scherzenlechner által Mexikóból, s Vidéky László által Braziliából, és más hazafiak által a világ egyéb pontjairól küldött egyes tárgyak; de ezek összes száma nem volt több száz darabnál, s a tollakból készített czikkeket kivéve, melyeket a molyok elpusztítottak, máig is megvannak a néprajzi osztály gyűjteményében.

A 60-as években az európai múzeumok néprajzi gyűjteményei mind szélesebb alapot nyervén, s népszerűségük mindinkább terjedvén, egy ily gyűjtemény megteremtését hazánk kulturális körei is szükségesnek nyilvánították. A kezdeményezést a gyűjtemény létesítéséhez báró Eötvös József vallás- és közokt. miniszter adta meg, megbizván 1868-ban az amerikai utazásaiból hazánkban már akkor jól ismert Xántus Jánost, hogy csatlakozzék az épen akkor elindult állami keletázsiai expedícióhoz, gyűjtsön és vásároljon a nemz. múzeum természeti osztálya és az alakítandó ethnografiai osztály részére tárgyakat, ellátván őt a szükséges anyagi eszközökkel és belátására, ügyességére és gyakorlati tapasztalatára bizván a gyűjtendő tárgyak megválasztását.

A néprajzi osztály tehát egy specziális alkalomból, s mintegy ötlet-szerűen született meg, s ezért nélkülözötte sokáig azt a határozott, s hazai ethnografiánkon alapuló programot, mely a gyűjtemény fejlődésének egészséges irányt, nemzeti hivatást biztosít.

Xántus János a keletázsiai expedíció után indult; bejárta Egyiptomot, az arábiai kikötőket, Ceylont, India egy részét, Kokhinkhinát, Malakát, Penángot és Szingapore-t, azután Jáva szigetén csatlakozott a keletázsiai expedícióhoz, azzal bejárta Sziámot, Khinát, Japánt; Japánban megválva a keletázsiai expedíciótól, onnét egyedül utazott Formozára, Makaoba, Luzon szigetére, Jávába, Szumatrába s végül Borneoba, hol hat hónapot töltött a vad dajakok közt, igen érdekes gyűjteményeket szerezve; Borneoból végre, több mint két és egynegyed évi távollét után, Szingaporén át, hazajött.

Hazaérkezve, 1871-ben, rendezte és ideiglenesen kiállította a gyűjtött tárgyakat, azokról katalogust készített. E gyűjtemény, a leíró jegyzék szerint 2.533 drb, képezte alapját a nemzeti múzeum néprajzi osztályának, mely 1872-ben rendszeresítettett, örvé ez évi márczius 5-én Xántus János neveztetvén ki.

Az osztály története 1872-től 1895-ig.

Az első lépés után azonban az osztály érdekében tizenöt éven keresztül nemcsak hogy semmi sem történt, mert az osztály örének sem helyet, sem dotációt nem bocsátottak rendelkezésére, hanem még rövidülést is kellett szenvednie az által, hogy az iparművészeti múzeum szervezése és felállítása alkalmából az ázsiai gyűjtemények javarészét, 1.060 darabot kiszakítottak belőle s mindazokat a tárgyakat, a melyeket az iparművészeti múzeum igazgatója szükségesnek tartott, miniszteri engedéllyel ott, mint örök letétet, helyezték el.

Xántus János ekkor 384 tárgyból álló magángyűjteményét helyezte el örök letétképen a néprajzi osztályban, az egész gyűjteményt újra rendezte, arról új leltárt állított össze, mely most összesen 2.258 tételt foglalt magában s ennek alapján a nagy közönség használatára új kalauzt adott ki.

Ezen tétlenségre kárhoztatott 15 év szomorú történetének ridegségét némileg megenyhíti azon részvét és az új kulturális intézetünkhöz való benső ragaszkodás, melyet hazánk idegenbe vetődött fiai mutattak iránta. Egyenkint felemlítjük őket itten, mert bármi kevéssel vagy sokkal járultak is a nemzeti múzeum néprajzi osztályának gyűjteményéhez, az újabb fellendülésnek ők voltak előkészítői.

A következő jegyzék adja a nemzeti múzeum néprajzi osztálya ajándékozóinak névsorát, kezdve a legrégebb adományozóktól végig 1895 december 31-éig.

Külföldi tárgyakat ajándékoztak: Balázs Kálmán, zenész, Virginiából; Bethlen Pál gróf, Khina-, K.-India-, Arábiából; Bézsán J. báró, Khinából; Borbély Miklósné; Czapkay dr., Japánból; Czirer Lajos cs. és kir. sorhajóhadnagy, Nossi Bé-ből; Déchy Mór, cs. és kir. konzul, Szikkimből;

Dolleschal dr., Jávából; Duka Tivadar dr., Kelet-India- és Burmah-ból; Fehér Miklós, Ausztráliából; Futtaky Árpád, Ausztriából; Gebhardt Károly; Grossmann Mór; Herman Ottó, Norvégiából; Ignatovich József; Jankovich Antal; Józseffőherczeg és kir. herczeg Ö Fensége, Khinából; Keglevich Gyula gróf; Kiss Ferencz; Komáromy J. ügyvéd, Mexikóból; Kubinyi Luczián; a cs és kir. külügyminiszterium, a kelet-ázsiai expedícióból; Leiter F., Argentínából; Liszt-Jakoby Emma; Luczenbacher Miklós min. oszt. tanácsos, Damaszkusból; Madarász Gyula dr., Tyrolból; Meyerffy István; Millisch cs. és kir. konzul, Formozából és Khinából; Moskovicz Leo, Khinából; Ónody L., Turkesztánból; Pecz Károly, cs. és kir. alkonzul, Bulgáriából, Egiptomból és Szíriából; Tilcz Ferencz; Politzer G. H. Borneóból; Procop Jenő dr. Mexikóból; Pulszky Ferencz; Ransonnet báró, Japánból; Reményi Ferencz cs. és kir. sorhajóászlós, Új-Guineából; Rochlitz, Ausztráliából; Sarkady gyógyszerész, Braziliából; Scheiner Benő; Scherzenlechner J., Mexikóból; Schlesinger Lajos alezredes, Guatemalából; Senger Ede dr., Mexikóból; Stockinger cs. és kir. konzul, Kelet-Indiából; Széchenyi Béla gróf, Khinából; Sziráky Ferencz, Kaliforniából; Teleki Samu gróf, Borneóból és a Masszai földről; Urbach Ferencz, Kaliforniából; Vadász Imre és Ernő, Törökországból; Vadona János, Khinából és a Fiji szigetekről; Xántus János, Japán-, Khina-, Kokhinkhina-, Sziám-, Borneo-, Szumátra-, a Maláji szigetek-, Mollukák-, Jáva-, K-India-, Ceylon-, Szingapore-, Arábia-, Kásmir-, Patagonia-, Mexikó- és Polyneziából.

Belföldi tárgyakat ajándékoztak: Bálint István, Jász-Dósáról; Bartalos István dr., Jász-Dósáról és Egerből; Bartóky Lászlóné, Komáromból; Bog-nár J., Bő-Kajárról; Bocsor Józsefné, Bő-Kajárról; Bende Imre püspök; Chernel István; Csallán Gábor, Szentesről; Csertán Károly alispán, Zalából; Csonka Pál, Szentes; Egan Ede az orsz. tejszövetkezet nevében az erdélyi havasokból; Futtaky Árpád, Baranyából; Gombos István, Felső-Vidráról; Göndöcs Benedek, Békés-Csabáról; Gyarmathy Zsigáné, Kalotaszegről; Halász Zoltán, Alsó-Dabasról; Hartner Fülöp, Ágfalváról; Herman Ottó orsz. képviselő; Jankó J. dr.; Kamméner Ernő orsz. képviselő, Somogyból; Kenessey L., Bő-Kajárról; Koszilkov L. tanító, Vingáról; Mártonffy Lajos gymn. igazgató, Szamos-Újvárról; Odor Emilia felső leányisk. tanár; Pápai Károly dr., a palócföldről; Pintér Eleonora; Schoerer János pénzügyi igazg., Zomborról; Semsey Andor nemzeti múzeumi t. főor; özv. Simon Józsefné, Bő-Kajár; Szalay Imre, a nemzeti múzeum igazgatója; Szedlárík Istvánné, Hunyadmegyéből; Varga L. József, Bő-Kajárról; Velegi J., Bő-Kajárról; Zadulák kolozsi polgármesterné, a radnai havasokról.

A tespedés állapotának végre Trefort miniszter azzal vetett véget, hogy 1887-ben a költségvetésbe a néprajzi osztály dotációjaképen 500 frtot

állított be, mely 1893-ban 800 frtra emeltetett, míg 1894-ben külön 300 frt szakkönyvtári dotációval bővítettetett ki. Noha e dotáció vételekre vajmi csekély volt, s noha az ethnografiai tárgyaknál igen jelentékeny szállítást, prezervatív és tisztító eszközöket és anyagokat is ebből kellett beszerezni, a gyűjtemények gyarapodása évről-évre emelkedett. A vallás- és közoktatásügyi miniszterium azonban nem elégedett meg az évi dotációból beszerezhető tárgyakkal, hanem minden alkalmat felhasznált arra, hogy a nemzeti múzeum néprajzi osztályának egyes kiválóbb becsű gyűjteményeket szerezzen meg. Dr. Pápai Károly tanár szibériai gyűjtései (480 db) a velünk nyelvi rokonságban levő népek ethnographiájából szintén a kormány költségén eszközöltettek. Vikár Béla ugyancsak a közoktatásügyi kormány megbízásából szerezte meg a helsingforsi ethn. múzeum duplumaiból azon 165, s újabban 134, összesen 299 tárgyat, melyek a Pápai-féle tárgyakkal együtt, mint finn-ugor csoport, gyűjteményeink egyik legkiválóbb csoportjai közé tartoznak. Az Erdélyi Közművelődési Egyesület bazárjából 32 tárgyat, a kisdiednevelési kiállításból 56 tárgyat vásárolt meg az osztály számára a kormány.

24 év alatt mindössze 5.672 tárgyra tudott szert tenni a néprajzi osztály, a mi azonban az óriási időhöz képest végtelenül csekély.

Ez volt a nemzeti múzeum néprajzi osztálya történetének első időszaka.

A hazai ethnographiai tudomány, s különösen a vele rokon tudományok az utolsó 25 év alatt Magyarországon sokat fejlődtek és hatásuk a nemzeti múzeumra természetszerűen el nem maradhatott. Mióta Hunfalvy Pál a magyarságnak a finn-ugorokkal való nyelvi rokonságát felállította, mióta Vámbéry Ármin a magyarságnak ethnografiai rokonságát a törökséggel kihirdette, a hazai ethnografia iránt is ébredezni kezdett a figyelem. Herman Ottónak a magyar halászatról írt könyve volt az első nagyobb szabású ethnografiai mű irodalmunkban, mely tárgyi ethnografiánk ősi vonatkozású kincseire rámutatott. Nyomon követte ezt a Magyarországi Néprajzi Társaság megalakulása, mely buzgó vezetői alatt csakhamar jelentékeny tényező lett.

A nemzeti múzeum néprajzi osztályának sohasem lehetett célja, hogy gyűjteményei oly államok gyűjteményeivel versenyezzenek, melyek az anyagot akár tengerentúli kolóniákból hivatalosan, akár kifejtett tengerészetük útján olcsó áron, közvetlen forrásokból szerzik be. A midőn azonban le kell mondanunk arról, hogy exotikus gyűjtemények dolgában a külfölddel versenyezzünk, saját nemzetünk geografiai és ethnografiai alakulása a leghatározottabban tárja eléink azon irányt, melyben a nemzeti múzeum néprajzi osztályát továbbfejleszteni kell, ezáltal egy oly nép-

rajzi gyűjteményt biztosítva nemzetünknek, melynek párját más külföldi államok a viszonyok természeténél fogva sohasem teremthetik elő, — s ez a nemzeti forrásból közvetlenül merítő magyar néprajzi múzeum.

Legelső feladatunk e tekintetben az, hogy hazánk jelenleg élő népfajtáinak jelen életviszonyait tüntessük fel ethnografikus tárgyaikban. Továbbá feladatunk, hogy a velünk egyrészt nyelvíleg (finn-ugor) másrészt ethnografailag (török-tatár) rokon népek ethnografiája gyűjtessék egybe, mint a melyek saját hazai ethnografiánkat számtalan pontban megvilágítani és eredetünket illetve ama népekhez való viszonyunkat tárgyilag igazolni hivatják.

Nem kevésbé fontos feladatunk, hogy a hazánkban jelenleg élő, a magyarok bejövele óta itt élt, sőt a magyarokat megelőzőleg hazánkban lakott népek és nemzetiségek anthropológiájának alak-elemeit is megismerhessük, gyűjteményben bemutathassuk, mert míg egyrészt e fajtanulmány a múlt és jelen, az archaeologiai és néprajzi osztály közt szervi kapcsolatot létesít, másrészt kezünkbe ama fonalat nyújtja, mely a fajok anthropologiai tanulmányozása alapján magyar népünknek hovatartozását, s a beleolvadt idegen elemek viszonyát mutatja ki.

Végül az egész világ ethnografiájából is be kell mutatnunk annyit, a mennyi a nagy közönségnek szükséges arra, hogy egységes és egészséges fogalmat nyerjen az idegen népek életéről, s így e gyűjteményekben nem annyira a nagy mennyiségre, mint inkább a kiválóbb típusok bemutatására kell törekednünk.

E programm megvalósítására eddig a következők történtek:

Mindenekelőtt a múltban egybegyűjtött anyagot kellett a végpusztulástól megmenteni; a néprajzi gyűjtemény egy része eddig a nemzeti múzeum egy más gyűjteményének előcsarnokában volt felállítva, míg másik része ládába volt csomagolva; az osztálynak nem volt irodája, nem volt helyisége, személyzete pedig csak az igazgató őrből és egy szolgából állott. Dolgozni, a leltárakat pontosan vezetni, a gyűjteményeket rendszeresen revideálni, új gyűjteményeket praeparálni, felállítani egyáltalán nem lehetett. Legsürgősebben tehát a helykérdést kellett megoldani. Az akkori vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter, gróf Csáky Albin, gondoskodott a helyiség kérdéséről s nemcsak ebben, hanem a gyűjteménynek az alább részletezett rendkívüli vásárlások által való gazdagításában is állandó szeretettel támogatta a néprajzi osztályt.

1892-ben a nemz. múzeum néprajzi osztálya tényleg kiköltözött a nemzeti múzeum palotájából, még pedig a budai várkert bazár helyiségébe. E helyiség azonban a mellett, hogy kicsiny volt, rendkívüli nedvességével a gyűjteményt végpusztulással fenyegette, pedig éppen ettől akarták azt

megmenteni. Így aztán 1893-ban a gyűjteményt bérházban kellett elhelyezni: a Csillag-utca 15. sz. házának II. emeletén. 1893-ban, mikor a néprajzi osztály a lakást kibérelte, csak 4 szobája volt.

A helykérdésnek ez az ideiglenes megoldása végre lehetővé tette a gyűjtemények felállításának és rendezésének megkezdését. Ehhez azonban ismét személyzet kellett. 1894 január 26-án az osztály segédjévé dr. Jankó János neveztetett ki s az 1895. évi budgetbe már egy laboránsi állás is beállítatott.

Az 1894/95-iki
év eredményel.

A gyűjtemények rendezését Xántus János már nem foganatosíthatta, mert 1894. évi december 13-án meghalt. A rendezés munkája az osztály vezetésével megbízott Jankó Jánosra maradt. A helyiség kevés lévén, a meglevőhöz 1894-ben két, majd 1895-ben újabb két lakás csatoltatott, ezáltal a helyiség egyszerre 27 szobából állott, melyből 12 utcái és 4 udvari helyiség a gyűjtemények felállítására, 2 udvari helyiség irodai célokra, 6 udvari helyiség fénykép-, asztalos- és praeparáló laboratóriumokra, és 3 udvari helyiség a szolgálakására fordítatott.

A helyiség meglévén, sürgősen kellett gondoskodni a gyűjtemények felállítását és rendezését biztosító személyzet szaporításáról is. Xántus János halálával a miniszter az akkori segédet, dr. Jankó Jánost, 1894 december 22-én osztályvezető segédőrré, majd 1895 január 26-án Semayer Vilibáld tud. egyet. anthropologiai asszisztentst múzeumi segéddé, s végül az 1895. évi budget alapján, ugyanazon év novemberében Szabadszállási Jánost az osztály laboránsává kinevezte.

Még 1894-ben rendeztetett és felállítatott az egész magyar gyűjtemény, melybe bekebeleztetett a Herman Ottó-féle magyar halászati gyűjtemény, továbbá az ugyancsak Herman Ottó által egybegyűjtött norvég, a Xántus János által egybegyűjtött adriai halászati gyűjtemények, s végül a helsingforsi múzeum útján megszerzett észti gyűjtemény.

1895-ben új rendezés és felállítás alá kerültek a khinai, japáni, sziámi, kokhinkhinai, jávai, szumátrai, maláji szigettengerbeli, borneói és keletindiai gyűjtemények.

Ideiglenesen felállítattak a gróf Teleki Samu ajándékát képező középafrikai masszai gyűjtemény, és a Fenichel Sámuel által gyűjtött német-új-guineai pápua-gyűjtemény. A két utóbbi gyűjteményt kivéve, ugyancsak 1895-ben elkészült az egész gyűjtemény új leltára a czédulakatalogussal és szekrénykatalogussal együtt.

A néprajzi osztály történetében a két utolsó év gyarapodás tekintetében is kiemelkedő volt. Míg ugyanis 1893-ban összesen 5.622 tárgy volt az osztálynak, addig 1894 december 31-én 10.187

és 1895 deczember 31-én, 11.060-ra emelkedett a tárgyak száma. Az utolsó két év alatt tehát megkétszereződött az az alapgyűjtemény, melynek összegyűléséhez 24 év kellett. Igen természetes, hogy e rendkívüli eredményt csak rendkívüli áldozatok árán lehetett elérni. Így több mint 6.000 frton vásárolták meg a Fenichel Sámuel hagyatékát képező, 3.000 darabból álló német-új-guineai pápua-gyűjteményt; ehhez járult később még Xántus János hagyatékából egyrészt a gyűjteményt kiegészítő tárgyak, másrészt könyvtárának megvétele, mely az osztály szak-könyvtárának alapjául szolgált.

A magyar gyűjtemények fejlesztésének kora is elérkezett. Az ezredéves országos kiállítás keretében létesített néprajzi faluban 24 vármegye a saját megyéjebeli háztypust a teljes néprajzi berendezéssel és megfelelő hű kosztümökkel mutatta be. A 24 vármegye ezen házak költségeit már olykép szavazta meg, hogy azok néprajzi anyaga a kiállítás bezárta után, a magyar nemzeti múzeum néprajzi osztályának birtokába menjen át.

Egyidejűleg megindult a pásztoréleti, halászati és vadászati eszközök, valamint a népies munka-eszközök gyűjtése is, melyek a milleniumi kiállításon már mint a nemzeti múzeum néprajzi osztályának tulajdona kerültek bemutatásra.

A program harmadik pontja, a velünk nyelvileg, illetőleg ethnografiailag rokon népek néprajzi viszonyainak bemutatása, az elmúlt két év alatt valamelyest szintén haladt előre. Eddig immár meglehetősen finn, vogul, osztják, észt és lapp gyűjteményeink vannak; a török-tatár irány érdekében pedig intézkedés történt, hogy a káspi-tenger mellékéről néprajzi gyűjtéseket kapjunk.

Végül az utolsó irányban, race-jaink anthropologiai tanulmányozásában, az osztály szintén haladt előre, a mennyiben az ezredéves országos kiállítás alkalmából eszközölt ásatásokban résztvett s azok, valamint a későbbi ásatások csontleteit magának biztosította s így az őskori sírleletek csontanyaga felállításának, ennek a hazai ethnografiával való viszonya szempontjából rendkívül fontos feladatnak, szintén útját törte meg.

Az osztály fejlődését e négy főirányban, az osztály folyóiratában az „Ethnographiá”-ban megjelent hivatalos jelentések részletesen mutatják be; ott jelennek meg az osztályból származó, s annak anyagából merítő szakfeldolgozások és leírások is, míg most a gyűjtemények felállítása után, az egyes csoportok kalauzszerű leírása vétetett programmba a szigorúan tudományos szakmunkákon kívül.

E) Állattár.

Az osztály története 1810-től 1895-ig.

A magyar nemzeti múzeum állattári osztálya, mint önálló külön osztály tulajdonképen csak 1870 óta áll fenn. Az előtt a növény- és ásványtári osztályokkal együtt, mint természettár, együttesen kezeltetett. Ez oknál fogva az állattári osztály történetében két korszakot lehet megkülönböztetni. Az első korszak az osztály önállósítása előtti, a második pedig az önállósítás utáni időt foglalja magába, napjainkig.

Természettár.

A *természettár*, mely nem csak állat-, növény- és ásványtani, hanem még technológiai tárgyakat is tartalmazott, Tehel Lajos természettári ör kinevezésével 1810 november havában lett felállítva. Gyűjteményei azonban akkor még csak ásványokból és egy herbáriumból állottak. Az állattani gyűjtemények kezdete az az 1876 példány lepke és másféle rovar volt, mely „ezer forinton fekete bankóban“ Stipsics Ferencz esztergomi kanonoktól vásároltatott. Azontúl aztán már más állatok is kerültek a természettárba, nevezetesen emlősök és madarak. Kitömésükre 1814-ben Jány Pál a természettárhoz gondnoknak neveztetett ki.

Thel Lajos természettári ör, kiről feljegyeztetett, hogy a múzeumi épület országúti homlokzatát már 1816 június havában angol módra gázzal megvilágíttatta, a mely feltűnést keltő jelenséget sokan csodálták, sőt a nádor nejével együtt is megtekintette, — meghalt november 5-én.

Utódjául 1817 május 25-én Jónás József, az érdeemes mineralógus neveztetett ki, a ki azonban már 1821 január 1-én meghalt.

Jónás után 1821 szeptember 2-án Sadler József örsegéd, az ismert florista neveztetett ki természetosztályi örnek, míg ennek helyébe 1822-ben Frivaldszky Imre orvostudor jutott.

Frivaldszky Imre személyében egy igazi zoologus került a természettárhoz, a ki alatt az állattani gyűjtemények nagyobb lendületet nyertek. Csak ekkor kezdődött el tulajdonképen az állattani gyűjteményeknek czéltudatos alapvetése, szakszerű gyarapítása, valamint a hazai faunának tudományos kutatása. Már 1823-ban megvétetett 1.300 ezüst forinton Ochsenheimer klasszikus lepkegyűjteménye; a következő években szintén több ízben vásároltattak rovarok Parreysz, Dahl, Olexich és Kindermann rovarkereskedőktől. Nemsokára ajándékok is kezdtek befolyni. A legelső ajándékozó báró Ocskay Ferencz jeles magyar zoologus volt, a ki 1827-ben Sopronból különféle állatokat, kivált rovarokat küldött a természettárnak.

Frivaldszky Imre az állattan köréből leginkább rovarokkal és csigákkal foglalkozván, a természettárban is első sorban ezek gyűjteményeinek

gyarapítására fordította figyelmét. A gerinczes állatok gyűjteményei 1834 óta részesültek hasonló figyelemben, a midőn Jány Pál természettári gondnok halála után Petényi Salamon János mint természettári segédőr a múzeum szolgálatába lépett.

Sajnos, hogy mindazok az állattani gyűjtemények, melyek 1838-ig részint Frivaldszky Imre és Petényi gyűjtései, részint vétel vagy ajándékozás útján kerültek a természettárba, az 1838-iki árvíz alkalmával nagyrészt megsemmisültek. Az árvíz után majdnem mindent ismét elől kellett kezdeni.

A gyűjtemények kiegészítése, vagyis inkább új megalkotása és fejlesztése a csekély számú személyzet s a szegényes anyagi eszközök, valamint később az 1848/49-iki politikai zavarok mellett is elég szépen haladt előre, úgy hogy a természettár az 1849. év végén, vagyis 11 év múlva, gerinczes állatokból már 3.500 példányt, gerincztelen állatokból pedig 32.170 példányt tartalmazott. A legbecsesebb szerzemény ebből az időszakból a Treitschke-féle klasszikus lepke-gyűjtemény, mely 1842-ben 3.000 forinton vásároltatott, és mely még ma is az állattári osztály egyik legnagyobb díszét és büszkeségét képezi.

Az 50-es és 60-as években, midőn a nemzet a politikai viszonyok nyomása alatt fokozott figyelemmel és érdeklődéssel fordult kulturális intézetei felé, a természettár állattani gyűjteményei is nem csekély mértékben gyarapodtak azokkal az ajándékokkal, a melyekkel hazánkfiak úgy a bel-, mint a külföldről fölkeresték. A legnevezetesebb ily ajándékok voltak: a 12.000 darabból álló Brunswick-Forray-féle, és a 11.000 darabból álló Ujhelyi Imre-féle csiga-kagyló-gyűjtemények, továbbá a természettudományi társulat és Frivaldszky Imre által ajándékozott állattani gyűjtemények.

Külföldön tartózkodó hazánkfiak közül többen a távolban is megemlékeztek nemzeti intézetünkről. Így Doleschall Lajos Jáva- és Amboinából, Duka Tivadar Kelet-Indiából, Xántus János Észak- és Közép-Amerikából, Vidéky László és Tóth Kálmán Dél-Amerikából, Verebélyi Imre és Scherzenlechner Sebestyén Mexikóból küldtek számos és többnyire becses tárgyat

Ő Felsége a király a „Novara“ fregatt földkörüli útja alkalmával gyűjtött különféle állatokból 1869-ben 1.497 példányt adományozott.

A vételek közül különös említést érdemelnek Miketz Andrásnak 6.000 csiga-kagylóból álló és 1851-ben megvásárolt gyűjteménye, valamint a múzeumtól már 1851 végén megvált Frivaldszky Imrének nagy gyűjteménye, mely 62.143 rovar és 16.000 szárazföldi és édesvízi csiga-kagylót tartalmazott és 1864-ben került a múzeum birtokába. Sokat köszönhetnek az állattani gyűjtemények kivált Frivaldszky János természet-

tári örnek, a ki ez időszakban részint gyűjtés, részint szerzés útján egymaga közel 7.300 példánnyal gyarapította azokat.

Az 50-es és 60-as években a természettárba került állattani tárgyak számát mintegy 150.000 darabra lehet becsülni. Ha e számot az 1849-ik év végén kimutatott 35.670 darabbal összehasonlítjuk, kitűnik, hogy a gyűjteménytárgyak száma ez alatt a 20 év alatt megötszöröződött.

Az állattári
osztály
önállósítása.

Ily tekintélyes anyagot nem lehetett továbbra is a hasonló arányokban gyarapodott ásvány- és növénytani gyűjteményekkel együttesen kezelni, sem pedig az akkori csekély számú személyzettel a kor követelményeinek megfelelően ellátni. Szükségessé vált ennél fogva a természet-tárnak felosztása három önálló részre: állat-, növény- és ásványtárra.

A külön állattári osztály 1870-ben állíttatott fel, rendes évi dotációval ellátva. Frivaldszky János igazgató-őr mellé, ki 1852 december 18-ától kezdve állott, mint őr, a természettár élén, egy segédőr és egy őrségéd neveztetett ki az osztályhoz. Utóbb 1873-ban még egy őrségéd lett kinevezve, 1889-ben pedig az osztály praeparatori állása helyett szintén egy segédi állás szerveztetett. Frivaldszky János 1895 márczius 24-én bekövetkezett halála után utódává Horváth Géza neveztetett ki. Az osztály személyzete jelenleg: 1 igazgató-őr, 2 őr, 1 segédőr, 1 segéd, 1 laboráns és 3 szolga.

Az állattári osztály önállósításának második fontos mozzanata volt a nélkülözhetetlen szakkönyvek és folyóiratok beszerzése. A szakkönyvtár, ámbár sok fontos forrásmunka, kivált a drágább illusztrált művek egy jó része még hiányzik belőle, mindamellett magában foglalja már a leíró zoologiai világirodalom tekintélyes részét. Jelenleg 3.281 műből áll 6.908 kötet- és füzetben. Gyarapításához hozzájárult a múzeum természetrajzi osztályainak 1877 óta „Természetrajzi Füzetek“ cím alatt megjelenő évnegyedes folyóirata is, a melyért cserébe most már 118 különféle tudományos társulat és intézet küldi meg kiadványait.

Az állattári osztály el levén látva rendes évi dotációval, hozzá lehetett látni a gyűjtemények tervszerű gyarapításához és fejlesztéséhez is. A gyűjteményekre nézve az a vezérelv lett felállítva, hogy az általános nagy gyűjteményen kívül minden állatosztályból és rendből még egy külön magyarországi gyűjtemény is létesíttessék, hogy így a magyar birodalom állatvilága külön bemutatható és szemlélhető legyen.

A hazai fauna kutatására és összegyűjtésére szánt kirándulási költségek felemelésével az osztály személyzete abba a kedvező helyzetbe jutott, hogy az ország különböző vidékein évről-évre gyűjtéseket eszközölhetett s a szerény utazási segélyek mellett is, sok becses és új felfedezéssel gyarapította faunánk ismeretét.

A mi a külföld és nevezetesen az idegen világrészek állatait illeti, az állattári osztály mindjárt önállósítása első idejében oly gazdag és nagybecsű gyűjtemények birtokába jutott, a melyek múzeumunkat e részben egyszerre a tekintélyesebb európai múzeumok színvonalára emelték. E gyűjtemények Xántus János buzgalmának és szakértelmének voltak köszönhetők, a kit a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter 1869-ben természetrajzi és ethnografiai tárgyak gyűjtése végett Kelet-Ázsiába küldött, s a ki ott, valamint a maláji archipelagus néhány nagyobb szigetén mintegy 85.000 darabból álló állattani gyűjteményt szedett össze. Sajnos, hogy ez a rendkívül gazdag és érdekes anyag az állattári osztály személyzetének csekély száma miatt még mostanáig is csak igen kis részében van tudományosan feldolgozva.

Nem kevésbé becses és érdekes az a gyűjtemény, melyet múzeumunk anyagi támogatásával Fenichel Sámuel hazánkfia 1891/92-ben Új-Guineában szerzett össze, és melyből 206 madár, 4.000 lepke, 2.000 bogár és 3.000 csiga került az állattárba.

Mióta a világforgalom oly óriási mértékben növekedett s az idegen világrészek beutazása annyira meg van könnyítve, azóta hazánkfiak is gyakrabban látogatnak el a tengerentúli országokba. Sokan közülök megemlékeznek ott nemzeti múzeumunkról is. Duka Tivadaron kívül, ki már a 70-es években többször gazdagította az állattárt kelet-indiai tárgyakkal, önzetlen adományozók voltak: gróf Széchenyi Béla, ki kelet-ázsiai expedíciója alkalmával gyűjtött tárgyakkal, Sarkady Károly, ki braziliai állatokkal, kivált lepkékkel, Tengelyi F., ki guyanai állatokkal, dr. Máchik Gyula, ki szumatrai állatokkal, Vadona János, ki a földkörüli útjában gyűjtött állatokkal, gróf Szapáry Károly, ki braziliai bogarakkal s a többi sok között Stockinger Ferencz, ki kelet-indiai, dr. Procopp Jenő, ki mexikói, és dr. Horváth Géza, ki kaukázusi rovarokkal gazdagították állattárunkat.

Egyes külföldiek is felkeresték az állattári osztályt ajándékaikkal. Így: Bohatsch Ottó bécsi lepkegyűjtő ritkább magyarországi lepkéket és hernyókat, Müller Ferdinand báró ausztráliai bogarakat, Wilczek János gróf Jan Mayen szigete mellől alsóbbrendű tengeri állatokat, Messey Alfréd gróf kelet-indiai korallokat, Leyter Lajos argentiniai rovarokat és dr. Holub Emil délafrikai tárgyakat ajándékoztak.

A k. m. természettudományi társulat két becses és hazai faunánkra nézve fontos gyűjteményt ajándékozott, u. m. Herman Ottó pók-, és dr. Tömösváry Ödön Myriopoda-gyűjteményét. Hajós József kir. tanácsos ajándékaképen került az állattárba a több mint 1.300 példányból álló Madarassy-féle Diptera-gyűjtemény.

Az állattári osztály rendes évi dotációjából vásárolt tárgyakon kívül különösen négy nagyobb gyűjtemény érdemel említést, mely vétel útján jutott az állattár birtokába, u. m. a Böckh-féle pókgyűjtemény, a Fuss-féle erdélyrészi rovargyűjtemény, a Hazay-féle csigagyűjtemény, és Biró Lajos magyarországi rovargyűjteménye, mely utóbbi mintegy 60.000 példányból áll.

Mindezekkel a szerzeményekkel az utolsó 25 év alatt oly nagy mértékben megnövekedtek a gyűjtemények, hogy megfelelő elhelyezésükre, felállításukra és tanulmányozásukra az állattári osztály helyiségei mindinkább szűkeknak bizonyultak, és immár teljesen elégtelenek.

Az állattár rendelkezésére álló 8 terem közül 1 termet a szakkönyvtár foglal el; a többi 7 teremben a gyűjtemények vannak, többnyire zsúfoltan, elhelyezve. Egy részük, nevezetesen a nagyobb biológiai madárcsoportok, melyek az 1891-ben Budapesten tartott II-ik nemzetközi ornithologiai kongresszus alkalmára és azóta készültek, már egészen kiszorultak az állattár helyiségeiből, és egyelőre a múzeum nagy oszlopcsarnokában állanak. Ott a nyilvánosság elől el vannak zárva, a mi igen sajnálatos, mert a nagy közönség kiváló előszeretettel és érdeklődéssel látogatja az állattári gyűjteményeket. Így például az 1895-ik évben 155 nyitási napon az állattárt már nem kevesebb, mint 153.765 egyén látogatta.

A látogató közönség tájékoztatására a dr. Daday Jenő segédőrtől népszerű nyelven írott tárgymutató-füzet szolgál, mely 1895-ben már második kiadást ért.

Külön dolgozó-szobák hiánya miatt az állattári osztály személyzetének dolgozó-asztalai részint a szakkönyvtár, részint a gyűjtemények termeiben vannak felállítva. Az állatok kitömésére és csontvázak készítésére szolgáló műhely (laboratorium) a múzeumi épület földszintjén van berendezve.

A mai állapot.

A mi az egyes állatcsoportokat illeti, azoknak gyűjteményei jelenleg a következőleg állanak:

1. Az *emlősök* két termet foglalnak el és üvegszekrényekben vannak felállítva, de egyes példányok számára már csak a szekrények tetején, vagy a múzeum nagy előcsarnokában lehetett helyet találni. Összesen van 967 kitömött emlős, 164 kikészített bőr, 69 csontváz, 131 koponya és 45 szarv.

2. A *madarak*, a múzeum nagy előcsarnokában álló biológiai csoportokon kívül, egy nagyobb és egy kisebb termet töltenek be. A hazai madárgyűjtemény, a melynek alapját Petényi Salamon János vetette meg, összesen 2.231 kitömött darabból áll. Az általános gyűjteményben, a melynek főtömege Xántus János észak-amerikai küldeményeinek és kelet-ázsiai gyűjtéseinek köszönhető, az összes állomány 6.270 kitömött példányt tesz ki. A kitömött madarak üvegszekrényekben vannak kiállítva, míg a csupán tudo-

mányos vizsgálatok czéljaira szolgáló 2.487 kikészített madárbőr, nemkülönben 6.689 madárfészek és tojás, az üvegszekrények alsó zárt fiókjai-ban őriztetik. A madárgyűjteményt kiegészíti 50 madárcsontváz és 284 mellcsont.

3. A *hüllők* és *kétéltűek* a halakkal együtt egy kisebb termét foglalnak el és üvegszekrényekben vannak felállítva. A 785 hüllő és kétéltű közül 768 darab borszeszben van konzerválva, 17 darab pedig szárazon kitömve. Van azonkívül még 5 krokodil-koponya.

4. A *halak*, az 1882-ben elhunyt Karl (Károli) János dr. segédőr szakértő buzgalma következtében mind rendszeresen vannak felállítva és tudomá-nyos neveikkel ellátva. Összesen 1.970 darab van borszeszben eltéve, 255 darab pedig kitömve.

5. A *zsákállatok* (Tunicata) 28 fajának borszeszben konzervált 52 pél-dánya legnagyobbbrészt a nápolyi zoologiai állomástól vétel útján került a gyűjteménybe.

6. A *lágytestűek* (Mollusca) mintegy 80.000 darabra becsülhető igen gazdag gyűjteménye az előbbiekkal, továbbá a százlábúakkal, rákfélékkel s az alsóbb rendű gerincztelen állatokkal együtt egy nagy teremben foglal helyet és kis részben borszeszben, legnagyobbbrészt azonban száraz álla-potban őriztetik. Borszeszben áll 170 faj 434 példánnyal; a többi csiga-kagyló mind külön apró dobozokban, 328 fiókban van elhelyezve.

A magyarországi gyűjtemény, a melynek legbecsesebb részét Hazay Gyula 23.984 példányból álló hagyatéka alkotja, 629 fajból és mintegy 25.000 példányból áll. Az általános gyűjtemény alapját — eltekintve a korábbi alig számbavehető szerzeményektől — gróf Brunswick Józsefnek 1826-ik évi, de tényleg csak 1851-ben átvett ajándéka képezi 730 fajjal 12.000 példányban. Ennek átvétele óta a gyűjtemény aztán részint aján-dékozás, részint vétel, csere és gyűjtés útján évről-évre rohamosan gyarapodott.

7. A *Molluscoideák* állatköréből csak 28 faj van meg 32 példányban; mind borszesz-készítmények.

8. A *rovarok* az állattári osztály gyűjteményeinek legtekintélyesebb részét képezik és — eltekintve a legújabban érkezett szaporodásoktól, nevezetesen a Biró-féle rovaroktól, melyek még nincsenek beosztva, — összesen 905 üveges fiókban vannak elhelyezve. E fiókok megfelelő szek-rényekben jobbra egy teremben foglalnak helyet, egy részük azonban már a szakkönyvtár helyiségébe szorult.

Az állattárban őrzött rovarok száma, a másodpéldányokon kívül, körülbelől 165.380 darabra tehető. Különös figyelmet érdemelnek közülök a *bogarak*, melyek az 1895-ben elhunyt Frivaldszky János igazgató-őr szakmáját képezvén, mindig kiváló gondozásban részesültek. A

magyarországi gyűjtemény a maga nemében páratlan gazdagságú és mintegy 6.000 pontosan meghatározott fajt tartalmaz 36.000 példányban. Az általános gyűjtemény kivált a palearktikus régióból gazdag és körülbelül 60.000 példányból áll.

A *lepkék* a magyarországi gyűjteményben 1.660 fajjal 6.180 példányban vannak képviselve. Az általános gyűjteményt, melynek legszebb díseit a Sarkady Károlytól ajándékozott 1.780 brazíliai lepke (845 faj) és a dr. Procopp Jenőtől ajándékozott 890 mexikói lepke (188 faj) képezi, mintegy 12.000 példányra lehet becsülni. — A Treitschke-féle klasszikus gyűjtemény, mely 2.582 európai lepkefajból áll 9.500 példányban, nagy bece miatt a többi lepkéktől elkülönítve őriztetik és kiváló gondozásban részesítetik.

A *hártyás szárnyú* rovarokból (Hymenoptera) főleg Mocsáry Sándor ör buzgólkodása folytán már szintén tekintélyes anyaggal rendelkezünk. A 3.000 fajból, illetőleg 12.000 példányból álló magyarországi gyűjtemény mellett figyelmet érdemel az általános gyűjtemény is, mely ez idő szerint közel 6.000 fajt mintegy 18.000 példányban tartalmaz, és mely bizonyos csoportokra nézve (Chrysididák, Pepsisek) valamennyi külföldi múzeuménál gazdagabb.

A *legyek* gyűjteménye 1881-ben nyert nagyobb lendületet, midőn a Madarassy-féle gyűjtemény az állattár birtokába került. A magyarországi rész 1.800 fajból mintegy 6.000 példányt tartalmaz. Az általános gyűjtemény aránylag még igen szegény és csak valami 700 fajból, illetőleg 1.200 példányból áll.

A *reczés szárnyú* rovarok (Neuroptera) 800 példánynyal, az *egyenes szárnyúak* (Orthoptera) 1.200 példánynyal, a *félfedeles szárnyúak* (Hemiptera) pedig 2.500 példánynyal vannak gyűjteményeinkben képviselve.

9. A *százlábúak* (Myriopoda) osztályából a magyar faunát a Tömösváry-féle gyűjtemény 128 faja 2.657 példányban mutatja be, míg a külföld 85 fajjal, illetőleg 319 példánynyal van képviselve. Mind borszeszes üvegekben vannak elhelyezve.

10. A *pókfélék* (Arachnoidea) néhány szárazon konzervált nagyobb példányon kívül mind borszeszes üvegekben a rovarteremben vannak felállítva. Nagyobb részük a Böckh- és Herman-féle gyűjteményekből származik. Számukat összesen mintegy 6.000 példányra lehet becsülni. Különös említést érdemelnek közülük az álskorpiók, a melyeknek aránylag gazdag sorozata főleg dr. Tömösváry Ödön és dr. Daday Jenő gyűjtéseinek köszönhető.

11. A *rákfélék* (Crustacea), melyeknek beható tanulmányozásával dr. Daday Jenő segédőr foglalkozik, részint borszeszben, részint szárazon van-

nak eltéve. Úgy a hazaiak, mint a külföldiek aránylag tekintélyes számban vannak meg és összesen 526 fajtát képezve 2.115 példányra rúgnak.

12. A *férgek* (Vermes) állatkörének képviselői mindannyian borszeszben vannak konzerválva. Az idetartozó gyűjtemény, melynek alapját az 1887-ben elhalálozott dr. Örley László segédőr vetette meg, kivált a nápolyi zoológiai állomástól vásárolt fajokból áll és utóbbi időben leginkább dr. Rátz István tanár ajándékaival gyarapodott. Az egész állomány most mintegy 150 fajt, illetőleg 350 példányt tesz ki.

13. A *tüskebőrűek* (Echinodermata) állatköréből a legelső szerzemények Pius Titius és Xántus János ajándékai voltak. Legnagyobb részük azonban a nápolyi zoológiai állomástól vásároltatott. Van összesen 141 faj 317 példányban, részint borszeszben, részint szárazon eltartva.

14. Az *ürbelűek* (Coelenterata) gyűjteményének első alapjait szintén Pius Titius és Xántus János ajándékai vetették meg; különösen ez utóbbinak korallgyűjteménye kiválóan becses. Legérdekesebbek azonban a nápolyi zoológiai állomástól vétel útján szerzett borszeszkészítmények. Ezt az állatkört összesen 88 faj 215 példányban képviseli.

Ha a fentebb közölt számadatokat összevetjük, kitűnik, hogy az állattári osztályban őrzött állatok és állattani tárgyak létszáma az 1895-ik év végén, a mintegy 50.000 felesleges, vagy másodpéldányon kívül, a következő volt :

Emlősök	1.376	darab.
Madarak	18.011	„
Hüllők és kételtűek	790	„
Halak	2.225	„
Zsákállatok	52	„
Lágytestűek	80.000	„
Molluscoideák	32	„
Rovarok	165.380	„
Százlábúak	2.976	„
Pókfélék	6.000	„
Rákfélék	2.115	„
Férgek	350	„
Tüskebőrűek	317	„
Ürbelűek	218	„

Összesen 279.842 darab.

A mi a most lefolyt évet illeti, a nemzeti múzeum állattárába az 1894-ik év szeptember hó 1-től 1895 végeig összegyűlt 4.959 darab különféle tárgy; és pedig: ajándékban 333, vétel útján 3.605, gyűjtés által, a Fenichel-től Új-Guineában gyűjtött és feldolgozás alatt levőkön kívül,

Az 1894/95. év
eredményei.

945, és csere fejében 76. — Ezek az egyes állatosztályok vagy csoportok szerint következőleg oszlanak meg: emlős és emlősbőr 107, emlős-koponya 6, emlős-csontváz 11, madár 162, madárfészek és tojás 1.150, madár-csontváz 5, hal 49, hal-koponya 1, hal-csontváz 1, hüllő és kétéltű 41, rovar 3.172, pók 5, soklábú és rákféle 4, puhatestű és moha-állat 9, féreg 7, túskebőrű és úrbélű 6, biológiai csoport 39 fajból 213 példány.

Az *ajándékok közül* megemlítendő: a dr. Holub által Dél-Afrikában gyűjtött állattani tárgyakból 8 kitömött emlős, 6 emlős-koponya, 52 felállított madár, 4 madárfészek, 12 madártojás, 17 hüllő és kétéltű, 7 hal, 9 puhatestű és moha-állat, 3 rovar, 1 soklábú, 5 pókféle, 3 rákféle, 7 féreg és 6 túskebőrű és úrbélű; a Reiser Ottmár által ajándékozott Anser erythropus; a Danford C. G. által küldött erdélyi zerge; a Szikla Gábor tanártól ajándékozott egy pár sárga billegető, fészkével és négy fiával; a Kosztka Lászlótól beküldött vörösfejú gébics; a Redl Gusztáv igazgató által Zala-Tapolczáról küldött igen érdekes fekete patkány-féle; a Kosztolányi Károlytól ajándékozott fakó-rózsaszínű vakondok; a Kiss Endre orvosnövendék által Peér mellett Szilágymegyében fogott s hazánkból még eddig hiányzott lepke (Argynnis Laodice); a Wachsmann Ferencz m. k. vasúti főfelügyelő által ajándékozott 37 faj észak-amerikai lepke 44 példányban és egy érdekes bogárnak (Poecilonota rutilans) biológiai csoportja; a Kovács Alajos főellenőr által ajándékozott jeges kacsza (Harelda glacialis); az ifj. Polják József földbirtokos által beküldött élő sarki buvárkacsza (Colymbus glacialis); a Viertl Albert nyug. kapitány által ajándékozott s Magyarországból eddig hiányzott ritka lepke (Eupithecia Gueneata) s végre a gróf Neuhausz Emil által ajándékozott 20 faj nagyváradi-vidéki lepke 26 példányban.

Vétel útján szereztettek a különböző világrészekből való következő tárgyak: 38 faj emlős 67 példányban, emlős-csontváz 11 faj 11 példányban, madár 60 faj 74 péld., madár-csontváz 4 faj 4 péld., madárfészek és tojás 295 faj 1.148 péld., hal 33 faj 42 péld., hal-koponya 1 faj 1 péld., hal-csontváz 1 faj 1 péld., hüllő és kétéltű 4 faj 4 péld., rovar 1.323 faj 2.018 péld., kifúvott hernyó 33 faj 33 péld., egy darázsfészek és végre biológiai csoport 39 fajból 176 példány. E *vételekre* az állattár részére rendelt dotációból 3.714 frt 13 krajczár fordíttatott.

Gyűjtés. Horvátország állatvilága a nemzeti muzeum gyűjteményében még alig volt képviselve. Pável János gyűjtő tehát az 1894-ik év nyarán, az utazási dotációból kapott 150 frtnyi segélylyel, gyűjtés végett oda küldetett, s hozott magával 474 faj különféle rendű rovar 725 példányban, — Herkulesfürdő környékéről pedig, mely útra az osztály dotációjából 25 frtot kapott, 58 faj többnyire ritka rovar 106 példány-

ban s végre Váralja-Hátszeg vidékéről, mely 11 frt 50 krba került, 64 faj különféle rendű rovar 114 példányban. (Pávelnek az 1895-ik évi gyűjtése még nincs feldolgozva).

Néhai Fenichel Sámuel Új-Guineában nagyszámú és igen érdekes állatot: madarakat, hüllőket, kétéltűeket, mintegy 4.000 darab lepkét, 2.000 drb bogarat s másrendű rovar s több, mint 3.000 drb csiga-kagylót gyűjtött; de a melyeknek kikészítése, meghatározása, a gyűjtemény részére leendő kiválasztása, s a fölösleges példányoknak csere útján való értékesítése oly sok gondot és munkát kíván, hogy ezekről csak később adható részletes jelentés.

Csere útján szereztetett: magyarországi kis emlősökért a British muzeumtól 33 faj külföldi kis emlős és emlősbőr 37 példányban; továbbá 26 faj külföldi és magyarországi rovar 38 példányban magyarországi rovarokért s a soproni állami reáliskolától egy madár (*Nucifraga caryocatactes*).

Meghatározásokért szereztetett 12 faj hátszegvidéki lepke 15 példányban.

A *kézi-könyvtár* ez idő alatt gyarapodott 58 kötettel s 443 füzetrel; és pedig vétel útján 37 kötettel és 189 füzetrel, csere által a természetrajzi füzetekért 14 kötettel és 240 füzetrel, s ajándékképen 7 kötettel s 14 füzetrel.

A látogatók száma 155 napi nyitás mellett volt 153.765. Megjegyzendő itt, hogy az osztály rendezés miatt 1894 december 18-tól 1895 január 16-ig zárva volt. A 6 vasárnap délutáni magyarázó előadás alkalmával 567, és belépő jeggyel 204 látogatója volt. Azonkívül megtekintették az állattári gyűjteményeket: a budapesti m. k. állami leánynevelő-intézet, a budapesti Ranolder-féle leánynevelő-intézet, a budai Ferencz-József-intézet, az alsó kubini reáliskola, a budai nőtanító-iskola és a zágrábi tanítóképző-intézet növendékei, összesen 276-an.

Megkezdett az állattár fölösleges és kiselejtezett tárgyainak az intézetek és iskolák között való elosztása. Ez alkalommal a következők kaptak tárgyakat: 1. a budapesti József-műegyetem 73 faj s 112 példány jobbára külföldi, főleg keletázsiai hüllőt, kétéltűt és csiga-kagylót stb., 2. a budapesti angolkisasszonyok nevelő-intézete 28 faj csiga-kagylót, korállfélét, túskebőrűt és tengeri csillagot, 3. a kisújszállási államilag segélyezett ev. ref. főgymnasium 107 faj s 162 darab különféle borszeszes tárgyat, 151 darab szivacsot, túskebőrűt, rákfélét, csiga-kagylót s két doboz rovar.

F) Növénytar.

Az osztály története 1817-től 1895-ig.

A magyar nemzeti múzeum növénytári osztályának alapját a múzeum nagynevű pártfogója, József nádor ő fensége vetette meg, megvásárolván Kitaibelnek 1817-ben bekövetkezett halála után a „Magyar Linnaeus“ herbariumát 7.000 forintért a múzeum számára. Ez a gyűjtemény az időközben beérkezett ajándékokkal, u. m. a Lamberg gróftól 1826-ban ajándékozott Lumnitzer-féle pozsonymegyei herbarium vivum-mal, meg az 1839-ben 6.484 forintért vásárolt Sadler-féle, 15.513 fajra rugó herbariummal, s a többi kevésbbé jelentékeny gyarapodásokkal a nemzeti múzeum természet- és kézművészeti osztályában s az 1850-es évektől fogva a növény-, ásvány- és őslénytani gyűjtemények között kezeltetett az ásványtári őr által.

Az 1870. év új korszakot nyit meg az osztály történetében. Ebben az évben rendszeresítették Haynald Lajos biboros és kalocsai érsek javaslatára a külön növénytári őri állás, mely január 22-én Janka Viktorral töltetett be. Az új őr a Sadler és Kovács idején egybegyűlt herbáriumokat (a Lumnitzer-, Wolny-, Sadler-, Simonyi-, Kovács- incl. Albach-féléket) egyesítette, megtartván a Kovács-féle kiállítást s így megalkotta a múzeum nagy európai herbáriumát, mely Endlicher rendszerében van felállítva. A Kitaibel-féle gyűjtemény részint „honunk legnagyobb botanikusa iránti kegyeletből“, részint mivel számos munkákban hivatkozás történt az egyes csomagokra s az ezekben levő ívek számaira, nem soroztatott a nagy európai herbáriumba, hanem külön a maga eredetiségében hagyatott meg.

Az osztály személyzete 1870-től kezdve egy őrből és egy szolgából állott.

Az osztály anyagi javadalmazására Haynald 12.000 forintnyi alapítványt is tett, melynek kamatai az osztály gyűjteményei gyarapítására, rendezésére és az őr botanikai utazásaira voltak rendelve. Ennek a kamataiból Janka 1871-ben s 1872-ben Kis-Görögországban utazott, 1873-ban Erdélyben és Oláhországban, 1874-ben pedig Közép- és Alsó-Olaszországban és Malta szigetén, s valami 60 új fajt hozott haza.

Janka Viktor őr az európai gyűjtéseket egyesítvén, megalkotta a múzeumi növény-gyűjteményt, melyről már 1881-ben jelenthette, hogy a nagy európai herbárium külön rendezett állapotban van; az Európán kívüli gyűjtések, így a Weiss-féle kelet-ázsiai gyűjtemény stb. külön kezeltettek.

Janka Viktor a régiségtár mellett egy két ablakos teremben állította föl az osztály gyűjteményeit s ott vette át őket, Jankának nyugdíjazása után, az újonnan kinevezett őr Istvánfi Gyula dr., 1890

január 21-én. A részletes átvétel két hónap munkája volt, ezután elkészítette az őr a botanikai szakkönyvtár (akkor 758 szám) czédulás és betűrendes katalogusát, szervezte a kryptogam-laboratoriumot, beszerzván a mikroszkopos stb. felszerelést s szervezte a kryptogam-osztályt, felállítva s beosztva a gyűjtemények kryptogam-növényeit.

A serény tevékenység közepette szépen gyarapodtak a gyűjtemények, az előzőleg 2.000 forintért megvásárolt Hazslinszky-féle phanerogam-herbárium besorozása gyorsan folyt, s egyúttal szerveztetett a gyűjtemények kryptogam-része is.

1892-ben a botanika nagynevű munkása és pártolója néhai Haynald Lajos dr. biboros kalocsai érsek végrendeleti intézkedése értelmében, világhírű növénygyűjteménye és botanikai könyvtára az osztály tulajdonába került. Ez a hagyaték csekély számításával negyed millió forint értéket képvisel s mint botanikai magángyűjtemény és könyvtár messze földön páratlanul áll.

A gyűjtemény átvétele az anyaintézet palotájából való kiköltözést tette szükségessé. 1892 január 22-én foglalta el az osztály új helyiségeit az V. ker. Széchenyi-utca 1. száma a., a II. emeleten kibérelt 17. és 23. sz. lakásokban. Az átköltöztetett gyűjteményeket még 1892 január hó folyamán felállították az új helyiségben, még pedig teljesen a régi beosztás szerint. A könyvtár pedig csak ideiglenesen csoportosított. 1892-ben a személyzet is gyarapodott egy szolgálóval ki az osztályban kapott hivatalos lakást, ugyancsak 1892-ben rendszeresített egy díjnoki állás.

1892-ről még egy nevezetes gyarapodást jegyezhetünk föl, ez a Vágner Lajos-féle herbárium, mely 84 fasciculust képez s a mármarosai flórának szép képét nyújtja.

1893-ban a Résely-féle gyűjtemény került vétel útján az osztály birtokába, ez a Csallóköz flóráját ismerteti.

Nevezetesebb gyarapodásai az osztály herbáriumának 1890 óta:

A már említett Vágner Lajos-féle mármarosai és Résely-féle csallóközi herbárium 600, illetőleg 122 frt 50 kr. vételárral.

Linhart, Magyarország gombái I—V. centuria; Istvánffi, 300 erdélyi phanerogam; Sydow, Mycotheca Marchica 26—43 centuria; Herpell, Praeparierte Hutpilze, 6. Lieferung, 270 viasz- és gipszgombaminta; Perlaky, 130 magyarországi és 130 horvátországi növény; Schwalb, 272 szárított gomba; Nordstedt-Wittrock, Algae aquae dulcis Exsiccatae 21—25 fasciculusai; Möller J. D. (a holsteini Wedelben): 30 darab mikroszkopos készítmény balatoni diatomaceákból; Széchenyi Béla gróf kelet-ázsiai expedíciójának 400 növénye; Hazslinszky moszat és Sphaeria gyűjteménye, 44 fasciculus; Zay, tengeri moszatok; Holub E. dr., dél-

afrikai növények és növényi részek, 93 példány, üvegekben; Kryptogamae Exsiccatae I. cent., a bécsi udvari múzeum kiadása; Simonkai L., 200 kritikus magyarországi phanerogam-növény; Vandas, 150 bosnyák és hercegovinai phanerogam; Kossuth Lajos herbariuma, 30 fasciculus; Roumeguère, Fungi Exsiccati Gallici, 11 fasc. és Algues des eaux douces, 1 fasc.; Márton József herbariuma (főkép Vas megye) 56 fasc.; Borbás Vincze, 1.500 kritikus vagy új phanerogamfaj (vétél) s ugyan ő tőle cserében 300 kritikus faj.

A gyűjtemények ily nagy arányú gyarapodása szükségessé tette az új helyiségről való gondoskodást s 1895 elején elfoglalta az osztály az 1894 őszén kibérelt s az eddigi helyiséggel összekapcsolt lakást is.

Jelenleg a növénytári osztály gyűjteményei 11 szobában 271 m² területen vannak felállítva. A mellékhelyiségek a feldolgozandó növénygyűjtemények ideiglenes elhelyezésére, fotografiai s laboratoriumi munkákra szolgálnak, két kis szoba s konyha pedig a második szolga lakása.

A növény-gyűjtemények évi gyarapodása a besorozható felragasztott növénylapokat véve átlag 7.000—8.000 szám.

Az 1895. évi költségvetésben egy segédi állás rendszeresített a növénytári osztály számára, ez állás betöltésével azonban csak a legégetőbb szükségén lesz segítve, mert a gyűjteményeknek alább feltüntetendő óriási arányú megnövekedése a személyzet további szaporítását kívánja meg.

A növénytári osztály saját könyvtára állott 1890-ben 758 műből, ehhez járult 1892-ben a Haynald-féle botanikai könyvtár, mely körülbelül 6.000 művet foglal magában, ritka és drága munkái révén nagyhirű gyűjtemény. A Haynald-féle könyvtár katalogus nélkül vétetett át. De már elkészült a czédulás katalogusa; a könyvtár szakok szerint rendeztetett s most az egyesített múzeumi botanikai osztály saját könyvtárának, mely 1895. év végeig szinte 2.000 számra (1.930) növekedett, és a Haynald-féle könyvtárnak katalogusa sajtó alatt van. Ezen katalogus bibliografiai részletességénél fogva az összes szakkörökre értékes segédkönyv lesz. Az osztály könyvtára az egyesítés révén sok duplumot nyújtott, melyekkel az osztály cserét folytat.

A Haynald-féle könyvtárral a nagynevű érsektől egy érdekes, a szentírásai növényekről szóló tanulmányához készült litografált s részben színezett táblák birtokába is jutott az osztály.

A növénytani szakkönyvtár gyarapodása 1890-től kezdve körülbelül 1.200 mű, mi legnagyobb részben mind vétel útján szereztetett.

A Haynald-féle könyvtárt 1886 óta tovább nem folytatták, s így a sorozatok csonkán maradtak, ezen hiányok pótlása végett 1895-re 3.000 forint utalványoztatott első részletül.

Az osztály gyűjteményeit örvendetesen használják s a szakbeli látogatók száma folyton emelkedik.

Gyarapodás 1890 óta 25 szekrény, körülbelől 150.000 számmal.

Az egész gyűjtemény phanerogam és edényes kryptogam növényei körülbelől 300.000 számot tesznek ki, vagyis ugyanannyi felragasztott papírlapot, mihez, ha a sejtes kryptogramokat is hozzáveszszük, az osztály növénygyűjteménye, úgy mint jelenleg felállítva található, legalább 400.000 számot foglal magában.

A most lefolyt évben a szakkönyvtár újból rendeztetett s most a körülbelől 6.000 művet felölelő czédulás katalogus sajtó alatt van. A kiválasztott duplumokkal folytatott csere mintegy 700 művel gyarapította a könyvtárt. A nyári hónapok alatt átnézetett az egész könyvtár az esetleges rovarkárok meggátlása, meg tisztogatás czéljából. A Haynald-féle „Szentírási mézgák stb. termő növényei“ című képes kiadványát megküldte az osztály a magyarországi szakférfiaknak, az összes hazai közép- és felsőbb tanintézeteknek s külföldi szakembereknek, s viszonzásúl számos szakdolgozatot nyert. A könyvtár folytonos terjeszkedése 3 új könyves állvány készíttetését tette szükségessé.

Az 1894/95. évi állapot.

A 3.000 forintnyi, külön a Haynald-féle botanikai könyvtár hiányainak pótlására szánt dotációból a csonkán maradt nevezetesebb sorozatok közül többet sikerült kiegészíteni.

A herbáriumba besoroztatott a Wagner-féle gyűjtemény nagyrésze, a Résely-féle adnumerizáltatott, a gyűjtemények a szomszédos 22. számú lakás kibérlése által alkalmasabb elhelyezést nyertek. Megvétetett: Hazslinszky Frigyes Sphaeria és moszatgyűjteménye, 500 frtért; Vandas bosnyák s hercegovinai gyűjteménye, 150 faj, 30 frtért; Simonkai kritikus növényei, 2. cent. 30 frtért; Borbás, kritikus növények, 1.500 faj, 150 frtért; Márton József herbárium, 56 fasc., 300 frtért; Roumeguère, Fungi Exsiccati, 11 cent. 187 frankért; Roumeguère, Algues des eaux douces, 1 cent. 20 frankért.

Ajándékul kapta Holub délafrikai gyűjteményét 90 üvegben, cserében Borbás Vinczétől 300 kritikus phanerogamot, s végül megkapta az osztály Kossuth Lajos herbariumát (30 fasc.).

Az egész gyűjtemény átnézetett a nyári hónapok alatt, a preventiv mérgezések megtétettek. Használták a gyűjteményeket 74-en, külföldre is több ízben küldött az osztály kiváló szakférfiak kérésére kölcsön növényeket. A gyűjtemény állagának megállapítására elkezdte az osztály a lapok megszámlolását; eddig 12 szekrény tartalma számoltatott meg; 116.189 lap foglaltatik bennük, a hátralevő 30 szekrény megszámlolása folyik. Felragasztatott a lefolyt évben 6.000 lap.

Kitaibel herbáriumának külön kezelt 4 fasciculusa (740 növény) besoroztatott a főgyűjteménybe.

A Loyka-féle Licheneket, melyeket kaukázusi útján gyűjtött, feldolgozásra Wainio helsingforsi botanikusnak küldötte ki az osztály.

G) Ásvány-öslénytár.

Az osztály története 1802-től 1895-ig.

Bár a József nádor által 1802-ben ajándékozott könyvtárral néhány természetrajzi gyűjteménytárgy is került a muzeumba, a természetiek gyűjteményének alapját tulajdonképen 1808-ban Széchenyi Ferencz gróf hitvese, Festetich Juliana grófnő vetette meg, ki nagyobb számú válogatott ásványokat ajándékozott. Kubinyi Pétertől szép vasércpéldányok szintén ajándékképen, Éder József áldozártól pedig erdélyrészi növények vétel útján szereztettek. Már 1809-ben rendelte el a nádor, ki a múzeumot gyakran látogatta, hogy a természetiek és régiségek számára külön helyiségekről gondoskodjanak és hogy ezek új szekrényekkel szereltesse fel.

1810 nevezetes év a múzeumi ásványgyűjtemény történetében, a mennyiben Tehel Lajos, ó-budai városi orvos, az ásványgyűjteményt tudományos rendszer szerint rendezte, és azt (október 22-én) a nádornak és Antal főherczegnek, a német lovagrend nagymesterének, be is mutatta. Tehelt a nádor november 18-án a múzeum természet-osztályának őrévé nevezte ki.

A következő, 1811. év kedvező volt az öslénytári gyűjteményre nézve, a mennyiben Rainer főherczeg a magyar alföldet járván be, a Tisza vidékén talált mammoth és más ősesontokat szekérszámba küldte a múzeumnak.

Három évvel ezután, 1814-ben, a természetosztályhoz segédörnek neveztetett ki Jónás József, a ki akkorában az ásványtanban mint kiváló szakember volt ismeretes. Ő lett utóda Tehelnek az osztály vezetésében, de csak rövid ideig állott annak élén. 1821-ben bekövetkezett halála nagy csapás volt nemcsak a múzeumi ásványgyűjteményre, hanem a magyar mineralogiára nézve is, mert ő volt a múzeum gyermekkorában az egyedüli mineralogiai szakember hazánkban.

Elhalálózásával kezdődik a múzeumi ásványtár legszomorúbb időszaka, az ásványgyűjtemény dekadenciája, a mennyiben azt ezentúl, majdnem egy félszázadon át, olyanok kezelték, a kik a mineralogiai tudományos szakképzettségtől annyira távol állottak, hogy még diletánoknak sem váltak volna be.

E tárban rendszeres gyűjtésről és az anyag szakszerű kezeléséről ezen-
túl szó sem volt, mert a hivatalnokoknál a kellő ismeretekkel együtt
hiányzott a tárgy iránti érdeklődés is. Ez annál sajnosabb, minthogy
épen ebben az időszakban hazánkban rendkívül érdekes és fontos ásvá-
nyokat bányásztak, melyek, minthogy nálunk ezek iránt nem érdek-
lődtek, külföldi gyűjteményekbe kerültek.

Az 1838-iki vízáradás alkalmával a gyűjtemény tárgyai sokat szen-
vedtek, nemcsak a behatolt víz által, hanem főleg azoknak a kellő óvintézkedé-
sek nélkül történt más helyre való gyors és tömeges áthurezcolása által.

Ezen esztendőben még egyszer kellett, és pedig az év vége felé,
felsőbb meghagyás következtében az ásványtár tárgyainak a régi múzeumi
épületből kivándorolnia és pedig a Ludovika-akadémia épületébe.

Minthogy a tárgyakon ezen áthordatás alkalmával, mely most sem
történt a kellő óvatossággal és elővigyázattal, kár történt, új ásvány-
gyűjtemények megvásárlásáról kellett gondoskodni. 1839-ben meg-
vétetett a Szajbély István ásványgyűjteménye 3.240 frton, és 1842-ben
Fauser Antal gyógyszerésztől a néhai Podmaniczky Károly báró ásvány
gyűjteménye 896 frt 36 kron.

Az 1843-ban kinevezett új igazgató Kubinyi Ágoston beutazta
1844-ben Erdélyt és az ottani aranyterületről hat példány aranyérczet
hozott a gyűjteménynek.

A következő években Petz Vilmos gyógyszerész és Ranconnet
Lajos báró bányaigazgatósági ülnök ásványaival gyarapodott az osztály,
az elsőbbség vétel, az utóbbiak ajándék útján kerültek a múzeumba.

1849-ben halt meg Sadler József, 1821-től a természet-osztály őre;
helyébe 1850 február 1-én Kovács Gyula botanikust nevezték ki, a ki
ép úgy, mint elődje, a fűvészeti és ásványtári osztály főnöke lett.

Miként Sadler, úgy Kovács is híjjával volt a mineralogiai ismere-
teknek és ezért az ásványgyűjtemény alatta sem fejlődhetett ki, hanem
ellenkezőleg stagnált.

Hogy az osztályban mégis valami történjék, dr. Hoernes Móriczot,
a bécsi csász. kir. ásványtár egyik hivatalnokát kérték fel, hogy rendezze
legalább nagyjában a budapesti múzeum ásványgyűjteményét. Hoernes
e kívánságnak részben meg is felelt, a mennyiben az osztály két termében
elhelyezett négy középszekrényben, Mohs rendszere szerint, néhány száz
ásványt, mely az egész gyűjtemény javát képezte, ki is állított.

Kovács Gyula körülbelül tizenöt évig volt a két osztálynak őre és
főnöke, de betegeskedvén, az ásvány-öslénytári osztály kezelése és sorsa,
több esztendőn át, egészen a szolgálakra volt bízva.

De ebben az időben, a gyűjteményre nézve az apathia és indo-

lenczia korszakában, kiviláglik egy alak, a ki rendesebb körülmények között az osztálynak nagy hasznára lehetett volna, és ez Kubinyi Ferencz, az igazgató bátyja volt, kinek törekvései azonban, ily mostoha viszonyok között, szintén csak meddők maradtak, minthogy a múzeum körüli fáradozásait siker nem koronázta. Ő igen lelkes és buzgó gyűjtő volt és több ízben meg is ajándékozta az osztályt gyűjtött tárgyaival, úgymint: őszallati csontokkal, ó-budai mésztuffkövületekkel, sőt ásványokkal is (1851, 1856, 1865).

Itt még megemlítésre méltó, hogy gróf Brunszvik József országbíró örökösei, Forray és Chotek grófnék, ásványokat, gróf Kornis Károly és Ebeczky Emil pedig őszallati csontokat ajándékoztak; s közeleket adtak a kir. magyar természettudományi társulat, a volt magyar iparegyesület és a bécsi földtani birodalmi intézet, kövületeket pedig a magyar földtani társulat.

Kovács Gyula nyugdíjaztatása után 1866 július 17-én Hantken Miksa gyakorló bányász és a kereskedelmi akadémia tanára neveztetett ki az ásvány-öslénytári osztályhoz örsegédnek, őri címmel, és november 30-án dr. Krenner József természettári örsegédnek, az utóbbi azon meghagyással, hogy az állattári osztályban a csigákat és kagylókat, az ásvány-öslénytáriban pedig az ásványokat kezelje.

Ebben az időszakban különféle adományok érkeztek az osztályba, így József főherczeg ő fensége egy becses öslény-gyűjteményt ajándékozott; Hantken Miksa ör magyarhoni, Krenner József örsegéd, Lias és Jura kövületeket, Goldschmidt Emilia pedig magyar opálokat. Az osztálynak azonban rendes dotációja még mindig nem lévén, a gyűjtemény rendszeres kiegészítésére ez időben még gondolni sem lehetett.

Hantken visszavonulása, illetőleg a m. kir. földtani intézet igazgatójává való kineveztetése után Krenner lett 1870 január 22-én ideiglenesen, júliusban pedig végleges minőségben az osztály őre, ki 1893 június 17-én igazgató-ör lett, s mint ny. r. egyetemi tanár, 1894 augusztus 19. óta legfelsőbb megbízás folytán áll az osztály élén.

A magyar nemzeti múzeum igazgatóságában 1869-ben bekövetkezett változás az osztály fejlődésének történetében is új korszakot nyitott meg.

Pulszky Ferencz, az új igazgató csakhamar belátta, hogy a múzeum tökéletlen, silány ásványgyűjteménye céljának semmi tekintetben sem felel meg.

Minthogy akkoriban két híres ásványgyűjtemény áruba bocsájtott, megragadta az alkalmat és a Lobkovitz János herczeg híres bilini gyűjteményét Lónyai gróf pénzügyminiszternek és a magyar parlamentnek megvételre ajánlotta. Pulszky keresztül is vitte szándékát és ezen pompás gyűjtemény az ország által 1870-ben 35.000 frtéért tényleg megvétellett.

Pulszky törekvései továbbá arra irányultak, hogy a három természetrajzi szakma egymástól elkülöníttessék és a hivatalnok-közösség, — mely oly rendkívül ártalmasnak bizonyult — örök időre szüntettessék be.

Minden osztály külön tudományos hivatalnokokat és külön budgetet kapott. Az ásvány-öslénytári osztály személyzete ezentúl egy ör és két segéd-örből állott, a gyűjtemény gyarapítására pedig évente 2.500 forint lett engedélyezve.

Minthogy az ásványtárban, hat közepszekrényen kívül, jóra való bútordarab alig létezett, az igazgató azon volt, hogy a gyűjtemény fejlődéséhez képest a termék czélszerű és biztos szekrényekkel láttassanak el, melyek egyzersmind a gyűjtemény becsének és az osztály méltóságának feleljenek meg.

Egy további fontos intézkedése az volt, hogy az azelőtt fűthetetlen gyűjteménytermek, melyekben télen a működés vagy lehetetlen, vagy veszélyes volt, fűthető állapotba helyeztessenek.

Pulszky kinevezésekor az ásványtár a következő képet nyújtotta:

Az egyik nagy teremben, falépcsőkön szabadon feküdtek az ősalatok csontjai. A két következő kisebb teremben, négy támla-közepszekrényben voltak a Hoernes által kiállított ásványok; a falakat magas, össze-visszarepedezett, fehér festékkel bemázolt, puhafa-szekrények foglalták el, a melyek némelyike az 1838-iki áradás nyomait, az akkori vízállás határát tüntették fel. Ezen rosszul záró szekrényekben is voltak ásványok, az alsó részben silány kézi példányok, a felsőben nagyobb példányok, a mely utóbbiak közül azonban több jó és használható volt. A negyedik teremben különféle öslények voltak kirakva, az ötödik terem lomtár volt; a folyosón pedig Kubinyi Ferencz néhány megye kőzeteit állította össze.

Az akkori silány gyűjteményből azonban kivált több becses tárgy is; így néhány gyönyörű vöröspataki arany-, szép vasérczek Gömörmegyéből, egy remek Hauerit-kristály és több említésreméltó calcit- és alpesi silikat-dízpéldány. Az ős csontok gyűjteménye, mely jelenleg is az osztály egyik díszét képezi, már akkor is megvolt, épp úgy a három híres, nagy magyar meteorit, t. i. a nagy-divinai (Trencsénm.), a knyabinyai (Ungm.) és a lenártói (Sárosm.).

Egészben véve a régi ásványtárban 12.441 példány ásvány, öslény és kővület volt. A herczeg Lobkovitz-gyűjtemény tartalmazott 34.000 használható példányt, azonkívül még ez évben 793 más ásvány is vétett meg, úgy hogy ez év végén összesen 47.234 gyűjteményi tárgy volt.

A következő esztendőben — 1871-ben — 1.251 számmal gyarapodott az osztály.

Az 1872—1877. időszakban a gyűjtemény 3.202 példánnyal szaporodott.

Az 1878. évben előtérbe lép a tudományért lelkesülő hazánkfia, ki az új ásványgyűjtemény szépsége által elragadtatva, 1872 óta, a tár rendes látogatója volt, később mint az osztály belmunkatársa, munkás-sága és buzgósága által, ennek nem csekély hasznót szerzett, — Semsey Andor, a ki ez év nyarán felhatalmazta Krenner őrt, hogy szerezze meg a múzeum számára 17.000 frank erejéig a párisi kiállításon található ásványok közül a legbecsesebbeket.

Semsey, ki ma az osztály tiszteletbeli főőri czímét viseli, ettől az időtől kezdve egész mai napig mindig bensőbb és bensőbb összeköttetésbe lépett az osztály érdekeivel és mindig nagylelkűen segítette elő annak magasabb tudományos törekvéseit és céljait, nem sajnálván sem költséget, sem fáradságot.

A párisi kiállításon szerzett gyönyörű ásványokat beleszámítva, a következő két évben 1878—1879-ben a gyarapodás 1.401 példány volt.

Az ezt követő öt évben, 1880-tól 1884-ig a gyűjtemény 5.756 tárggyal szaporodott, ebben foglaltatik a nagybecsű 707 számból álló gyűjtemény, melyet a gróf Széchenyi-féle kelet-ázsiai expedíció tagjai, gróf Széchenyi Béla és Lóczy Lajos (akkorában múzeumi segédőr), a múzeum számára gyűjtöttek.

1885—1889 öt évet átölelő időszakban gyarapodott a tár 6.233 példánnyal, köztök a herczeg Eszterházy-féle híres ásvány-gyűjteménnyel, melyet Semsey Andor 10.000 frtért vett meg és a melyben múltszázad-beli magyar érczek is vannak.

A következő öt év (1890—1894) szaporulata 9.667 számot tesz ki, a melyben foglaltatik a görliczi dr. Schuchardt gyűjteménye, melynek ránk nézve fontos ásványait, nagyrészt Semsey, részben pedig a múzeum vette meg.

Az ásványtári osztály ma hét utcza és három folyosó-termet foglal el. Az ásvány-gyűjtemény négy, igen czélszerű szekrénnyel bebútor-zott teremben van elhelyezve. A szekrények alsó részeiben fiókokban van a főgyűjtemény elhelyezve, a felsőben üveg alatt 3.652 kiváló kézi- és 2.711 nagyobb díszpéldány, — és pedig Dana chemiai rendszere sze-rint — van kiállítva. Ugyanezen termekben üveg alatt látható a 160 csiszolt drágakő és egyes tableaukban 2.360 csiszolt díszkő, nemkülön-ben a meteorit-gyűjtemény. Ez utóbbi Semsey Andor áldozatkészsége következtében már igen becses gyűjteménnyé lett, úgy hogy most a tekintélyesebb európai kollekcziók közé tartozik.

A régi ásványtárban volt 29 meteorit, a mostaniban már 864 van, 309 hullóhelyről. Sajnos, hogy a közömbösség az ötvenes években hazánk-ban hullott négy meteor-követ, úgymint a borkúti (1852), mező-mada-rasi (1852), ohabai (1857) és kakovai (1857) köveket külföldre juttatta.

Az őslények két teremben vannak kiállítva. Az egyik terem díszes szekrényeiben a magyarhoni diluviális és tertierkorú ősemlősöknek csontjai láthatók 480 gyönyörű példányban; a másik teremben van a rendszeres palaeontologiai gyűjtemény geologiai formációk szerint rendezve, a melyben 3.701 szám kővület üveg alatt tanulmányozható. Egy kisebb terem szolgál a terminologiai gyűjtemény czéljainak és a folyosó két termében van a kőzetgyűjtemény 1.210 kőzet-fajjal kiállítva. Szintén a folyosón vannak a dolgozó-szobák a hivatalnokok számára, itt a már tekintélyes, 3.560 munkát felmutató szakkönyvtár zárható szekrényekben van elhelyezve. A földszinten két szobában, egy jó chemiai laboratórium rendeztetett be analitikai czélokra. Az ásvány-őslénytári gyűjteménynek tárgyai jelenleg már a 79.894 számot érték el; értékük közel egy millió frt.

Az osztály tárgyainak megszerzésére szolgáló évi dotáció jelenleg 2.000 frt, és 1.000 frt szolgál a szakkönyvtár gyarapítására.

Az osztály személyzete jelenleg a következő: Semsey Andor tb. főőr, dr. Krenner József igazgató-őr, dr. Franzenau Ágoston őr, Loczka József vegyész, őri jelleggel, dr. Zimányi Károly segédőr; s van az osztálynak egy praeparátora és két szolgálja.

A most lefolyt évben az ásványtár igen tetemesen gyarapodott. Semsey Andornak, ki 1878 óta egy negyed milliót meghaladó összeget áldozott az ásványtári osztály czéljaira, ez uttal is sikerült régi gyűjteményekből igen fontos hazai ásványokat szerezni meg, melyeket számos más külföldi becses példánnyal együtt a múzeumnak ajándékozott.

Az 1894/95. év
eredményei.

Semsey Andor ez évben a gyűjtemény számára 4.516 példány ásványt, 13 meteoritot és 37 kővületet, összesen 15.383 frtért vásárolt. A múzeumi javadalomból pedig 489 ásvány, 12 meteorit és 83 kővület 5.591 frt 69 kr. értékben szereztetett.

Az osztály szakkönyvtára 142 munkával és 37 térképpel gyarapodott 1.794 frt 09 kr. értékben.

Eseményszámba megy, hogy 1895-ben hazánk földjére egy meteorit hullott, tudniillik a május 9-én Nagy-Borove községben Liptóme gyében esett s mintegy 6 kilogrammot nyomó meteorkő — Chondrodit — mely majdnem teljesen az osztály tulajdonába jutott.

Franzenau Ágoston múzeumi őr a rhaeti képlet kösseni rétegeinek ős brachyopoda faunája gyűjtése végett Liptóme gyébe küldetett ki s igen gazdag kollekcziót hozott magával.

III.

A MAGYAR ORNITHOLOGIAI KÖZPONT.

Előzmények.

Általánosan ismeretes, hogy az ornithologia annál az élénk érdeklődésnél és szeretetnél fogva, a melyben boldogult Rudolf trónörökös részéről dicsekedhetett, igen nagy lendületet nyert, s e — mondhatni — világgraszoló mozgalom csakhamar megérezte az erők közvetlen érintkezésének szükségét, már azért is, hogy a sokszorosan sürgetett megfigyelési hálózat érdekében valami szervezet jöjjön létre.

Ennek révén ült össze 1884-ben az első nemzetközi ornithologiai kongresszus Bécsben, mely megteremtette ugyan az állandó nemzetközi ornithologiai bizottságot, azzal a feladattal, hogy a megfigyelő hálózatot fejlessze; de e bizottságot nem szervezte, semminemű szabályzattal vagy ügyrenddel el nem látta, s minthogy a bizottság elnöke Braunschweigban, titkára Bécsben lakott, tagjai pedig az egész föld kerekiségén szét voltak szórva, a tanácskozás is lehetetlen volt.

A bizottság jövedelmét azok az évi szubvencziók alkották, a melyeket jobbadán Németország kisebb államai nyújtottak; ezeken kívül Magyarország is nyújtott 1885-től kezdve a bizottság részére évenként 500 frtnyi járulékot, a vallás- és közoktatásügyi és a földművelésügyi tárcza javadalmaiból.

A pénzkezelés nem volt egységes; a szubvencziók kisebb részét a bizottság elnöke, a nagyobbat a titkár vette föl; évi elszámolás pedig nem történt. Ez később visszavonáshoz vezetett.

A bécsi kongresszuson a hangulat Svájcznak kedvezett s a második kongresszus helyéül Lausanne jött szóba; minthogy azonban a Svájc képviselőjének ebben a tekintetben nem volt meghatalmazása, döntés nem történt.

Rudolf trónörökösnek Magyarország iránt táplált szeretete, melyet az ország területén nagy sikerrel végzett ornithologiai kirándulásai még fokoztak, igen hamar érlelte meg azt az eszmét, hogy a második nemzetközi kongresszus színhelye Magyarország és fővárosa, Budapest, legyen.

Gróf Csáky Albin, akkoron vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter felkarolta a kongresszus eszméjét, szervezését és végrehajtását pedig tisztán magyar testületekre bízta.

A kezdeményezés a kir. m. természettudományi társulatra bízott, mely a magyar ornithologusok összejöveteléről gondoskodott, kik megalkották a szakszervezetet, gondoskodott kiállításról és különösen egy hálózatos minta-megfigyelés végrehajtásáról, majdan feldolgozásáról. A szervezett magyar tudományos bizottság gondoskodott előterjesztésekről, előadásokról s elérte azt, hogy a külföld előkelőségei szívesen vállalták el az előadói tisztet; eljöttek még angolok is, a kik pedig a continentalis kongresszusokkal szemben mindig igen tartózkodók. Az utóbbiak között volt Newton Alfréd, a cambridgei egyetem tanára, R. Bowdler Sharpe és P. L. Sclater a britt múzeumtól; egyébként még az olasz Giglioli, a finn Palmén, a francia Oustalet, a német Fürbringer és Liebe, a norvég Collet stb.

A 150 tagból álló kongresszus az 1891-ik év pünkösdi ünnepén gróf Bethlen András akkori földművelésügyi m. kir. miniszter megnyitó beszédével, Gerlóczy Károly, a fő- és székvárosi polgármester üdvözlésével, Fatio Viktor (Svájcz) és Herman Ottó (Magyarország) elnöklete alatt összeült; tárgyalásai — teljes sikert érve el — gróf Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter záró szavával fejeztettek be. A főjelentés hivatalos és tudományos részének szerkesztése a magyar elnökre bízott, ki a feladatnak meg is felelt, a mennyiben 1892-ben a hivatalos rész 29 ívnyi, a tudományos rész 30 ívnyi terjedelemben a külföld számára kiadatott.

A budapesti
ornithologiai
kongresszus.

Gróf Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter azonban úgy fogta fel e dolgot, hogy a kongresszusnak Magyarországon való megtartása, magyar szakemberek által való sikeres előkészítése és lebonyolítása a magyar kormánynak erkölcsi kötelességévé tette, hogy az ornithológiának, mint tudományos szaknak, valamely állandó intézménnyel való művelését lehetővé tegye, s e végből fölhívta Herman Ottó képviselőt, ki a kongresszus tudományos ügyeit vezette volt, hogy egy megfelelő intézményre nézve terjeszsze elő véleményét, mely fölhívásnak a nevezett képviselő nyomban meg is felelt, beadván a „Magyar Ornithologiai Központ“ tervezetét, szervezési és működési szabályzatát, mely utóbbinak pontozatai — az adminisztrációra tartozók kihagyásával — a következők:

A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter az 1893. évi május hó 20-án 15.036. sz. alatt kelt rendeletével a magyar nemzeti múzeum keretében: „A magyarországi ornithologiai megfigyelő állomások központi hivatala“ —, rövidített elnevezéssel „Ornithologiai Központ“ czímen irodát állított, melynek feladata:

1. Az 1891. évi II. nemzetközi ornithologiai kongresszus alkalmából létrejött alapon folytatni a madárvonulás megfigyelését, szervezni a megfigyelő hálózatot s ellenőrzést gyakorolni a megfigyelések szakában.

2. Feldolgozni s megfelelő alakban közzétenni a vonulási megfigyeléseket akként, hogy ennek a külföld is hasznát vehesse.

3. Szakszerű véleményt adni mindazokról az ornithologiai kérdésekről, a melyek akár tudományos, akár gazdasági gyakorlati tekintetben felmerülnek.

4. Közvetetlen kutatások eszközlése és illetőleg intézése útján megszerezni a magyar terület ornithografiájának anyagát.

5. Szakfolyóiratában foglalkoztatni szakembereit, a külföldet tájékoztatni az ornithologia, mint tudományág, itteni állásáról s csere útján szakkönyvtárt létesíteni.

6. A madárvonulás tüneteinek megfejtése nemzetközi feladat, — s az illető munkálatok ennél fogva nemzetközi kongresszusokon tárgyalandók lévén, ezen tárgyalásokhoz magyar részről az anyagot és képviselőt szolgáltatni.

7. A megfigyelések és ornithografiai vizsgálatok útján összeszerzett anyaggal, közintézeteink, — első sorban a magyar nemzeti múzeum gyűjteményeit gyarapítani.

Az ornithologiai központ szervezése. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter ugyanazon évi november 25-én kelt szám rendeletével az egész tervezet végrehajtását rendelte el. Herman Ottó képviselőt, kivánságához képest, minden javadalom nélkül, a „Magyar Ornithologiai Központ“ tiszteletbeli főnökévé nevezte ki, kezéhez 1893-ra 500 forintot utalványozva kijelentette, hogy a következő 1894. évre 1.000 frtot bocsát az intézmény rendelkezésére (ez az összeg 1895-ben 1.500 frtra emeltetett föl); — azonkívül a madártelepek fölvételére 1.200 frtot tétetett folyóvá évi 600—600 forintnyi részletben a Rökk Szilárd-alapból. Ezentúl felhatalmaztatott a tiszteletbeli főnök egy asszisztens alkalmazására és egy szolga szegődtetésére. A hivatalos helyiség a nemzeti múzeumban jelöltetett ki, s a központ felhatalmaztatott, hogy a múzeum könyvtárát, gyűjteményeit és laboratóriumát használhassa.

Mindezeket túl a miniszter helybenhagyta azt is, hogy a központ tiszteleti és levelező tagokat ajánlhasson a miniszternek, előterjesztéseket tehessen irodalmi működése tárgyában; végre közbenjárt abban is, hogy a magyar tudományos akadémia egyszersmindenkorra 500 frtot, a kir. m. természettudományi társulat 10 évre évi 500 frtot bocsásson a központ rendelkezésére.

Ezzel meg volt adva minden föltétel s az Ornithologiai Központ 1894 januárius elsejével megkezdhetette működését, melynek tudományos részét az

tette lehetővé, hogy a tiszteletbeli főnök beállította saját könyvtárát s mintegy 200.000-re rúgó, mozgó madárvonulási adatgyűjteményét is.

Asszisztensül Jablonowsky Józsefet — egyszersmind a m. kir. állami rovarfajtanál állomás asszisztensét — nyerte meg, ki az adminisztrációt kitűnően rendezte be; mint első önkéntes, Gyulai Gaal Gaszton ajánlkozott s fogadtatott el, ki a megfigyelő hálózatok berendezése s az adatok földolgozása körül fejtett ki nagy és sikeres buzgalmat.

Az intézet főnöke azon volt, hogy a kongresszus szervezése rendén szerzett számos összeköttetéseit az intézet érdekében fölhasználhassa; összeköttetésbe lépett a külföldön 256 tudományos testülettel, újból működésbe hozta az 1890. évi minta-megfigyelések hálózatait, u. m. a szakornithologusokét, a mely lassanként 37 megfigyelő tagra emelkedett, a kincstári erdészetét, mely közel 300 állomást alkot, végre a kir. m. meteorológiai intézetét, mely 37 állomást tett ki.

Az intézet folyóirata, az „Aquila“, legott megindított, a Magyarország területére vonatkozó madárvonulási adatok, teljesen összegyűjtve a tb. főnök által, ily című műben dolgoztattak fel: „A madárvonulás elemei Magyarországon“ 1895, 28 ív 9 műmelléklettel, mint a II. kongresszus kiadványainak utolsó kötete; a külföld számára ugyanaz a mű szintén 1895-ben németül jelent meg.

Az „Aquila“ folyóirat első évfolyama 24 ívet, egy műmelléklettel, a második évfolyam ugyanannyit tett ki; s az intézet összes kiadványai, minthogy a magyar nyelven kívül meg egy világnyelven is megjelennek, a külföld szakkörök részéről, mondhatni, osztatlan elismerésben részesültek.

A „Magyar Ornithológiai Központ“ a maga nemében egyetlen intézet; legközelebb áll az amerikai Egyesült-Államok „Division of Economic Ornithology“ intézményéhez, mely a „Departement of Agriculture“ nek szerves része, de csak alkalmazott — gazdasági — ornithológiával foglalkozik, holott a magyar intézet tisztán tudományos czélokat is követ, a nélkül, hogy a gazdasági érdeket elhanyagolná.

A magyar kormány részéről az intézet állandósítására czélzó intézkedések az 1896-i állami költségvetésben nyernek kifejezést.

Évi dotációja most 4.500 frt, melyhez a természet-tudományi társulat a mai állapot. évi 500 frttal járul.

A központ könyvtára, csere és ajándék útján szervezve, eddig 328 kötetre rúg.

A központnak van:

Tiszteleti tagja: külföldi 24; belföldi 5. Levelező tagja: külföldi 17; belföldi 16.

Összeköttetésben áll a külföldön 259 tudományos testülettel.

Legfőbb feladata a madárvonulás tünelének tisztázása, mely végből a hálózatok folyó följegyzésein kívül ez idő szerint mintegy 300.000, egész Európára kiterjedő vonulási adat-készlete van, mely már most is lehetővé teszi az egyes adatok értékének megállapítását és számos becsúsztott megfigyelési hibának az irodalomból való kiküszöbölését.

A tisztán tudományos czélon kívül van a magyar ornithologiai központnak több gyakorlati jelentőségű feladata is, a melyre nézve a kezdeményező lépések már folyamatban vannak. E föladatak között első sorban áll:

A Magyarország mező- és erdőgazdaságára nézve hasznos és káros madaraknak megállapítása s egy közérthető műben való ismertetése.

A földművelési m. k. miniszterium e fontos munka érdekében 400 frtot bocsátott a magyar ornithologiai központ rendelkezésére, a végből, hogy Nécsey István ifjú festőművész próbát tehessen egy megfelelő madártani mű illusztrálására, mely próbatétel már folyamatban van és sikerrel biztat.

Ugyancsak a földművelési m. k. miniszterium — de a vallás- és közoktatásügyi m. k. miniszterium is — számos esetben szakvéleményadásra szólította föl a magyar ornithologiai központot s eddig minden egyes esetben az adott szakvélemény alapján intézkedett.

Azonban az intézmény jelenlegi szervezésében — működési köre és kiható eredménye mellett is — ingatag alapon áll s még felül rá, a kezdet nehézségeivel is küzd. Főkélléke a meggyökeresedés, mely első sorban attól függ, hogy szilárd alapra fektetve, állandósítsa a nélkülözhetetlen szakerőket; fentartva azonban az önkénytesi intézményt is, kiváltképen a természetrajzi szakra készülő tanárjelöltek érdekében.

A magyar ornithologiai központ személyzetének eddigi alakulása:

Tiszteletbeli főnök: Herman Ottó, 1893 május 20. óta. Önkéntesek: Gyulai Gaal Gaszton, 1893 decz. 27. óta; kilépett 1896 márcz. 7-ikén; Gajzágó Tibor, 1895 decz. 18. óta; kilépett 1896 decz. 12-ikén. Sóky István 1896 decz. 18. óta. Kállay Ubul egyet. joghallgató, 1896 decz. 1. óta. Assistensek: Jablonovszky József, 1893 decz. 4-től 1895 decz. 31-ig; helyébe szolgálattételre beosztott Pungur Gyula zilahi tanár, 1896 jan. 12-én. Rendes fizetéses gyakornokok: Csörgey Uhlig Titusz bölc. tanhallgató, 1895 okt. 1-től, és Szalay L. Elemér orvostanhallgató, 1895 decz. 12-től kezdve. Önkéntesen csatlakozva: Nécsey István festőművész, 1895 május 10. óta mint illusztrátor; Hegyfoky Kabos r. k. plébános Turkevén, mint meteorologus. Végül egy szolgál.

IV.

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM TISZTVISELŐI

— 1803-tól 1896-ig. —

1. *Miller Jakab Ferdinánd*, 1803 február 6. könyvtári őr, 1812 márczius 1. igazgató, † 1823 november 22.

2. *Petrovics Ignác*, 1803 február 6. könyvtári segédőr (írnok), 1805. betegsége miatt megvált az intézettől.

3. *Gruber Károly*, 1805. könyvtári írnok, 1806 augusztus végén lemondott.

4. *Strázzay József*, 1806 november 2. könyvtári írnok, 1812 márczius 27. lemondott.

5. *Haliczky Antal*, 1808 november 25. könyvtári írnok, 1814 november 25. régiségtári őr, 1823 november 23. igazgató-helyettes, † 1837 június 27.

6. *Kutschersfeld (Kutschera) János*, 1810 április 3. könyvtári írnok, 1812. természettári segédőr, † 1814 február 28.

7. *Tehel Lajos*, 1810 november 18. természettári őr, † 1816 nov. 5.

8. *Szkiták (Klinovszky) András*, 1812. irattárnok, 1823. a budapesti egyetem kanczellistájává neveztetett ki.

9. *Jónás József*, 1814 április 29. természettári segédőr, 1817 május 25. őr, † 1821 január 1.

10. *Jány Pál*, 1814 szept. 8. állattári gondnok, † 1834 január 3.

11. *Horvát István*, 1812. ideigl., 1815 december 7. végleges könyvtárőr, 1837 május 12-től 1843 ápril 7-ig igazgatóhelyettes, † 1846 június 6.

12. *Kovachich József Miklós*, 1816 június 27. könyvtári segédőr, 1821 szeptember 11. lemondott; mint nyug. országos levéltárnok † 1878 november 27.

13. *Fojth Ferencz*, 1817 május 25. növénytári gondnok, † 1819 márczius 28.

14. *Sadler József*, 1820 július 20. természettári segédőr, 1821 szeptember 2. őr, † 1849 márczius 12.

15. *Frivaldszky Imre*, 1822 szeptember 25. természettári segédőr, 1850 február 1. tiszt. őr, 1851 december 31. nyugalm., † 1870 október 10.

16. *Petényi Salamon János*, 1834 november 16. természettári segédőr 1850 február 1. tiszt. őr, † 1855 október 5.

17. *Kubinyi Ágoston*, 1843 ápril 8. igazgató, 1849 június 28. lemondott, 1849 augusztus 22. visszahelyeztetett, 1869 márczius 4. nyugalm., † 1873 szeptember 19.

18. *Blaskovich Béla*, 1846 január 2. igazgatósági őr, 1849 augusztus 21. elmozdított.

19. *Ramisch Antal*, 1846 január 2. természettári őr, † 1882 november 13.

20. *Érdy (Luczenbacher) János*, 1846 márczius 16. régiségtári őr, 1869 július 1. nyugalm., † 1871 márczius 9.

21. *Mátray Gábor*, 1846 július 26. könyvtári őr, 1875 márczius 3. nyugalm., † 1875 július 17.

22. *Kiss Bálint*, 1847 október 20. tiszt. képtári őr, 1850 július 27. elmozdított, 1861. visszahelyeztetett, 1867 márczius 16. valóságos őr, † 1868 január 19.

23. *Farkas Lajos*, 1849 augusztus 22. irattárnok, állását nem foglalta el.

24. *Czanyuga József*, 1849 november 30. irattárnok, 1891 január 25. titkár, 1892. nyugalm., † 1894. május 15.

25. *Kovács Gyula*, 1850 február 1. természettári őr, 1865 július 2 nyugalm., † 1873 június 22.

26. *Frivaldszky János*, 1851 december 19. természettári segédőr, 1852 december 18. őr, 1870 január 22. igazgató-őr (aligazgató), † 1895 márczius 29.

27. *Paur Iván*, 1855 szeptember 24. régiség- és könyvtári őr, 1858 szeptember 20. lemondott; mint a Széchenyi grófi család levéltárnoka, † 1888 december 17.

28. *Pósfai Bertalan*, 1860 május 10. régiségtári segédőr, 1873 július 8. nyugalm., † 1877 június 4.

29. *Barna Ferdinánd*, 1860 május 12. könyvtári segédőr, 1870 június 14. tiszt. őr, 1889 márczius 22. nyugalm., † 1895 július 21.

30. *Chyzer Kornél*, 1860 május 12. természettári segédőr, Bártfa

város főorvosává választatván meg, 1861 márczius 20. lemondott. Jelenleg belügyi miniszteri tanácsos.

31. *Péterffy Kálmán*, 1865 november 19. könyvtári irnok, 1867 december 25. vallás- és közokt. miniszteri számtisztte neveztetett ki.

32. *Supala Ferencz*, 1866 márczius 15. könyvtári segédőr, † 1875 márczius 26.

33. *Hantken Miksa*, 1866 június 17. ásványtári segédőr, tiszt. őri czímmel, 1869 szeptember 28. a m. kir. földtani intézet igazgatójává neveztetett ki; mint egyetemi tanár, † 1893 június 25.

34. *Krenner József Sándor*, 1866 november 30. ásványtári segédőr, 1869 november 4. tiszt. őr, 1870 január 22. őr, 1893 június 17. igazgató-őr, 1894 augusztus 19. ny. r. egyetemi tanárrá neveztetvén ki, u. e napon kelt legfelsőbb elhatározással megbízott az igazgató-őri teendők végzésével.

35. *Dréher István*, 1866 július 20. állattári irnok (kitömő), † 1888 február 21.

36. *Maár Péter Pál*, 1868 február 29. könyvtári irnok, 1868 december 15. elmozdított.

37. *Ligeti Antal*, 1868 ápril 7. képtári őr, † 1890 január 5.

38. *Fábry Nándor*, 1869 január 9. könyvtári irnok, állása elfoglalása előtt 1869 január 26. lemondott.

39. *Décsy István*, 1869 márczius 1. könyvtári irnok, † 1871 augusztus 26.

40. *Pulszky Ferencz dr.*, 1869 márczius 4. igazgató, 1894 december 19. nyugalm.; jelenleg a múzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelője.

41. *Rómer Flóris Ferencz*, 1869 július 1. régiségtári őr, nagyváradi kanonokká neveztetvén ki, 1877 november 16. lemondott; † 1889 márczius 18.

42. *Janka Viktor*, 1870 január 22. növénytári őr, 1889 május 29. nyugalm., † 1890 augusztus 9.

43. *Karl János dr.*, 1870 ápril 27. állattári segédőr, † 1882 január 25

44. *Wissinger Károly*, 1870 ápril 27. ásványtári segéd, 1876 szeptember 23. székesfejérvári reáliskolai tanárrá neveztetett ki; mint nyug. kecskeméti főreáliskolai tanár, † 1893 május 17.

45. *Mocsáry Sándor*, 1870 ápril 27. állattári segéd, 1882 május 18. segédőr, 1893 június 17. őr.

46. *Paszlavszky József*, 1870 ápril 27. ásványtári segéd, egy. tanár-segédde választatván, 1873 ápril 30. lemondott; jelenleg budapesti reáliskolai cz. igazgató és tanár.

47. *Hampel József dr.*, 1870 ápril 27. régiségtári segéd, 1873 augusztus 17. segédőr, 1877 november 27. őr, 1892 február 28. ny. r.

egyetemi tanárrá neveztetvén ki, u. e napon kelt legmagasabb elhatározással megbízott az őri, illetőleg 1893 június 17. óta az igazgató-óri teendők végzésével.

48. *Eötvös Lajos*, 1871 szeptember 22. könyvtári segéd, † 1872 márczius 6.

49. *Tipray Tiwadar*, 1871 november 20. könyvtári segéd, 1875 május 6. segédőr, † 1880 december 11.

50. *Xántus János*, 1872 márczius 5. néprajzi ör, 1893 június 17. igazgató-ör, † 1894 december 13.

51. *Major Lajos*, 1872 május 16. könyvtári segéd, 1882 május 18. segédőr.

52. *Horváth Géza*, 1873 május 17. állattári segéd, Abauj vármegye járásorvosává választatván meg, 1874 december 28. lemondott, 1895 november 21. állattári igazgató-ör.

53. *Baczoni Albert*, 1873 június 6. ásványtári segéd, egyetemi tanársegéddé választatván meg, 1873 október 22. lemondott; jelenleg kassai főreáliskolai tanár.

54. *Ortway Tiwadar dr.*, 1873 augusztus 17. régiségtári segéd, 1875 szeptember 30. pozsonyi jogakadémiai tanárrá neveztetett ki.

55. *Molnár Károly*, 1874 február 18. ásványtári segéd, 1874 szeptember 28-án székely-udvarhelyi főreáliskolai tanárrá neveztetett ki.

56. *Lóczy Lajos dr.*, 1874 december 2. ásványtári segéd, 1876. október 5. segédőr, 1883 márczius 7. a m. kir. földtani intézet osztálygeologusává neveztetett ki; jelenleg budapesti ny. r. egyetemi tanár.

57. *Herman Ottó*, 1875 február 24. állattári segéd, országgyűlési képviselővé választatván, 1879 október 28. lemondott.

✓ 58. *Fraknoi Vilmos*, 1875 ápril 2. könyvtári ör, 1879 május 23. a Magyar Tud. Akadémia főtitkárává választatván meg, lemondott; jelenleg arbei vál. püspök, apostoli protonotárius és nagyváradi kanonok.

59. *Csontos János*, 1875 május 6. könyvtári segéd, 1881 február 1. segédőr, 1893 szeptember 8. tollnoki minőségben a pestvidéki tanker. főigazgatósághoz helyeztetett át.

60. *Czobor Béla dr.*, 1876 január 9. régiségtári segéd, 1878 január 23. segédőr, a nagyváradi r. kath. papnevelő-intézet igazgatójává neveztetvén ki, 1886 szeptember 24. lemondott; jelenleg az orsz. műemlékek bizottságának előadója.

61. *Schmidt Sándor dr.*, 1876 október 5. ásványtári segéd, 1882 május 18. segédőr, 1893 június 17. ör, 1894 december 25. budapesti ny. r. műegyetemi tanárrá neveztetett ki.

62. *Bubics Zsigmond*, 1876 december 23. a rézmetszetek és rajzok tiszteletbeli főöre, 1879. nagyváradi kanonokká, 1887 május 30. kassai püspökké neveztetett ki.

63. *Jelenik Elek*, 1878 május 29. régiségtári segéd, 1880 január 31. lemondott; mint államvasuti tisztviselő, † 1889 január 27.

64. *Majláth Béla*, 1879 október 1. könyvtári őr, 1893 január 26. rendelkezési állapotba helyeztetett, 1894 szeptember 22. ideigl. nyugalm.

65. *Madarász Gyula dr.*, 1880 márczius 8. állattári segéd, 1882 május 18. segédőr, 1893 június 17. őr.

66. *Tergina Gyula dr.*, 1880 ápril 4. régiségtári segéd, 1882 május 18. segédőr, 1895 november 26. Sáros vármegye kir. tanfelügyelőjévé nevezetett ki; jelenleg Csongrád vármegye kir. tanfelügyelője.

✓ 67. *Szinnyei József dr.*, 1881 február 4. könyvtári segéd, 1882 május 18. segédőr, 1886 augusztus 5. kolozsvári ny. r. egyetemi tanárrá neveztetett ki; jelenleg budapesti ny. r. egyetemi tanár.

✓ 68. *Fejérpataky László dr.*, 1882 ápril 12. könyvtári segédőr (levéltárnok), 1893 június 17. őr, 1893 deczember 24. igazgató-őr, 1895 június 29. ny. r. egyetemi tanárrá neveztetvén ki, 1895 augusztus 19. kelt legfelsőbb elhatározással megbízott az igazgató-őri teendők végzésével.

✓ 69. *Horváth Ignác*, 1882 május 27. könyvtári őr, 1886 október 11. segédőr.

70. *Réthy László dr.*, 1882 május 31. régiségtári őr, 1885 deczember 18. segédőr, 1893 június 17. őr.

71. *Loczka József*, 1882 október 2. ásványtári segédőr (vegyész), 1893 június 17. őr.

72. *Örley László dr.*, 1882 november 3. állattári segédőr, † 1887 június 12.

73. *Semsey Andor dr.*, 1882 deczember 29. ásványtári tiszteletbeli főőr.

74. *Franzenau Ágoston dr.*, 1883 augusztus 8. ásványtári segédőr, 1894 márczius 31. őr.

75. *Tóth Árpád*, 1884 szeptember 19. igazgatósági őr, 1892 június 25. titkár.

76. *Pósta Béla dr.*, 1885 deczember 18. régiségtári őr, 1886 szeptember 27. segédőr, 1895 márczius 16. őr.

77. *Markovics Sándor*, 1887 január 5. könyvtári gyakornok, 1887 szeptember 24. győri főgymn. tanárrá neveztetett ki.

78. *Kuzsinszky Bálint dr.*, 1887 január 20. régiségtári gyakornok, 1889 június 30. segédőr.

79. *Daday Jenő dr.*, 1887 július 7. állattári segédőr.

80. *Váczy János dr.*, 1887 november 8. könyvtári gyakornok, 1889 május 2. segédőr, 1893 július 12. budapesti főgymn. tanárrá neveztetett ki.

81. *Kereszty István*, 1888 márczius 7. könyvtári gyakornok, 1893 márczius 31. segéd, 1894 július 13. segédőr.

82. *Id. Szinnyei József*, 1888 november 9. könyvtári ör.
83. *Erdélyi Pál dr.*, 1889. május 2. könyvtári gyakornok, 1893 márczius 31. segéd, 1894 szeptember 10. segédör.
84. *Lendl Adolf dr.*, 1889 június 30. állattári segédör, 1894 márczius 2. lemondott.
✓ 85. *Schönherr Gyula dr.*, 1889 június 30. könyvtári gyakornok, 1893. 31. segéd, 1894 márczius 31. segédör (levéltárnok).
86. *Nagy Géza*, 1889 szeptember 19. régiségtári gyakornok, 1891 július 24. segédör.
87. *Istvánffi Gyula dr.*, 1889 deczember 7. növénytári ör.
88. *Thán Mór*, 1890 január 20. képtári ör.
89. *Nyári Sándor dr.*, 1891 deczember 27. régiségtári gyakornok, 1893 márczius 31. segéd, 1895 márczius 9. segédör, 1895 június 30. e minőségben az országos képtárhoz helyeztetett át.
90. *Hirka Antal dr.*, 1892 október 27. igazgatósági irnok.
91. *Sebestyén Gyula dr.*, 1893 február 10. könyvtári gyakornok, 1893 márczius 31. segéd.
92. *Kollányi Ferencz*, 1893 augusztus 19. könyvtári ör.
✓ 93. *Csuday Jenő dr.*, 1893 augusztus 29. könyvtári segédör, 1894 július 2. budapesti főreáliskolai tanárrá neveztetett ki.
94. *Jankó János dr.*, 1894 január 26. néprajzi segéd, 1894 deczember 22. segédör.
95. *Áldásy Antal dr.*, 1894 ápril 17. könyvtári segéd.
96. *Kuthy Dezső*, 1894 július 2. állattári segéd.
97. *Szamota István*, 1894 szeptember 10. könyvtári segéd. † 1895 november 21.
98. *Szalay Imre* miniszteri tanácsos, 1894 deczember 26. igazgató.
99. *Semayer Villibald*, 1895 január 26. néprajzi segéd.
100. *Gohl Ödön*, 1895 május 9. régiségtári segéd.
101. *Zimányi Károly dr.*, 1895 május 31. ásványtári segédör.
102. *Esztegar László dr.*, 1896 február 20. könyvtári segéd.
103. *Kertész Kálmán dr.*, 1896 június 27. állattári segéd.
✓ 104. *Melich János dr.*, 1896 június 27. könyvtári segéd.
105. *Bernátsky Jenő*, 1896 július 7. növénytári segéd.
106. *Bartha József dr.*, 1896 augusztus 13. könyvtári segéd.

